

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та адміністрування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до дипломної роботи

магістр

(освітній рівень)

на тему: **«Дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності підприємства, на прикладі ТОВ «Аграрій» (Тернопільська область, Шумський район, с. Михайлівка)»**

Виконав: студент 6 курсу, групи БМмз-61
спеціальності 073 «Менеджмент»
(шифр і назва спеціальності)

(підпис) Будник І.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис) Сороківська О.А.
(прізвище та ініціали)

Нормоконтроль _____
(підпис) Галушак М.П.
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(підпис) Островська Г.Й.
(прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності підприємства, на прикладі ТОВ “Аграрій”

Магістерська робота: 182 с., 20 рис., 34 табл., 101 літературне джерело.

Мета магістерської роботи – дослідити шляхи покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”.

Об’єкт дослідження – ТОВ “Аграрій”, яке займається вирощування зернових та технічних культур.

Предмет дослідження – дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності товариства з обмеженою відповідальністю, а також теоретичні питання, основні принципи, методи, правові та прикладні аспекти дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства.

Розроблено пропозиції із покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”: обґрунтовано пропозиції впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”; запропоновано оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства; рекомендовано використання електронної форми продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю ТОВ “Аграрій”.

Результати дослідження впроваджено у господарську діяльність ТОВ “Аграрій”.

Ключові слова: менеджмент, стратегія, потенціал, інвестиції, інвестор, фінанси, фінансовий менеджмент, фінансово-господарська діяльність, фінансовий ринок, фінансово-інвестиційна діяльність, прибуток.

ABSTRACTS

Research of ways of improvement of financial and economic activity of the enterprise, on the example of LTD “Agrarij”

Master's work contains 182 pages, 20 figures, 34 tables, 101 literary sources.

The purpose of the master's thesis is to explore ways to improve the financial and economic activities of LTD "Agrarij".

The object of research is LTD "Agrarij", which is engaged in cultivation of grain and industrial crops.

The subject of the study is the study of ways to improve the financial and economic activity of a limited liability company, as well as theoretical issues, basic principles, methods, legal and applied aspects of the study of ways to improve the financial and economic activity of an agricultural enterprise.

The proposals on improvement of financial and economic activity of LTD "Agrarij" were elaborated: the proposals for introduction of modern technology of winter wheat cultivation in LTD "Agrarij" were substantiated; the modernization of technological equipment is proposed as an opportunity to improve the financial and economic activity of the agricultural enterprise; It is recommended to use the electronic form of sale of goods as an element of improving the management of financial and investment activities of LTD "Agrarij". The results of the study were implemented in the production activities of LTD "Agrarij".

Keywords: management, strategy, potential, investments, investor, finance, financial management, financial-economic activity, financial market, financial-investment activity, profit.

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	13
1.1 Організація фінансово-господарської діяльності підприємства: поняття та економічна сутність.....	13
1.2 Методичні засади дослідження організації фінансово-господарської діяльності підприємства.....	17
1.3 Показники оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “АГРАРІЙ”.....	40
2.1 Загальна характеристика управлінської діяльності ТОВ “Аграрій”.....	40
2.2 Аналізування використання виробничих засобів сільськогосподарського підприємства	48
2.3 Аналізування основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”.....	56
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “АГРАРІЙ”.....	73
3.1 Впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”.....	73
3.2 Оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства.....	84
3.3 Використання електронної форми продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю “Аграрій”.....	89

РОЗДІЛ 4. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА.....	113
4.1 Дослідження проблем та перспектив зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств	113
4.2 Нормативно-правове регулювання функціонування товариства з обмеженою відповідальністю в Україні.....	117
РОЗДІЛ 5. ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	123
5.1 Розрахунок показників абсолютної результативності впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”.....	123
5.2 Розрахунок показників абсолютної результативності оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства	126
5.3. Розрахунок показників відносної результативності використання електронної форми продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю “Аграрій”.....	129
РОЗДІЛ 6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	138
6.1 Охорона праці.....	138
6.2 Застосування алгоритму класифікації надзвичайних ситуацій та порядку реагування на них суб’єктами господарювання.....	149
РОЗДІЛ 7. ЕКОЛОГІЯ.....	160
7.1 Система управління природокористуванням у регіоні.....	160
7.2 Екологічна політика підприємства.....	164
ВИСНОВКИ.....	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	178

ВСТУП

Формування інформаційного суспільства суттєво впливає на всі аспекти господарської діяльності підприємницьких структур, виводячи на перший план стратегічно важливі завдання щодо зростання інтелектуального потенціалу як кожної окремої особистості, так і розвитку наукоємного сектора економіки та удосконалення на базі активного застосування новітніх інформаційних технологій функціонування базових галузей народного господарства. Зміна принципів діяльності суттєво впливає не лише на загальні засади фінансово-господарської діяльності, але і на можливість реалізації економічних інтересів будь-якої соціально-економічної системи, що безпосередньо визначає можливість забезпечення безпечних умов розвитку.

У цьому контексті, розвиток будівельної галузі як складної системи, яка воедино поєднує в межах одного процесу функціонування різних за своїм змістом та технологією елементів, значною мірою залежить від можливості врахування та узгодження інтересів кожної складової. Складність досягнення компромісу між економічними інтересами в межах робочого середовища виготовлення будматеріалів визначається, перш за все, подекуди полярними потребами окремих складових, які, окрім іншого, в умовах формування інформаційного середовища зазнали певних змін, що також потребує врахування, оскільки суттєво впливає на загальний баланс та можливість забезпечення безпечних умов розвитку.

У даний час для підприємств в умовах глобальної фінансової кризи характерні проблеми неплатоспроможності, відсутність замовлень на виробництво продукції, недостатнє цільове фінансування програм підтримки підприємництва, надмірний податковий тягар. Це спонукає менеджерів більш глибоко вивчати фінансово-господарське становище підприємства і виявляти правдиві причини виникнення кризової ситуації. Кризовий стан фінансів у компанії жадає від менеджерів проведення ряду нетрадиційних заходів з метою подолання сформованої ситуації. В умовах внутрішньої кризи

менеджмент підприємства здобуває цілий ряд особливостей у порівнянні з нормальним станом і стабільною діяльністю підприємства. Правильне використання доступних засобів і розроблення необхідних у конкретній ситуації дій можуть дозволити перехід від спаду до розвитку та запланованого темпу зростання фінансових показників.

Основне призначення фінансово-господарської діяльності підприємства – це створення необхідних фінансових умов для успішного виконання таких планів, як обсяг виробництва, собівартість продукції, асортимент товарів і послуг, а також уникнення кризового стану підприємства. Удосконалення управління фінансовою діяльністю у ринковій економіці відбувається постійно. Без цього не може бути досягнутий той рівень управління підприємством, який забезпечує йому успіх на ринку, постійне та безперервне удосконалення матеріальної бази. Жоден з напрямків управління, окрім фінансового, не може мати для підприємства такого глобального значення, тому що саме фінанси охоплюють усі сторони та ділянки його функціонування. І тому управління фінансовою діяльністю вважається однією з найважливіших ділянок фінансової роботи всього підприємства.

Про актуальність теми дослідження свідчить також рівень її розгляду в наукових працях. Серед вчених, які здійснили вагомий внесок у розвиток управління фінансовою діяльністю підприємства на різних історичних етапах, слід назвати наступних: Л. Флорі, Д. Манчіні, Ф. Ескобара, Ф. Марчі, А.Гільбо, Е. Леоте, І.Ф. Шера, Г. Сімона, Е. Шмаленбаха, А.Бикова, В.Г. Макарова, В.Ф. Палія, Я.В.Соколова. Значний внесок до розкриття теми зробили також українські вчені-професори: О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, М.В. Кужельний, П.П. Німчинов, В.В. Сопко, Ю.І. Осадчий, М.Г. Чумаченко.

Мета магістерської роботи – дослідити шляхи покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”.

Об’єкт дослідження – ТОВ “Аграрій”, яке займається вирощування зернових та технічних культур.

Предмет дослідження – дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності товариства з обмеженою відповідальністю, а також теоретичні питання, основні принципи, методи, правові та прикладні аспекти дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства.

Завдання магістерської роботи наступні:

- визначити організацію фінансово-господарської діяльності підприємства: поняття та економічну сутність;
- вивчити методичні засади дослідження організації фінансово-господарської діяльності підприємства;
- зробити характеристику показників оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства;
- охарактеризувати управлінську діяльність ТОВ “Аграрій”;
- здійснити аналізування використання виробничих засобів сільськогосподарського підприємства;
- проаналізувати основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”;
- запропонувати впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”;
- рекомендувати оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства;
- використати електронну форму продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю “Аграрій”;
- провести дослідження проблем та перспектив зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств;
- визначити нормативно-правове регулювання функціонування товариства з обмеженою відповідальністю в Україні;
- обґрунтувати економічну ефективність пропозицій;
- вивчити питання з охорони праці;

- провести характеристику безпеки в надзвичайних ситуаціях;
- дослідити екологію сільськогосподарського підприємства.

Новизна полягає у застосуванні новітніх підходів у покращенні фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”: впровадженні сучасної технології вирощування озимої пшениці, оновленні технологічного обладнання, використанні електронної форми продажу товарів.

Практичне значення одержаних результатів наукового дослідження полягає у тому, що його основні положення та висновки можуть бути використані у сучасній практиці покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”.

Магістерська робота складається з вступу, восьми розділів, висновків, бібліографії, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність і значення теми, визначено мету та завдання магістерської роботи, предмет і об’єкт дослідження та загальну методику проведення дослідження. У першому розділі розкрито теоретичні аспекти дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності підприємства. У другому розділі здійснено аналізування фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”. У третьому розділі окреслено шляхи покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”. У четвертому розділі досліджено проблеми та перспективи зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств, а також нормативно-правове регулювання функціонування товариства з обмеженою відповідальністю в Україні. У п’ятому розділі здійснено обґрунтування економічної ефективності пропозицій щодо шляхів покращення фінансово-господарської діяльності. У шостому розділі розкрито заходи з охорони праці, у сьомому – з безпеки в надзвичайних ситуаціях. У восьмому розділі розкрито питання, що торкаються екології. У висновках коротко викладено найважливіші наукові та практичні результати.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Організація фінансово-господарської діяльності підприємства: поняття та економічна сутність

Поглиблення ринкових реформ в Україні передбачає здійснення широкомасштабної реструктуризації підприємств з метою забезпечення фінансового розвитку базових галузей економіки, підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників і в кінцевому результаті – покращення фінансового стану суб'єктів господарювання. Проте досягнення цієї мети неминуче призведе до банкрутства певної кількості підприємств [46, с. 18].

Фінансово-господарська діяльність підприємства – це швидкозмінюваний, динамічний процес, вона має здійснюватися з урахуванням можливих перспектив її розвитку.

До основних принципів управління фінансово-господарською діяльністю можна віднести:

- плановість та системність – планування матеріальних, трудових і фінансових ресурсів з метою забезпечення їх збалансованості, системність у розробці стратегії і тактики фінансування, в реалізації запланованих заходів;
- цільова спрямованість – орієнтація на цілі й завдання, які на цей момент ставить перед собою підприємство (підвищення рентабельності, зростання продуктивності праці, створення позитивного іміджу, запровадження інновацій, зміцнення конкурентних позицій на ринку, залучення матеріальних і фінансових ресурсів тощо);
- диверсифікованість капіталовкладень у двох аспектах: по-перше, інвестування грошових коштів у різні цінні папери, інвестиційні проекти; по-

друге, створення багатoproфiльних підприємств, що займаються різними видами підприємницької діяльності;

- стратегічна орієнтованість – орієнтація на стратегію довгострокового розвитку підприємства, знання та врахування стратегічних настанов конкурентів, випереджальне управління фінансами підприємства;

- варіативність – прогнозування різноманітних варіантів розвитку фінансової системи підприємства, пошук та обґрунтування альтернативних фінансових рішень [39, с. 22].

Питанням, що пов'язані з організацією фінансово-господарської діяльності та її ролі у формуванні фінансово-господарських аспектів діяльності підприємства, присвячена велика кількість наукових публікацій, досліджень. Значний внесок у розвиток теорії фінансових процесів та висвітленні практичного значення організації фінансової діяльності підприємства здійснили наступні учені України: В. Андрійчук, О. Білорус, В. Будкіна, В. Геєць, О. Гаврилюк, В. Губський, В. Єрмоєнко, А. Кредісов, І. Лукінов, Ю. Макогон, Ю. Мочерний та інші. Результати аналізу зазначених публікацій та досліджень дозволяють стверджувати, що однією із головних ознак організації фінансової діяльності підприємства є її грошова форма вираження та відображення фінансових відносин. До організації фінансової діяльності, на нашу думку, доцільно віднести різноманітні види ринкового фінансового продукту, зокрема: цінні папери, грошові зобов'язання, валюта, ф'ючерси, опціони, депозитні свідоцтва, кредитні договори, страхові поліси тощо.

Використання фінансових ресурсів здійснюється в основному через грошові фонди спеціального цільового призначення, хоча можлива і нефондова форма використання. На підставі усього вищевикладеного сформуємо таке визначення: фінансова діяльність – це грошові відносини, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості валового суспільного продукту і частини національного багатства в зв'язку з формуванням грошових прибутків і накопичень у суб'єктів господарювання і держави, а

також використанням їх на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних та інших потреб суспільства. Місце аналізу фінансових інструментів у системі фінансового менеджменту підприємства представлено на рис. 1.1 [47, с. 52].

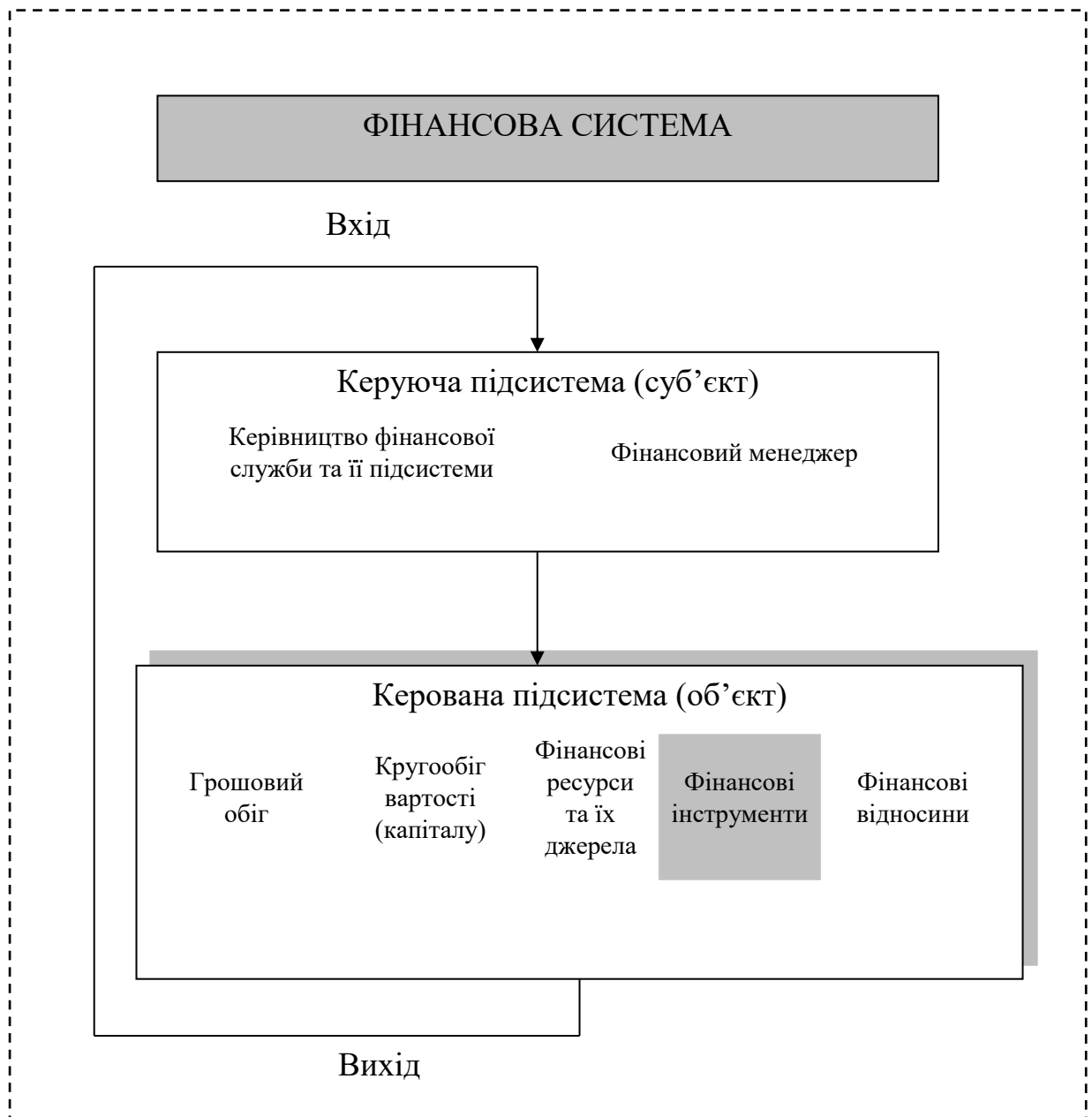

Рисунок 1.1 – Місце аналізу фінансової діяльності у системі організації фінансово-господарської діяльності підприємства

На рис. 1.2 відображено фактори, які зумовлюють використання фінансово-господарської діяльності підприємства [49, с. 18].

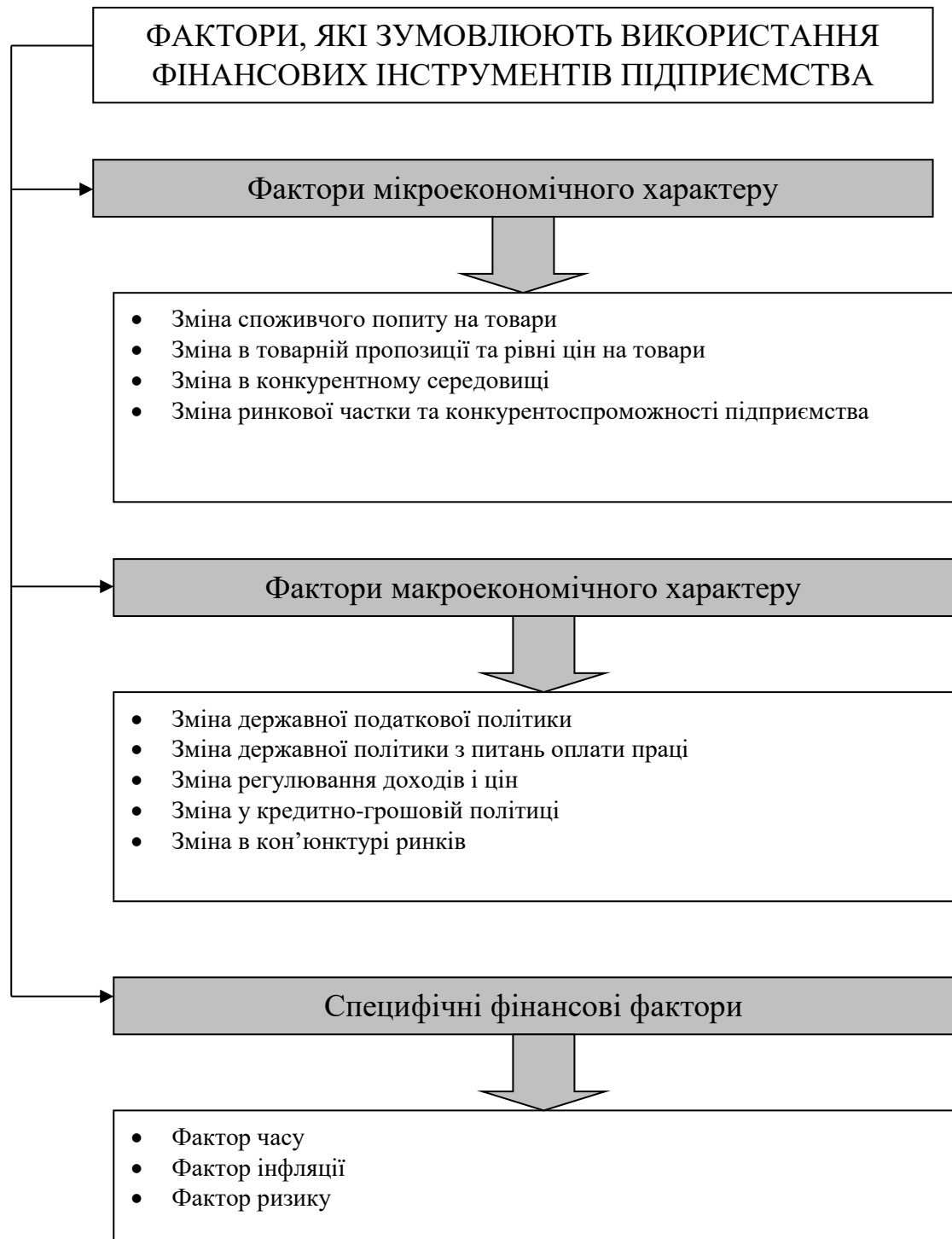

Рисунок 1.2 – Фактори, які впливають на вибір та використання фінансових інструментів підприємства

1.2. Методичні засади дослідження організації фінансово-господарської діяльності підприємства

Організація фінансово-господарської діяльності дає змогу збалансувати фінансові ресурси підприємств відповідно до обраних пріоритетів діяльності, координувати результати та підвищувати ефективність виробничого управління, маркетингу та управління персоналом, формувати високі темпи економічного розвитку, забезпечувати стабільний розвиток. Загальну схему процесу організації фінансової діяльності в умовах кризового розвитку підприємства подано на рис. 1.3 [39, с. 27].

Рисунок 1.3 – Процес організації фінансово-господарської діяльності підприємства

Особливістю процесу організації фінансової діяльності підприємства є:

- неможливість повного опису об'єктів аналізу, внаслідок чого переважають неструктуровані завдання;
- високий ступінь невизначеності отримання результатів при реалізації рішень;
- наявність значної кількості некерованих і частково керованих змінних;
- критерії вирішення завдань завчасно чітко не встановлені й уточнюються керівництвом у процесі їхнього вирішення.

Основною метою організації фінансової діяльності є зміцнення фінансової стійкості підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу внутрішніх та зовнішніх механізмів. Основні заходи щодо підвищення фінансової стійкості підприємства надані в табл. 1.1 [47, с. 59].

Таблиця 1.1 – Заходи щодо підвищення фінансової стійкості та результат їх реалізації для підприємств

Заходи	Ефект для підприємства
Створення резервів	Підвищення в складі капіталу підприємства частки власного капіталу; збільшення власних оборотних коштів
Стягнення надмірної дебіторської заборгованості	Підвищення питомої ваги грошових коштів; прискорення оборотності оборотних активів; зростання забезпеченості власними оборотними коштами.
Зменшення витрат	Підвищення ефективності діяльності підприємства; збільшення власного капіталу.
Оптимізація величини запасів	Наявність вільних коштів; прискорення оборотності оборотних активів; можливість проведення додаткових капітальних вкладень

Факторами, які також суттєво впливають на прибуток підприємства та підлягають обов'язковому максимально оперативному та оптимальному управлінню, є:

- заходи щодо збільшення обсягів реалізації продукції;

- оперативність реагування на зміни ринкової кон'юнктури;
- раціональне використання виробничих засобів;
- витрати підприємства;
- капітальні вкладення, розмір яких повинен співвідноситись з фінансовими можливостями підприємства;
- надмірні обсяги оборотних активів (у вигляді запасів та дебіторської заборгованості).

Заходи щодо зміцнення фінансової стійкості підприємства можуть дати позитивні результати лише за умови комплексного, системного та обов'язкового їх застосування.

Фінансовий стан підприємства розкриває не тільки ступінь його життєдіяльності, а й потужність чинників розвитку, які акумулюються у його стійкості. Саме на фінансову стійкість підприємства впливають різноманітні фактори, які в залежності від місця виникнення поділяються на зовнішні та внутрішні (по відношенню до підприємства). До найбільш суттєвих зовнішніх факторів, які формують фінансову стійкість підприємства відносяться:

- становище підприємства на ринку товарів та послуг;
- економічні умови господарювання;
- платоспроможний попит споживачів;
- економічна й фінансово-кредитна політика законодавчої й виконавчої влади;
- соціальна та екологічна ситуація в суспільстві тощо.

Але специфіка зовнішніх факторів полягає в тому, що підприємство не має можливості їх корегувати. Саме тому основний акцент в управлінні фінансовою стійкістю підприємства повинен бути спрямований на внутрішні фактори, тобто ті фактори, які повною мірою залежать від самого підприємства [58, с. 39].

Фінансовий стан підприємства – це здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства,

потребою в їх розміщенні та ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними особами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю. Фінансовий стан може бути стійким, нестійким і кризовим. Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про його хороший фінансовий стан [49, с. 21].

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансової діяльності. Якщо виробничий і фінансовий плани успішно виконуються, то це позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. І навпаки, у результаті недовиконання плану по виробництву та реалізації продукції відбувається підвищення її собівартості, зменшення виручки та суми прибутку і, як наслідок, – погіршення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

Стійкий фінансовий стан, у свою чергу, здійснює позитивний вплив на виконання виробничих планів і забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому фінансова діяльність як складова частина фінансово-господарської діяльності направлена на забезпечення планомірного надходження та використання грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власного та залученого капіталу і найбільш ефективного його використання. Головна мета фінансової діяльності – вирішити, де, коли і як використовувати фінансові ресурси для ефективного розвитку виробництва й отримання максимального прибутку [39, с. 37].

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його основної, фінансової, інвестиційної, надзвичайної та іншої діяльності. Завдання експертної діагностики фінансової діяльності – забезпечити об'єктивну оцінку та прогнозування фінансового стану підприємства на основі даних управлінського (бухгалтерського) обліку.

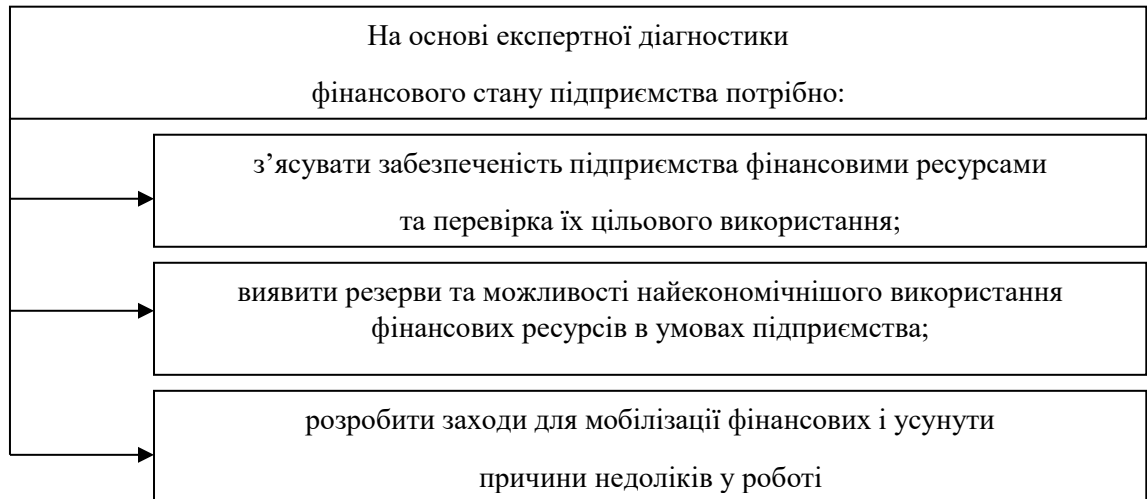

Рисунок 1.4 – Діагностика фінансово стану підприємства [49, с. 24]

Структура аналізу фінансового стану підприємства складається з декількох основних блоків.

1. Склад і структура балансу.
2. Фінансова стабільність підприємства.
3. Ліквідність і платоспроможність.
4. Рентабельність.
5. Ділова активність [58, с. 32].

Ці блоки взаємозалежні і являють собою структуру аналізу, на підставі якої проводяться розрахунки й групування показників. Що дають найбільш точну й об'єктивну картину поточного фінансового стану підприємства.

Інформаційною базою для проведення аналізу фінансового стану підприємства є бухгалтерська звітність. У звітність включені всі види поточного обліку: фінансовий облік, статистичний й оперативний.

Фінансова звітність складається з декількох утворюючих єдине ціле звітних документів:

- бухгалтерського балансу (форма 1);
- звіту про фінансові результати (форма 2);
- звіту про рух капіталу (форма 3);
- звіту про рух грошових коштів (форма 4);

- примітки до річної фінансової звітності (форма 5) [47, с. 64].

Фінансовий стан підприємства перебуває у постійній зміні, що викликана нестабільністю економіки, її кризовим станом. Перешкоджають аналізу фінансового стану підприємства і різні форми власності. Чимало показників, які характеризують фінансовий стан акціонерних товариств, не можуть бути розраховані через відсутність державі ринку цінних паперів, де оберталися б акції цих підприємств.

Для кількісного оцінювання впливу окремих факторів на зміну результативного показника використовується детерміноване моделювання. Вплив детермінованих факторів становить приблизно 85-90%, тому основну увагу приділяють вивченню саме цих факторів.

Розглянемо види моделей детермінованого аналізу [58, с. 44].

1. Адитивна модель факторної системи. Результативний показник представлений у вигляді алгебраїчної суми показників-факторів:

$$D_{\text{ФЦ}} = D_{\text{ВЦ}} + D_{\text{Д}} - D_{\text{КЗ}}, \quad (1.1)$$

де $D_{\text{ВЦ}}$, $D_{\text{ФЦ}}$ – тривалість виробничого і фінансового циклів відповідно;

$D_{\text{Д}}$, $D_{\text{КЗ}}$ – періоди обороту дебіторської і кредиторської заборгованостей відповідно;

2. Мультиплікативна модель. Результативний показник визначають як добуток факторних показників:

$$K_{\text{СЗ}} = K_{\text{РП}} \times P_{\text{А}} \times K_{\text{ФЗ}}, \quad (1.2)$$

де $K_{\text{СЗ}}$ – коефіцієнт стійкого зростання;

$K_{\text{РП}}$ – коефіцієнт реінвестування;

$P_{\text{А}}$ – рентабельність активів;

$K_{ФЗ}$ – коефіцієнт фінансової залежності, розрахований відносно власного капіталу на початок звітної періоду.

2. Кратна модель. Результативний показник розраховують як співвідношення факторних показників:

$$K_{OA} = \text{ЧД} / A_{\text{серед}}, \quad (1.3)$$

де K_{OA} – коефіцієнт оборотності активів;

ЧД – чистий дохід;

$A_{\text{серед}}$ – середня величина активів.

4. Змішана (комбінована) модель поєднує кілька типів моделей факторних систем:

$$K_{VB} = (\text{ВБ}_{\text{серед1}} - \text{ВБ}_{\text{серед0}}) / \text{ВБ}_{\text{серед0}} \times 100, \quad (1.4)$$

де K_{VB} – коефіцієнт приросту валюти балансу;

$\text{ВБ}_{\text{серед1}}$, $\text{ВБ}_{\text{серед0}}$ – середня величина валюти балансу за звітний і попередній періоди відповідно.

Нормативні моделі – це моделі, які роблять можливим порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з нормативними.

Отже, під час аналізу фінансового стану підприємства можуть використовуватись найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу. Їх кількість і широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному окремому випадку.

1.3. Показники оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства

Основний зміст організації фінансово-господарської діяльності полягає в управлінні формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів. Матеріальною основою фінансового управління є грошовий обіг підприємства, який спричинює зміну форм вартості та супроводжується потоками платежів і розрахунків [46, с. 18].

Ефективно управляти грошовим обігом означає:

- передбачати його можливий стан на близьку і далеку перспектива;
- уміти визначати обсяги та інтенсивність надходження і витрат грошових коштів як в поточному, так і в довгостроковому періодах [30, с. 16].

У складі фінансових стимулів розвитку виробництва і підвищення його ефективності можна виділити: бюджетні стимули; ефективне інвестування фінансових ресурсів; фінансові пільги та санкції.

Прибуток і дохід є основними показниками фінансових результатів фінансової діяльності будь-якого підприємства, в тому числі і підприємства житлово-комунального господарства, ефективності використання його ресурсів.

Дохід – це виторг від реалізації продукції (робіт, послуг) за винятком матеріальних витрат. Він являє собою грошову форму чистої продукції підприємства, тобто містить у собі оплату праці та прибуток. Доходи підприємства – це збільшення економічних вигод у вигляді надходжень активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників). Доходи за мінусом витрат визначають фінансовий результат діяльності підприємства [41, с. 19].

Для визначення фінансового результату діяльності підприємства за звітний період необхідно дотримуватись принципів визначення доходів і витрат, а саме: нарахування, відповідності, періодичності. Принцип

нарахування передбачає відображення результатів господарських операцій у тому звітному періоді, коли вони відбулися, а не на момент отримання чи сплати грошових коштів, оскільки ці періоди часу не завжди співпадають. Принцип відповідності полягає у порівнянні доходів та витрат у звітному періоді, тобто витрати, що здійснені у звітному періоді, повинні порівнюватись з доходом, задля якого здійснені витрати цього звітного періоду. Виходячи з принципу періодичності для визначення фінансового результату доходи та витрати підприємства розподіляються за звітними періодами. Звітним періодом є один рік, поміжними звітними періодами є квартал, місяць [30, с. 25].

Дохід характеризує загальну суму засобів, що надходить підприємству за визначений період і за винятком податків може бути використаний на споживання й інвестування. Доход іноді є об'єктом оподаткування. У цьому випадку після відрахування податку він підрозділяється на фонди споживання, інвестиційний і страховий. Фонд споживання використовується на оплату праці персоналу і виплати за підсумками роботи за визначений період, за частку в статутному майні (дивіденди), матеріальну допомогу тощо.

Існує кілька принципових схем аналізу фінансового стану й результатів підприємства. Нами подано найпопулярнішу у світовій практиці схему аналізу – схему фінансових коефіцієнтів [46, с. 68].

Показники ліквідності. Ліквідність – це здатність підприємства вчасно розрахуватися за борговими зобов'язаннями перетворенням усіх активів у грошові кошти. Обігові кошти входять до складу початкових витрат на проект і мають підтримуватися на певному рівні протягом усього його циклу. Чисті обігові активи розраховуються за формулою:

$$\begin{aligned} \text{Чисті обігові активи (Net Working Capital)} &= & (1.5) \\ &= \text{Поточні активи} - \text{Поточні пасиви.} \end{aligned}$$

Ліквідність характеризує можливість підприємства оплатити свої поточні пасиви. Її еквівалентом є поточний коефіцієнт покриття, який розраховується за формулою:

$$\begin{aligned} \text{Поточний коефіцієнт покриття} &= & (1.6) \\ &= \text{Поточні активи} / \text{Поточні пасиви.} \end{aligned}$$

Найкраще, коли поточний коефіцієнт покриття вищий 2, але він має бути не меншим як 1. Нормальним вважається коефіцієнт, більший як 1,5.

$$\begin{aligned} \text{Ліквідні активи} &= \text{Поточні активи} - & (1.7) \\ & - \text{Товарно-матеріальні запаси.} \end{aligned}$$

Коефіцієнт показує, яка частина обігових активів може бути негайно перетворена в грошову форму й використана для погашення короткострокових зобов'язань.

Показники рентабельності. Аналіз рентабельності здійснюється на основі розрахунку показника чистого прибутку. Аналіз рентабельності підприємства виконується на основі використання системи показників “Каскад” за методом, розробленим фахівцями фірми “Дюпон” (рис. 1.5).

Рентабельність власного капіталу показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. Максимізація цього показника – головне завдання управління підприємством [32, с. 31].

Для оцінювання впливу показника рентабельності власних вкладень на здійснення проекту рекомендується використовувати наступну формулу:

$$\begin{aligned} \text{Рентабельність власного капіталу проекту} &= & (1.9) \\ &= (\text{Чистий прибуток} / \text{Власні кошти, вкладені в проект}) \times 100 \%. \end{aligned}$$

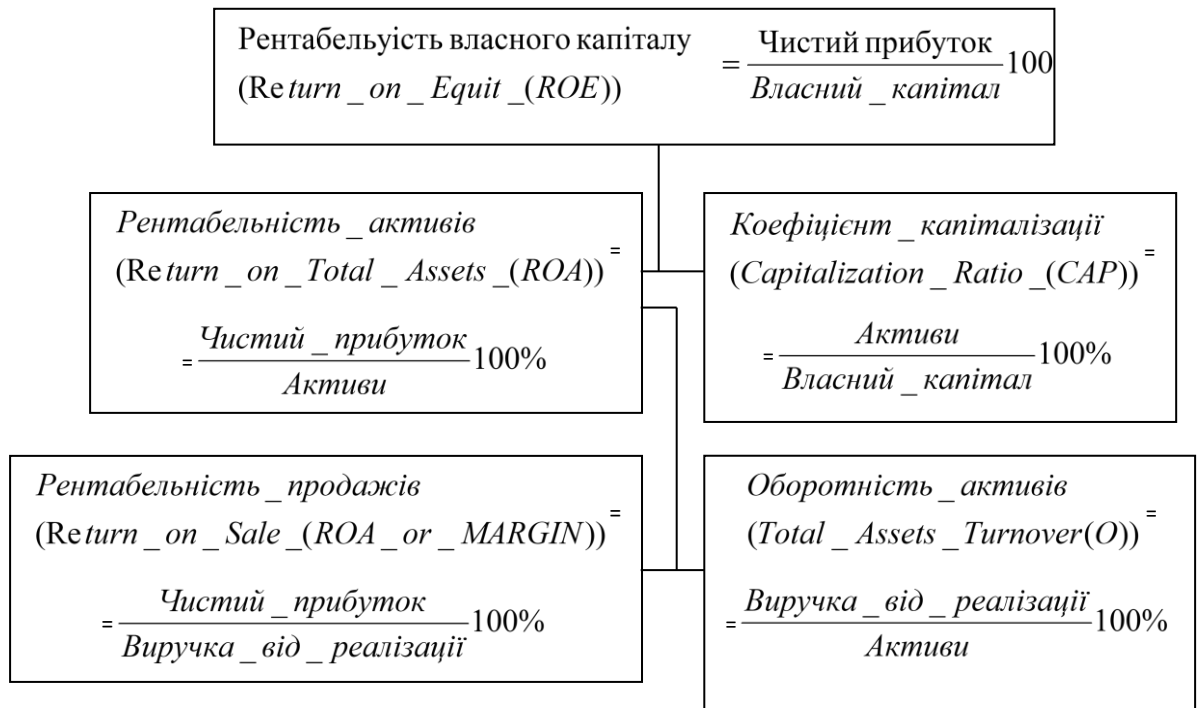

Рисунок 1.5 – Схема фінансового аналізу “Каскад” [50, с. 39]

Під час планування використовується кілька показників рентабельності:

$$\begin{aligned} \text{Рентабельність власного капіталу} &= & (1.8) \\ &= (\text{Чистий прибуток} / \text{Власний капітал}) \times 100 \%. \end{aligned}$$

Під капітальними витратами розуміють витрати, які забезпечують підготовку й реалізацію проекту, включаючи формування або збільшення основних та обігових коштів. Ці витрати не мають на меті дати прибуток принаймні протягом року і є довгостроковими вкладеннями [30, с. 29].

За статтею “Передінвестиційні дослідження й підготовчі роботи” плануються витрати, пов’язані з підготовкою даного проекту. До них належить власне розробка інвестиційного проекту, включаючи бізнес-план. За типами витрат це можуть бути: оплата послуг сторонніх організацій, консультантів, витрати на виконання робіт, пов’язаних з підготовкою даного проекту, а також з купівлею супутніх товарів та послуг, власні або за рахунок

залучених коштів. За статтею “Купівля землі, підготовка та освоєння земельної ділянки” плануються витрати, пов’язані з підготовкою земельної ділянки до будівництва, а також витрати на придбання її або прав користування нею, якщо це передбачено проектом. За статтею “Будівництво, будівлі й споруди” вказується вартість будівель і споруд, придбаних для цілей проекту, або прав користування ними, а також витрати на нове будівництво, зокрема на прокладення інженерних комунікацій, шляхів, систем водо- й енергопостачання та інших елементів виробничої інфраструктури, або їхня вартість (чи прав користуватися ними як вклад у проект) [46, с. 75].

За статтею “Машини та обладнання” плануються витрати на купівлю, монтаж і пусконаладження придбаного або внесеного у вигляді майна виробничого технологічного, допоміжного й сервісного обладнання, інженерних комунікацій, систем управління, передавальних пристроїв, транспортних засобів, інструменту та інвентарю. Стаття “Захист довкілля” передбачає капітальні витрати на підготовку ділянок землі, будівництво, придбання машин та обладнання, пов’язані із захистом довкілля. Ці витрати обґрунтовуються в процесі екологічного аналізу проекту. За статтею “Технологія” вказується вартість технічної документації, ліцензій, “ноу-хау”, патентів, програмних продуктів та інших об’єктів промислової та інтелектуальної власності або вартість прав користування ними. Стаття “Накладні витрати” відображає витрати на здійснення проекту та є комплексною [48, с. 27].

Стійкий фінансовий стан підприємства формується у процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об’єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й всебічно характеризують господарське становище підприємства. Оцінка ліквідності та платоспроможності проводиться за наступними показниками:

- величина власного капіталу (функціонуючий капітал) – характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття

поточних активів підприємства (тобто активів, які мають період обігу менше, ніж один рік);

- маневреність грошових коштів. Зростання цього показника в динаміці – позитивна тенденція;

- коефіцієнт покриття загальний – характеризує співвідношення обігових активів і поточних зобов'язань. Для нормального функціонування підприємства цей показник має бути більшим за одиницю;

- коефіцієнт швидкої ліквідності аналогічний коефіцієнту покриття, але обчислюється за вузьким колом поточних активів (з розрахунку виключають найменш ліквідну їх частину – виробничі запаси);

- коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності). Він є найбільш жорстким критерієм ліквідності підприємства і показує, яку частину короткострокових зобов'язань можна за необхідності погасити негайно. Рекомендована нижня межа цього показника становить 0,2;

- частина власних обігових коштів у покритті запасів – це вартість запасів, яка покривається власними обіговими коштами. Має велике значення для підприємств торгівлі. Рекомендована нижня межа цього показника становить 50%.

- коефіцієнт покриття запасів. Розраховується як співвідношення величини стабільних джерел покриття запасів і суми запасів. Якщо значення цього показника є меншим за одиницю, то поточний фінансовий стан підприємства вважають недостатньо стійким [30, с. 61].

До показників оцінки фінансової стійкості відносять наступні:

- коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власності самого підприємства у загальній сумі коштів, інвестованих у його діяльність. Чим вищий цей коефіцієнт, то більш фінансово стійким і незалежним від кредиторів є підприємство. Доповненням до цього показника є коефіцієнт концентрації залученого (позикового капіталу). Сума обох коефіцієнтів дорівнює 1 (чи 100 %);

- коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до попереднього показника. Коли його значення наближається до 1 (чи 100 %), це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство;

- коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яку вкладено в обігові кошти, а яку капіталізовано;

- коефіцієнт довгострокових вкладень показує, яку частину основних коштів та інших виробничих активів профінансовано зовнішніми інвесторами, тобто яка частина належить їм, а не власникам підприємства;

- коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника – негативна тенденція, яка означає, що підприємство починає все сильніше залежати від зовнішніх інвесторів;

- коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів. Зростання цього показника в динаміці також свідчить про посилення залежності підприємства від кредиторів, тобто про зниження його фінансової стійкості [41, с. 59].

Фінансова стійкість підприємства тісно пов'язана з перспективною його платоспроможністю. Її аналіз дає змогу визначити фінансові можливості підприємства на відповідну перспективу. Оцінка фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності. Відповідно до показника забезпечення запасів і витрат власними та позиченими коштами можна назвати такі типи фінансової стійкості підприємства. Коефіцієнт визначається як відношення розрахункової ліквідаційної вартості на 1 січня минулого р. до такої самої вартості на початку періоду, що аналізується:

- абсолютна фінансова стійкість (трапляється на практиці дуже рідко) – коли власні обігові кошти забезпечують запаси й витрати;

- нормально стійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами;

- нестійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;

- кризовий фінансовий стан – коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства [32, с. 81].

Фінансове стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями. Оцінку фінансової стійкості підприємства доцільно здійснювати поетапно, на підставі комплексу показників [41, с. 64].

Показники фінансової стійкості підприємства наступні:

- коефіцієнт автономії (незалежності);
- коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів: фактичний; нормативний;
- коефіцієнт довгострокового залучення капіталу;
- коефіцієнт маневреності власних коштів;
- коефіцієнт реальної вартості основних засобів та майна підприємства;
- рівень довгострокової платоспроможності.

Фінансова стійкість оцінюється системою показників, які можна об'єднати в три основні групи:

- показники рівня використання необігових активів;
- показники стану обігових коштів та їх забезпечення джерелами фінансування;
- показники фінансової незалежності підприємства [46, с. 97].

Фінансову стійкість підприємства характеризують також показники мобільності капіталу, мобільності власного капіталу.

Коефіцієнт накопичення зношування, особливо в динаміці, дає уявлення певною мірою про якісний стан основних засобів.

Дуже важливим показником фінансової стійкості є коефіцієнт реальної вартості майна, адже успіх діяльності будь-якого підприємства залежить від його забезпечення засобами виробництва. Реальне майно – це основні засоби, виробничі запаси, незавершене виробництво, які беруть участь у виробничому процесі, створюють продукцію, забезпечують безперервну роботу. Тому цей показник цікавить постачальників, покупців, тобто тих контрагентів, які хочуть мати уявлення про виробничий потенціал підприємства.

Коефіцієнт співвідношення обігових і необігових активів залежить від галузевої специфіки, з одного боку, та структури джерел фінансування діяльності підприємства, з другого боку [48, с. 57].

Безперервність виробничого процесу забезпечується тоді, коли більша частина запасів і витрат покривається власними обіговими коштами, тобто підприємство незалежне в формуванні своїх запасів. Але якщо значення коефіцієнта забезпеченості запасів власними обіговими коштами перевищує одиницю, це означає зниження ефективності використання фінансових ресурсів [41, с. 70].

При аналізі необхідно враховувати той факт, що рівень цього показника оцінюється залежно від стану матеріальних запасів. Якщо величина запасів вища за норматив, то власні обігові кошти покриватимуть тільки їх частину і значення показника буде занижене. Навпаки, коли у підприємства буде недостатній рівень запасів, то значення коефіцієнта може перевищити одиницю, але це не буде ознакою міцного фінансового стану. У зв'язку з цим для кожного підприємства значення цього показника необхідно розраховувати з урахуванням нормативу власного обігового капіталу [30, с. 69].

Для визначення результату фінансової діяльності підприємства за звітний період необхідно дотримуватись принципів визначення доходів і

витрат, а саме: нарахування, відповідності, періодичності. Принцип нарахування передбачає відображення результатів господарських операцій у тому звітному періоді, коли вони відбулися, а не на момент отримання чи сплати грошових коштів, оскільки ці періоди часу не завжди співпадають. Принцип відповідності полягає у порівнянні доходів та витрат у звітному періоді, тобто витрати, що здійснені у звітному періоді, повинні порівнюватись з доходом, задля якого здійснені витрати цього звітного періоду. Виходячи з принципу періодичності для визначення фінансового результату доходи та витрати підприємства розподіляються за звітними періодами. Звітним періодом є один рік, поміжними звітними періодами є квартал, місяць [34, с. 32].

Дохід характеризує загальну суму засобів, що надходить підприємству за визначений період і за винятком податків може бути використаний на споживання й інвестування. Доход іноді є об'єктом оподаткування. У цьому випадку після відрахування податку він підрозділяється на фонди споживання, інвестиційний і страховий. Фонд споживання використовується на оплату праці персоналу і виплати за підсумками роботи за визначений період, за частку в статутному майні (дивіденди), матеріальну допомогу тощо [57, с. 58].

Завдання будь-якої операції – зробити ресурси продуктивними. Продуктивність – це комплексна характеристика діяльності підприємства, яка включає всі зусилля, що вкладаються підприємством у виробництво. Продуктивність підприємства означає баланс між всіма факторами виробництва, який дає максимальне виробництво продукції при мінімальних витратах. Продуктивність – це ринкова вартість виходів, поділена на ринкову вартість входів. Чейз визначив продуктивність як співвідношення дієвості та економічності організації, або це ж співвідношення цінності для споживача до витрат виробника [68, с. 15].

$$\Pi = \frac{\text{Цінність для споживача}}{\text{Витрати виробника}}. \quad (1.10)$$

Єдиної методики оцінки продуктивності організації, а, отже, діяльності її операційних менеджерів не існує, але є різні методи визначення продуктивності:

- однофакторний метод:

$$\Pi = \frac{\text{Продукція (послуги)}}{\text{Вартість одного входу}}; \quad (1.11)$$

- багатофакторний метод:

$$\Pi = \frac{\text{Продукція (послуги)}}{\text{Вартість кількох входів}}; \quad (1.12)$$

- загальний метод:

$$\Pi = \frac{\text{Продукція (послуги)}}{\text{Всі ресурси}}. \quad (1.13)$$

Одним з основних показників, від яких залежить продуктивність підприємства, є конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність – це виражена компетентність підприємства, його вміння роботи щось краще від конкурентів [70, с. 112].

Шляхи підвищення конкурентоспроможності:

- лідерство за мінімум витрат;
- покращення технічних характеристик продукції;
- швидкість і гарантований час постачання;
- індивідуалізація виробів за вимогами споживачів;
- висока якість;
- гнучке регулювання обсягів виробництва;
- наявність нових ідей, швидкість впровадження;

– методи впровадження товарів на ринок [61, с. 86].

У сучасних умовах підвищення ефективності виробництва є головним стратегічним напрямом розвитку всіх галузей економіки, об'єктивною необхідністю. Екстенсивний шлях означає збільшення випуску продукції за рахунок розширення діючих і будівництва нових підприємств, і виробничих об'єктів, залучення додаткової чисельності робітників. При інтенсивному розвитку це досягається шляхом підвищення продуктивності праці робітників, кращого використання капітальних вкладень, основних обігових фондів. Інтенсифікація промислового виробництва виражає такий його розвиток, при якому забезпечується комплексне збільшення використання всіх виробничих ресурсів [54, с. 36].

Результат виробництва, як найважливіший компонент для визначення його ефективності, не слід тлумачити однозначно. Йдеться про корисний кінцевий результат. Можна розрізняти кінцевий результат процесу виробництва та кінцевий народногосподарський результат роботи підприємства [57, с. 64].

Перший відображає матеріалізований результат процесу виробництва, вимірюваний обсягом продукції у натуральній і вартісній формах, другий включає не лише кількість виготовленої продукції, але й охоплює її споживчу вартість [59, с. 204].

Кінцевим результатом процесу виробництва, виробничої діяльності підприємства за той чи інший проміжок часу є чиста продукція, тобто новостворена вартість, а фінансовими результатами комерційної діяльності – прибуток.

Ефективність виробництва (продуктивність системи) має поліморфність визначення застосування для аналітичних оцінок управлінських рішень. З огляду на це, важливим є вирішення за окремими ознаками відповідних видів ефективності (продуктивності), кожний з яких справляє певне практичне значення [68, с. 19].

Відповідні види ефективності виробництва виокремлюються переважно за різноманітністю отримуваних результатів (ефектів) виробничої діяльності підприємства. Перш за все результат (ефект) виробництва буває економічний і соціальний. Економічний ефект відображає різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві (в об'єднанні підприємств). До таких показників відносяться: обсяг товарної, чистої або реалізованої продукції, величина одержаного прибутку, економія тих чи інших видів виробничих ресурсів або загальна економія від зниження собівартості продукції тощо. Соціальний ефект зводиться до скорочення тривалості робочого тижня, збільшення нових робочих місць, рівня зайнятості людей, покращення умов праці та побуту, стану оточуючого середовища, загальної безпеки життя тощо. Соціальні наслідки виробництва можуть бути не лише позитивними, але й негативними (наприклад, виникнення безробіття, посилення інфляції, погіршення екологічних показників) [60, с. 123].

Види ефективності виробництва мають ту особливість, що далеко не всі з них піддаються кількісному вимірюванню. У зв'язку з цим, на підприємствах визначають, оцінюють і регулюють (у межах своїх можливостей) як економічну, так і соціальну ефективності виробництва (продуктивність системи) [61, с. 89].

У залежності від об'єкту, стосовно якого визначають результативність його функціонування, розрізняють локальний (госпрозрахунковий) і народногосподарський ефекти. Локальний (госпрозрахунковий) ефект означає конкретний результат виробничої чи іншої діяльності даного підприємства, внаслідок якої воно має певну користь.

Якщо ж виробництво продукції на даному підприємстві вимагає додаткових витрат ресурсів, але споживання (використання) на іншому підприємстві пов'язане з меншими експлуатаційними витратами або іншими позитивними наслідками діяльності, то йдеться про визначення народногосподарського ефекту у сферах виробництва споживання відповідних виробів (послуг) [59, с. 208].

У зарубіжній практиці як синонім терміна “результативність господарювання” зазвичай застосовується термін “продуктивність системи виробництва та обслуговування”, коли під продуктивністю розуміють ефективне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) за виробництва різноманітних товарів і послуг [61, с. 92].

Сутнісна характеристика ефективності виробництва (продуктивності системи) знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізована форма якої має вигляд:

$$\text{Ефективність (продуктивність)} = \frac{\text{Результати}}{\text{Ресурси (витрати)}}. \quad (1.14)$$

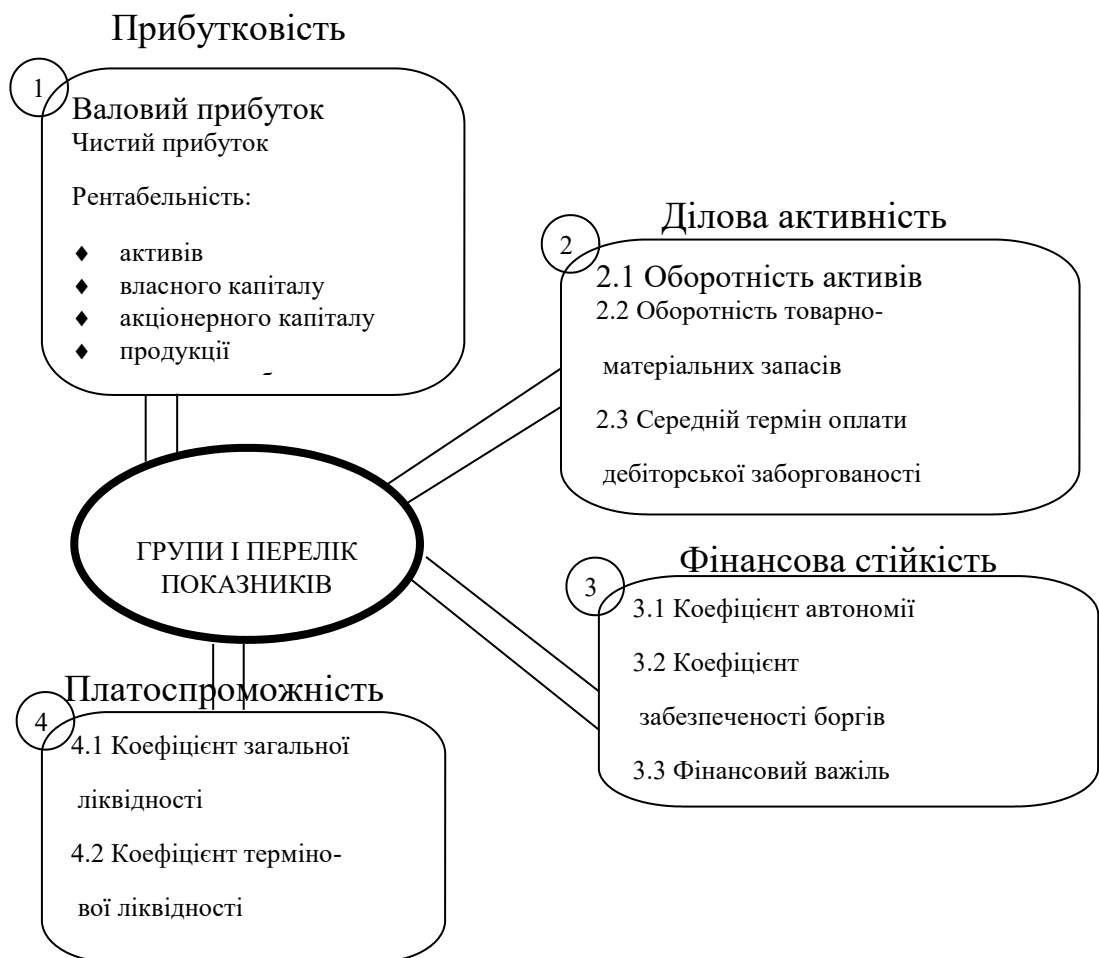

Рисунок 1.6 – Групи розрахункових показників для оцінювання фінансового стану підприємства [61, с. 92]

Ефективність виробництва (продуктивність системи) має поліморфність визначення й застосування для аналітичних оцінок та управлінських рішень. З огляду на це важливим є виокремлення за окремими ознаками (класифікація) відповідних видів ефективності (продуктивності), кожний з яких має певне практичне значення для системи господарювання [57, с. 73].

Таким чином, вивчення ролі кожного з елементів виробничого потенціалу в процесах утворення кінцевого результату функціонування підприємства – важливий елемент стратегії управління внутрішньовиробничими можливостями [54, с. 53].

Висновки до першого розділу

У першому розділі розглянуто теоретичні засади дослідження шляхів покращення фінансово-господарської діяльності підприємства. Зокрема висвітлено сутність організації фінансово-господарської діяльності підприємства. Фінансова діяльність підприємства – це швидкозмінюваний, динамічний процес, вона має здійснюватися з урахуванням можливих перспектив її розвитку. До основних принципів управління фінансовою діяльністю можна віднести: плановість та системність, цільова спрямованість, диверсифікованість капіталовкладень, стратегічна орієнтованість, варіативність.

Виявлено методичні засади дослідження організації фінансово-господарської діяльності підприємства. Організація фінансової діяльності дає змогу збалансувати фінансові ресурси підприємств відповідно до обраних пріоритетів діяльності, координувати результати та підвищувати ефективність виробничого управління, маркетингу та управління персоналом, формувати високі темпи економічного розвитку, забезпечувати стабільний розвиток. Особливістю процесу організації фінансової діяльності підприємства є: неможливість повного опису об'єктів аналізу, внаслідок чого переважають неструктуровані завдання; високий ступінь невизначеності отримання

результатів при реалізації рішень; наявність значної кількості некерованих і частково керованих змінних; критерії вирішення завдань завчасно чітко не встановлені й уточнюються керівництвом у процесі їхнього вирішення.

Визначено показники оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства. Основний зміст організації фінансової діяльності полягає в управлінні формуванням, розподілом і використанні фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів. Матеріальною основою фінансового управління є грошовий обіг підприємства, який спричинює зміну форм вартості та супроводжується потоками платежів і розрахунків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “АГРАРІЙ”

2.1. Загальна характеристика управлінської діяльності ТОВ “Аграрій”

У роботі досліджується діяльність товариства з обмеженою відповідальністю “Аграрій”. ТОВ “Аграрій” знаходиться у с. Михайлівка, Шумського р-ну, Тернопільської обл. Господарство займається вирощування зернових та технічних культур. Сільськогосподарське підприємство займає досить вигідне адміністративно-економічне положення, оскільки неподалік знаходиться залізниця, що дає змогу здійснювати постачання ТОВ “Аграрій” запчастинами, сільськогосподарською технікою, будівельними матеріалами, паливо-мастильними матеріалами, мінеральними добривами.

ТОВ “Аграрій” створене для ведення підприємницької діяльності у сільському господарстві з метою одержання прибутку відповідно до чинного законодавства України, на засадах приватної власності на майно та засоби виробництва, з метою розвитку і вдосконалення нових методів господарювання, забезпечення підвищення соціального рівня життя населення, забезпечення їх продуктами харчування, налагодження переробки сільськогосподарської сировини і виробництва товарів широкого вжитку.

Підприємство є юридичною особою, має самостійний баланс, власні засоби і оборотні кошти, розрахунковий, валютний та інші рахунки в закладах банку, круглу печатку і кутовий штамп з назвою. Воно володіє фірмовим і товарним знаками, має фірмові бланки зі своєю назвою.

Діяльність підприємства здійснюється на основі і за рахунок власного та орендованого майна, орендованих майнових та земельних паїв, орендованої землі, що належить громадянам на праві приватної власності.

Трудова діяльність на підприємстві здійснюється на основі трудових договорів та контрактів згідно діючого трудового законодавства України та цивільно-правових угод.

Підприємство несе відповідальність по своїх зобов'язаннях в межах належного йому майна, на яке може бути накладене стягнення згідно чинного законодавства.

Головною метою діяльності підприємства є виробництво продукції рослинництва, тваринництва, їх переробка та реалізація, інші господарські види діяльності, зокрема надання сервісу, здійснення маркетингу, збільшення кількості робочих місць в сфері зайнятості населення.

Предметом діяльності підприємства є:

- виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції та сировини;
- переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаной;
- оптова та роздрібна торгівля продовольчими та промисловими товарами;
- закупівля аграрної продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, у тому числі, у населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємовигідних умовах;
- переробка зерна на муку і крупи;
- надання агросервісної, технічної допомоги та посередницьких послуг фізичними та юридичними особами;
- надання технічної допомоги в обробітку землі та збиранні урожаю,
- надання консультацій і організація навчання з агротехнічних, зооветеринарних і економічних питань;
- постачання технологічних ліній з переробки сільськогосподарської продукції, засобів малої механізації, запасних частин до сільськогосподарської техніки;
- постачання сільськогосподарського інвентарю, інструментів;

- перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;
- забезпечення взаємовигідних контрактів на комерційній основі;
- постачання та реалізація гербіцидів, мінеральних добрив, насіння, племінної та робочої худоби, птиці, корів, ветеринарних препаратів, зоотехнічних засобів та інших товарно-матеріальних цінностей сільськогосподарського призначення;
- виготовлення малогабаритної техніки, інструментів дрібного інвентарю, предметів побуту;
- зовнішньоекономічна діяльність відповідно до перерахованих напрямків згідно з чинним законодавством України.

Підприємство є юридичною особою з дня його державної реєстрації і здійснює свою діяльність у відповідності з чинним законодавством України.

Майно підприємства складають основні фонди, обігові кошти та інші цінності, вартість яких відображена на балансі підприємства.

Підприємство є власником майна, земельних угідь, коштів, майнових та інших прав переданих йому засновником на підставах, не заборонених законодавством. Воно здійснює володіння, користування і розпорядження своїм майном у відповідності з метою своєї діяльності.

Підприємство має самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в банках, печатку із своїм найменуванням, зареєстровані у встановленому порядку. ТОВ "Аграрій" має право укладати угоди, набувати майнових і немайнових прав, нести обов'язки, виступати позивачем і відповідачем в суді.

Підприємство має право в установленому чинним законодавством України порядку:

- орендувати, здавати в оренду, суборенду, або використовувати на інших умовах земельні угіддя, майно інші ресурси, майнові і немайнові права;
- засновувати об'єднання та вступати в об'єднання з іншими суб'єктами господарської діяльності; створювати на території України та за її межами свої філії та представництва, а також дочірні підприємства;

- вступати у договірні відносини з юридичними та фізичними особами в межах господарської діяльності, передбаченої статутом;

- виступати наймачем робочої сили; купувати, випускати та розміщувати цінні папери.

У ТОВ “Аграрій” більшість ґрунтів – чорноземи, що мають найбільш позитивну структуру для вирощування різних сільськогосподарських культур. Найбільш інтенсивним видом угідь є рілля, яка кожного року використовується під посіви сільськогосподарських культур з метою одержання урожаю.

Для Тернопільської області, де розташоване ТОВ “Аграрій”, характерні досить сприятливі ґрунтово-кліматичні умови. І хоч тут іноді випадає недостатня кількість опадів, проте розподіл їх на протязі року відповідає біологічним потребам більшості сільськогосподарських культур, вирощуванням яких займається дане господарство. Загально-середня сума опадів становить 588 мм. За період з травня по серпень випадає в середньому 165 мм, ГТК (гідротехнічний коефіцієнт) становить 1,3 а, отже, умови зволоження задовільні. Температурний режим, досить таки помірний, визначається тривалістю високих температур повітря, які припадають саме на середину вегетаційного періоду. Сума активних температур вище +5°C для території на якій розташоване господарство становить 3012°C, вище +10°C 2509-2700°C. Вегетаційний період в умовах району триває в середньому 211 днів, а період активної вегетації з температурою вище +10°C становить 66-169 днів. Річна сонячна радіація в області становить 109-112 кКал/см . Відносна вологість повітря за рік в середньому становить 67 %.

Для Тернопільської обл. характерні досить сприятливі ґрунтово-кліматичні умови. Земля є головним засобом виробництва у сільському господарстві. Земельні угіддя – це земельні ділянки, що систематично використовуються для певних господарських цілей та відрізняються за природно-історичними ознаками. Головною ознакою, що покладена в основу розділення окремих видів угідь є характер використання землі. Класифікують

угіддя враховуючи основне призначення та систематичне використання окремих ділянок для певних виробничих цілей.

На основі цих даних можна зробити висновок, що природо-кліматичні умови дозволяють вирощувати більшість сільськогосподарських культур. Структура сільськогосподарських угідь має наступний вигляд (табл. 2.1).

Землі товариства розміщуються на двох різновидах ґрунтів: чорноземи вилугувані глибокі мало- та середньогумусні; чорноземи типові глибокі мало- та середньогумусні.

Таблиця 2.1 – Структура земельних угідь ТОВ “Аграрій” за 2018 р.

№ п/п	Назва угідь	Площа, га
1	Загальна кількість угідь	4968
2.	Сіножаті	1079,44
2.	Орних земель	1478
3.	Рілля	3656,56
4.	Луки та пасовища	232
5.	Інші землі	13

Агрохімічна характеристика ґрунтів ТОВ “Аграрій” станом на 01.01.2017 р. наводиться у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Агрохімічна характеристика ґрунтів ТОВ “Аграрій” у 2018 році

№ п/п	Назва ґрунту	Гумус, %	Вміст поживних елементів, мг/кг ґрунту		
			азот	фосфор	калій
1.	Чорноземи вилугувані глибокі мало-, та середньогумусні	4,01	21,3	93	134
2.	Чорноземи типові глибокі малогумусні	4,05	22,4	94	138

Технічне забезпечення в структурі посівних площ складається з 14 тракторів: колісних – 14 шт. Загального призначення Т-150 К – 2 шт., Т-70С – 2 шт., К-70 – 11 шт., ХТЗ-1702 – 11 шт. Універсально-просапних тракторів налічується 9 шт.: МТЗ-80 – 2 шт., МТЗ-82 – 5 шт., ПМ-3 – 2 шт. Комбайни зернозбиральні 4 – шт. Сільськогосподарські машини 17 шт.: ґрунтообробні 3 шт., посівні і садильні 5шт, для внесення добрив 3 шт., для оприскування рослин – 4 шт., для протруювання рослин – 1шт.

Для захисту сільськогосподарських культур від хвороб, шкідників та бур'янів використовують обприскувачі “НАКОГ” та ОП-2000. Для внесення мінеральних добрив в господарстві є в наявності розкидачі AMAZONNE та ЯВУ-900.

Також господарство має в своєму розпорядженні 2 шт. преси-підбирачі KRONE. Кількість комбайнів становить 4 шт., і з них 2 шт. ДОН-1500Б, 2 шт. KLASS Dominator. Що стосується кількості автомобілів у господарстві, то присутні марки ГАЗ-53 – 5 шт., КАМАЗ – 3 шт., ЗІЛ-130 – 2 шт.

На всіх ланках виробництва господарство в більшій мірі технікою забезпечене. Однак, через те що більшість техніки виробила свій моторесурс в критичні періоди господарство залучає на польові роботи орендовану техніку.

У ТОВ “Аграрій” функціонує лінійна організаційна структура, яка являє собою систему управління, в якій кожний підлеглий має тільки одного керівника і в кожному підрозділі виконується весь комплекс робіт, пов’язаних з його управлінням. Схема цієї структури представлена на рис. 2.1.

Переваги лінійної оргструктури:

- чіткість і простота взаємодії (неможливість отримання підлеглим суперечливих розпоряджень та вказівок);
- відповідальність кожного за виконання свого завдання (надійний контроль та дисципліна);
- оперативність підготовки і здійснення управлінських рішень;
- економічність (за умови невеликих розмірів організації).

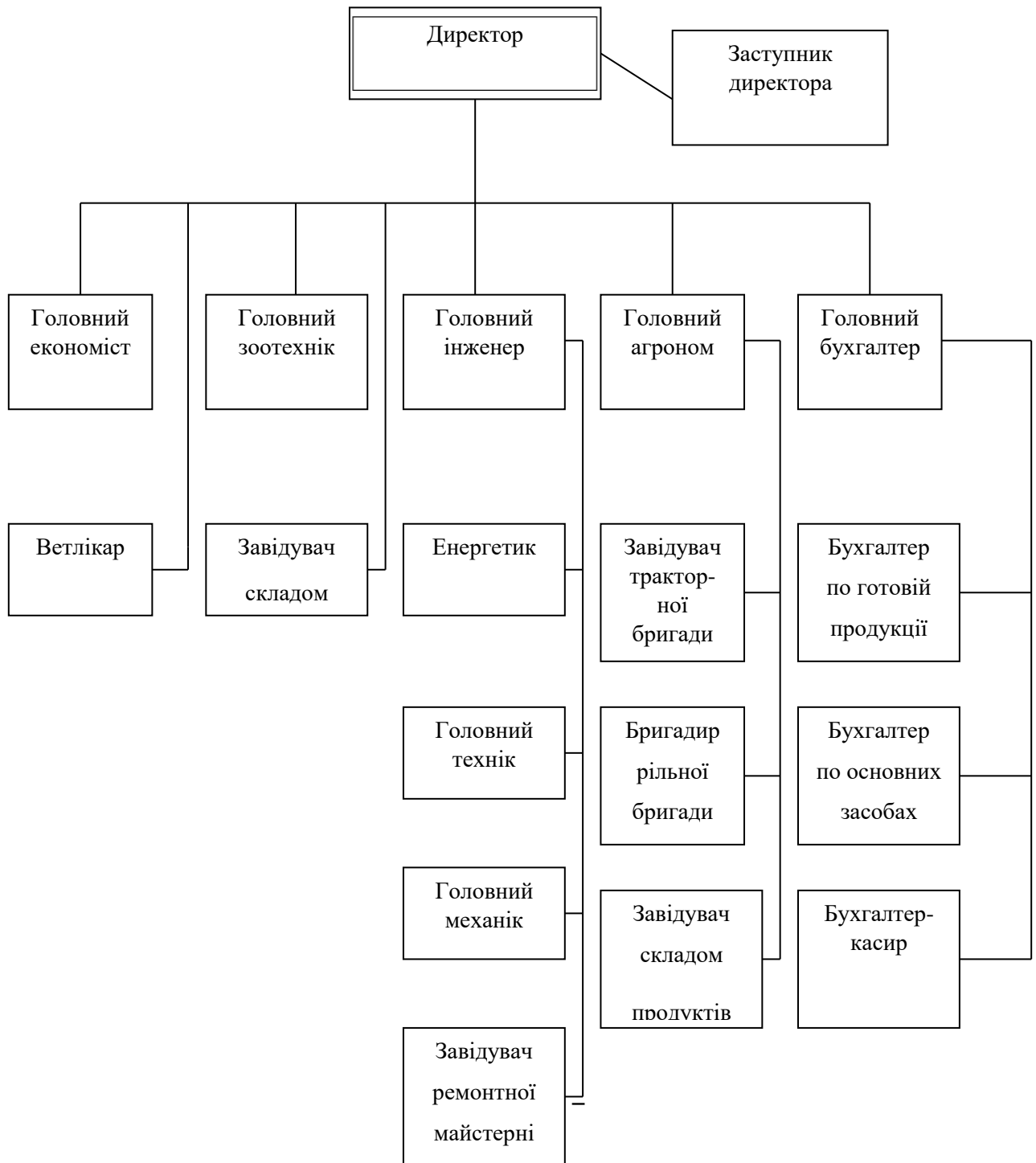

Рисунок 2.1 – Організаційна структура управління ТОВ “Аграрій”

Недоліки лінійної оргструктури:

- необхідність високої кваліфікації керівників;
- зростання числа рівнів управління при збільшенні розмірів організації;
- обмеження ініціативи у працівників на нижчих рівнях.

З часу виникнення підприємства оргструктура не змінювалася. Оргструктура на даному підприємстві відповідає вимогам, оскільки кожен виробничий підрозділ очолює лиш один керівник, він же здійснює функції управління, кожен працівник підрозділу безпосередньо підпорядковується лише одному керівникові і виконує лиш його розпорядження. Директор не віддає розпорядження робітникам.

На сільськогосподарському підприємстві добре налагоджений процес комунікації, що дозволяє ефективно і швидко доводити інформацію до необхідних працівників. На товаристві функціонує мережа Інтернет, факс за допомогою яких можна зв'язатися з будь-яким партнерами та головними управлінням.

Торгівельна діяльність здійснюється через бухгалтерію, де оформляється відповідна документація і здійснюється розрахунок з покупцем, а саму продукцію покупець забирає зі складу готової продукції.

Особливу увагу керівник ТОВ “Аграрій” приділяє забезпеченості господарства кваліфікованими працівниками (механізаторами, водіями, обліковцями) та рівню кваліфікації керівних кадрів. Трудові ресурси сільського господарства – це працездатне населення, яке зайняте у сільськогосподарському виробництві. Вони включають працездатних робітників і службовців: чоловіків віком від 16 до 60 років та жінок віком від 16 до 55 років.

Саме лінійний тип організаційної структури управління сприяє оперативності у прийнятті рішень та узгодженості дій виконавців, встановлюються чіткі і прості зв'язки між підрозділами. Підвищується відповідальність керівників за результати діяльності підрозділу, який він очолює, а також керівники несуть особисту відповідальність за кінцеві результати свого підрозділу.

На нашу думку, для більш ефективної діяльності ТОВ “Аграрій” бракує відділу збуту, який повинен бути самостійним структурним підрозділом і підпорядковуватись безпосередньо директору. Такий відділ очолює начальник

відділу, який призначається і звільняється з посади наказом керівника підприємства. На посаду начальника відділу збуту призначається спеціаліст, який має вищу економічну або інженерно-економічну освіту і стаж роботи на керівних посадах в області збуту не менше 5 років. Відділ збуту виконує такі функції:

- складає річні, квартальні, місячні плани поставок продукції відповідно до укладених договорів, передбачаючи строки, обсяги поставок по кожному договору;

- організовує відвантаження готової продукції покупцям, оформляє необхідну відвантажувальну документацію, веде контроль і облік виконання планів реалізації готової продукції;

- контролює графік здачі на склад готової продукції виробничими одиницями, підрозділами;

- підготовляє й укладає договори з покупцями на поставку продукції;

- приймає участь спільно з іншими службами у формуванні річних, квартальних, місячних номенклатурних планів виробництва і добових план-графіків здачі готової продукції для забезпечення поставок в строки і номенклатурі;

- розробляє та впроваджує заходи по вдосконаленню організації збуту, зниження витрат пов'язаних з реалізацією продукції.

2.2. Аналізування використання виробничих засобів сільськогосподарського підприємства

На сьогодні керівництво ТОВ "Аграрій" активно розробляє систему кіосків по продажу насіння як на теренах Шумського р-ну, так і по сусідніх регіонах. Підприємство також має досвід роботи із закордонними фірмами через експорт власної продукції. Щороку на ринок виводиться по кілька нових видів сільськогосподарської продукції.

Придбання ресурсів на ринку товарів і послуг ТОВ “Аграрій” здійснює безпосередньо у виробників, у гуртовій торгівлі, у організацій матеріально-технічного постачання, у індивідуальних приватних підприємців, а також в інших посередницьких організаціях. Керівництво Товариства самостійно визначає джерела і постачальників товару (сировини, матеріалів для виробництва хлібобулочних виробів).

Господарські зв'язки, тобто постачання матеріалів і сировини у Товариство від постачальників встановлюються шляхом укладення договорів про постачання. Керівництво ТОВ “Аграрій” укладає договори з постачальниками не довше, аніж на рік. Форми розрахунку – готівкова та безготівкова. Готова продукція Товариства відпускається за вільними відпускними цінами і реалізується гуртом у роздрібні магазини населених пунктів Шумського, Підволочиського, Козівського, Підгаєцького, Тербовлянського районів Тернопільської області. Підприємство в майбутньому планує покращувати умови виробництва, підвищувати якість виробів, оплату праці, що забезпечуватиме конкурентоспроможність підприємства.

Ефективне використання фінансових ресурсів визначається їх оборотністю. Термін “оборотний капітал” (або в практиці роботи українських підприємств “оборотні кошти”) характеризує поточні активи підприємства. Фінансовий стан підприємства залежить від того, наскільки швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються на реальні гроші.

Прискорення оборотності оборотних коштів має велике значення для забезпечення стабільності фінансового стану підприємства, що пояснюється трьома основними причинами. По-перше, від швидкості оборотності коштів залежить розмір річного обороту, бо підприємство, що має невеликий обсяг оборотних коштів, але ефективніше їх використовує, здатне робити такий самий оборот, як і підприємство з більшим обсягом коштів, але з меншою швидкістю обороту. По-друге, з оборотністю пов'язано відносну величину витрат, зменшення яких знижує собівартість одиниці продукції. По-третє,

прискорення обороту на тій чи тій стадії кругообігу коштів (наприклад, прискорення часу перебування матеріалів на складі) змушує прискорити оборот на інших стадіях.

Основні засоби промислового підприємства представляють собою сукупність матеріально-речових цінностей, створених суспільною працею, тривало що у процесі виробництва в незмінній натуральній формі і переносять свою вартість на виготовлену продукцію частинами в міру зношування.

Для оцінки фінансового стану підприємства необхідна відповідна інформаційна база. Такою можуть бути звіт про фінансові результати діяльності і баланс – підсумковий синтетичний документ про склад засобів діяльності підприємства та джерела їхнього формування у грошовій формі на певну дату (кінець кварталу, року).

Баланс має дві рівновеликі частини: актив, де подається склад засобів підприємства (активів), і пасив, що характеризує джерела їхнього формування. Активи за своєю суттю поділяються на матеріальні, нематеріальні та фінансові, які мають таку характерну ознаку, як ліквідність, тобто більшу чи меншу здатність перетворюватися на платіжні засоби – гроші. За цією ознакою активи групують у три розділи в порядку зростання рівня ліквідності. Найбільшу (абсолютну) ліквідність мають гроші та цінні папери, які можуть бути платіжними засобами або швидко реалізовуватися на ринку (короткострокові фінансові вкладення).

Аналізування активів підприємства дозволяє надати загальну оцінку зміні всього його майна. Оцінка сукупних активів, в свою чергу, дозволяє зробити висновок про те, в які активи вкладені знову залучені фінансові ресурси або які активи зменшились за рахунок зменшення фінансових ресурсів, чи навпаки. Аналітичний розрахунок, що відображає динаміку та структуру активу балансу, приведений у табл. 2.3, попередньо скориставшись формою № 1 “Баланс” даного підприємства за 2016-2018 рр. Для оцінювання динаміки змін у структурі активів і пасивів підприємства порівнюють

абсолютні величини залишків за окремими статтями балансу на початок і кінець звітного періоду, а також підсумки за розділами балансу.

Таблиця 2.3 – Аналізування структури та динаміка майна ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Актив	Роки			Абсолютне відхилення (+;-)		Відносне відхилення (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018	2017	2018
				від 2016	від 2017	від 2016	від 2017
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи:							
<i>первісна вартість</i>	62	41	3418	-21	-33,9	3377	8,2
<i>накопичена амортизація</i>	95	96	3533	1	1,1	3437	3,6
Незавершені капітальні інвестиції	48	1822	-	1774	3,7	-1822	-
Основні засоби:							
<i>первісна вартість</i>	40299	41394	28636	1095	2,7	-12758	-30,8
<i>знос</i>	15306	20220	24980	4914	32,1	4760	23,5
Довгострокові фінансові інвестиції:							
<i>інші фінансові інвестиції</i>	3	3	-	-	-	-3	-
Усього за розділом I	25106	23040	27074	-2066	-8,2	4034	17,5
II. Оборотні активи							
Запаси:							
<i>виробничі запаси</i>	37951	43341	30618	5390	14,2	-12723	-29,4
<i>незавершене виробництво</i>	2746	2834	4336	88	3,2	1502	52,9
<i>готова продукція</i>	19274	17076	13049	-2198	52,9	-4027	-23,6
<i>товари</i>	8304	15804	5666	7500	90,3	-10138	-64,1
<i>Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги</i>	7627	7627	7567	-	-	-60	-0,8
<i>Дебіторська заборгованість за розрахунками:</i>	10326	13190	3790	2864	27,7	-9400	-71,3
<i>за виданими авансами</i>	10465	14680	794	4215	40,3	-13886	-94,6
<i>з бюджетом</i>	-	1312	326	1312	-	-986	-75,2
Інша поточна дебіторська заборгованість	2940	49432	140027	46492	1,6	90595	183,3
Гроші та їх еквіваленти	315	395	1781	80	25,4	1386	350,9
Витрати майбутніх періодів	2900	2900	-	-	-	-2900	-100
Інші оборотні активи	776	233	1185	-543	-69,9	952	408,6
Усього за розділом II	66963	125483	178521	58520	87,4	53038	42,3
Баланс	94969	148523	205595	53554	56,4	57072	38,4
Пасив							
I. Власний капітал							
Зареєстрований (пайовий) капітал	61	61	61	-	-	-	-
Додатковий капітал	9666	6853	6393	-2813	-29,1	-460	-6,7

Резервний капітал	20774	20774	20774	-	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-5510	-10109	-62087	-4599	83,5	-51978	514,2
Усього за розділом I	24991	17579	-34855	-7412	-29,7	-17010	-298
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Довгострокові кредити банків	4456	425	-	-4031	-90,5	-425	-100
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	4023	-	-	-4023	-	-4023	-
Цільове фінансування	-	-	2199	-	-	-2199	-
Усього за розділом II	8479	425	2199	-8054	-94,9	1774	417,4
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Короткострокові кредити банків	820	1164	42174	344	41,9	40983	3,5
Поточна заборгованість за:							
<i>довгостроковими зобов'язаннями</i>	-	-	13739	-	-	-13739	-
<i>за товари, роботи, послуги</i>	26852	13864	1725	-12988	-48,4	-12139	-87,6
<i>розрахунками з бюджетом</i>	166	100	34	-66	-39,7	-66	
<i>розрахунками зі страхування</i>	158	63	-	-95	-60,1	-63	-100
<i>розрахунками з оплати праці</i>	348	193	23	-155	-44,5	-170	-88,1
<i>розрахунками за авансами одержаними</i>	8243	12583	1206	4340	52,6	-11377	-90,4
Інші поточні зобов'язання	24912	102552	179381	77640	311,6	76829	74,9
Усього за розділом III	61499	130519	238253	69020	112,2	107734	82,5
Баланс	94969	148523	205595	53554	56,4	57072	38,4

Проаналізувавши структуру та динаміку майна ТОВ “Аграрій”, можна сказати, що зростання виробничих запасів у 2016 р. порівняно з 2017 р. на 88 тис. грн. призвело до зменшення дебіторської заборгованості за товари і послуги на 2864 тис. грн. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги у 2018 р. порівняно з 2017 р. зменшилася на 9400 тис. грн., що показує про платоспроможність підприємства.

Довгострокові кредити банків у 2018 р. взагалі відсутні, вони зменшилися на 425 тис. грн. порівняно з 2017 р. Аналіз структури та динаміка майна ТОВ “Аграрій” показує, що підприємство є досить потужним у сфері своєї діяльності, стабільний прибуток забезпечує інтенсивність кредитоспроможності.

Загалом значення запасів є досить високим у 2018 р. і становлять 30618 тис. грн., а у 2017 р. – на 12723 тис. грн. менше (29,4%), це показує, що підприємство досить продуктивно працює.

Баланс ТОВ “Аграрій” з кожним роком зростає і 2018 р. становить 205595 тис. грн., а у 2017 р. на 57072 тис. грн. менше, що у відсотковому співвідношенні становить 38,4%, у той час як його значення у 2016 р. було на рівні 94969 тис. грн. ТОВ “Аграрій” є одним з найбільш розвинутих підприємств області в галузі вирощуванні зернових культур, оскільки залучені іноземні інвестори позитивно впливають на його діяльність.

Оцінимо ефективність використання основних виробничих фондів ТОВ “Аграрій” протягом 2016-2018 рр. Основною метою діяльності підприємства є здійснення господарської діяльності на отримання прибутку та досягнення позитивного соціального ефекту. У табл. 2.4 наведені результати розрахунків показників використання основних фондів даного підприємства за 2016-2018 рр.

Таблиця 2.4 – Аналізування показників ефективності використання основних засобів ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення (+;-)		Характеристика показника
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8
2.Коефіцієнт зносу основних засобів	Кз	0,29	0,38	0,49	0,09	0,11	Характеризує інтенсивність накопичення коштів для оновлення основного капіталу. Рекомендоване значення <0,5.
3.Коефіцієнт майна виробничого призначення	Кмвп	0,47	0,5	0,33	0,03	-0,17	Характеризує частку засобів виробництва у вартості майна. Рекомендоване значення >0,5.

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8
4.Фондо-віддача	Фв	0,98	1,25	0,38	0,27	-0,87	Показує скільки продукції припадає на кожну гривню вартості основних засобів.
5.Фондо-місткість	Фм	1,02	0,8	2,6	-0,22	1,8	Характеризує забезпеченість підприємства основними засобами.

Покращити використання основних фондів та виробничих потужностей на підприємстві можна завдяки: підвищенню використання виробничих потужностей і основних фондів у інтенсивності та підвищенню їх навантаження у екстенсивності, дотриманню пропорційності і змінності у роботі основних фондів, активно виконаному процесу контролювання.

Основою управління власним капіталом підприємства є управління джерелами формування його власних фінансових ресурсів, які розглянемо у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Аналізування джерел формування капіталу ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення (+;-)		Характеристика
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Кфн	0,41	0,26	0,18	-0,15	-0,08	Характеризує концентрацію власного капіталу. Рекомендоване значення більше 0,5.
2.Коефіцієнт фінансової залежності	Кфз	2,5	3,8	5,5	1,3	1,7	Є оберненим показником до коефіцієнта фінансової незалежності.

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
3.Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Ккпз	0,59	0,74	0,82	0,12	0,08	Показує частку залученого майна в активах під-приємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів.
4.Коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт фінансового лівериджу)	Кфр	1,5	2,8	6,8	1,3	4	Характеризує співвідношення позикових та власних коштів. Рекомендоване значення <1.
5.Коефіцієнт фінансової стабільності	Кфс	0,68	0,35	0,15	-0,33	-0,2	Характеризує покриття боргів власним капіталом фінансового ризику.
6.Коефіцієнт довгострокової заборгованості (коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел)	Кдз	0,252	0,253	0,012	0,001	-0,241	Характеризує загальну капіталізацію підприємства. Показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах.
7.Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	Кфнк	0,75	0,75	1,05	-	0,3	Показує відсоток власного капіталу у капіталізованих джерелах.
8.Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Кмвк	0,61	0,33	4,9	-0,28	4,57	Характеризує ступінь мобільності ВК, тобто показує ту частину ВК, яка знаходиться в обігу і використовується для фінансування поточної діяльності.

Показник коефіцієнта фінансової незалежності (автономії) є не досить високим у ТОВ “Аграрій”, який характеризує концентрацію власного капіталу. Коефіцієнт маневреності власного капіталу стрімко зріс у 2018 р. порівняно з 2017 р. на 4,57, що характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу і використовується для фінансування поточної діяльності.

2.3. Аналізування основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”

Аналізування та контроль фінансово-господарської діяльності підприємства є діагнозом його фінансового стану, що дозволяє виявити недоліки та прорахунки, мобілізувати внутрішньофірмові резерви, збільшити доходи та прибутки, зменшити витрати виробництва, підвищити рентабельність, покращити фінансово-господарську діяльність підприємства у цілому. Важливість даного критерію в організації фінансової діяльності ТОВ “Аграрій” вимагає його оцінки.

Основним інформаційним джерелом для проведення аналізу показників фінансового стану служить баланс, звіт про фінансові результати підприємства. Діагностика фінансового стану підприємства базується на даних балансу. Баланс має дві частини: актив, який показує напрямки розміщення коштів (капіталу); пасив, який характеризує джерела коштів (капіталу).

Одним з етапів аналізування фінансового стану підприємства є оцінка ліквідності та платоспроможності. Платоспроможність – можливість підприємства своєчасно задовольнити платіжні зобов’язання. Ліквідність – здатність підприємства перетворити свої активи в грошові кошти для покриття боргових зобов’язань. Поняття “платоспроможність” та “ліквідність” взаємопов’язані. Від рівня ліквідності підприємства залежить платоспроможність. Разом з тим ліквідність характеризує як поточний стан

розрахунків, так і перспективний. Підприємство може бути платоспроможним на звітну дату, але втратити її в майбутньому.

Недостатня ліквідність, як правило, означає, що підприємство не має можливості скористатися новими вигідними комерційними можливостями. На цьому рівні недостатня ліквідність означає, що немає свободи вибору, і це обмежує свободу дій керівництва. Більш значна нестача ліквідності свідчить, що підприємство не може оплатити свої поточні борги та зобов'язання. Це може призвести до інтенсивного продажу довгострокових вкладень та активів, а в найгіршому випадку – до неплатоспроможності та банкрутства.

Для власників підприємства недостатня ліквідність може означати зменшення прибутковості, втрату контролю та часткову або повну втрату капіталу. Якщо власники несуть необмежену відповідальність, їх збитки можуть навіть перевищити початкові їх вкладення у підприємство.

Для кредиторів недостатня ліквідність у боржника може свідчити про затримку у сплаті відсотків та основної суми боргу. Поточний стан ліквідності підприємства може також вплинути на його взаємовідносини з контрагентами (покупцями та постачальниками товарів і послуг). Такі зміни можуть викликати неспроможність даного підприємства виконати умови контрактів та призвести до втрати зв'язків з постачальниками.

Залежно від рівня ліквідності активи підприємства поділяються на наступні групи, які розглянемо у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Групування активів у ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Групи	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення		Характеристика
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
Найліквідніші активи	A1	130	315	1781	185	1466	Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції

Групи	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення		Характеристика
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
Швидко-ліквідні активи	A2	41563	25057	148427	-15506	123370	Отримані векселі, дебіторська заборгованість, яка буде погашена за умовами договорів
Повільно-ліквідні активи	A3	27030	41627	60985	14597	19358	Запаси(виробничі запаси, готова продукція, незавершене виробництво); дебіторська заборгованість; витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи
Важко-ліквідні активи	A4	23404	25106	27074	1702	1968	Необоротні активи, які передбачено використовувати більше ніж 1 рік, а також прострочена дебіторська заборгованість; запаси готової продукції, що не мають попиту, витрати майбутніх періодів, які підлягають списанню

Згрупувавши активи підприємства у 4 групи, можна сказати, що група А1 під назвою “Найліквідніші активи” у 2018 р. становить 1781тис.грн, що свідчить про те, що порівняно з 2017 р. дана група активів збільшилась на 1466 тис. грн. У групі А2 - швидко-ліквідні активи – у 2018 р. знаходиться 148427тис.грн, що порівняно з 2017 р. на 123370 тис. грн. вони зросли.

Повільно-ліквідні активи, які знаходяться у групі А3, також з кожним роком зростають і у 2018 р. становлять 60985 тис. грн., включають: запаси (виробничі запаси, готова продукція, незавершене виробництво), дебіторська заборгованість, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи. Важко-ліквідні активи (група А4) становлять у 2018 р. 27074 тис. грн., які включають: необоротні активи, які передбачено використовувати більше ніж 1 рік, а також прострочена дебіторська заборгованість, запаси готової продукції, що не мають попиту, витрати майбутніх періодів, які підлягають списанню.

Групування зобов'язань ТОВ "Аграрій" виділяє такі групи: термінові (негайні), короткострокові, довгострокові, постійні (стійкі) пасиви, які розглянемо у табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Групування зобов'язань ТОВ "Аграрій" за їх терміновістю за 2016-2018 рр.

Групи	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення (+;-)		Характеристика
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
Термінові (негайні) пасиви	П1	32090	57679	182369	25589	124690	Кредиторська заборгованість та поточні зобов'язання за розрахунками
Короткострокові пасиви	П2	4054	820	42174	-3234	41354	Короткострокові кредити та інші позикові кошти, що підлягають погашенню протягом 12 міс, доходи майбутніх періодів та векселі видані
Довгострокові пасиви	П3	10863	8479	425	-2384	-8054	Довгострокові зобов'язання; доходи майбутніх періодів понад 12 міс.

Групи	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення (+;-)		Характеристика
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
Постійні (стійкі) пасиви	П4	32151	24991	37024	-7160	12033	Зобов'язання перед власниками з формування власного капіталу; забезпечення наступних витрат і платежів

Аналізування ліквідності балансу полягає у порівнянні засобів за активом, згрупованих за рівнем їх ліквідності, і розташованими у порядку зменшення ліквідності із зобов'язаннями за пасивом, згрупованими за термінами їх погашення і розташованими в порядку збільшення термінів, і проводиться в наступній послідовності. Аналізування показників ліквідності та платоспроможності ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр. поданий у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Аналізування показників ліквідності та платоспроможності ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення		Характеристика показника
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
2.Коефіцієнт швидкої ліквідності	Кшл	0,9	0,52	0,52	-0,38	-	Характеризує можливість погашення підприємством поточних зобов'язань поточними активами за вирахуванням запасів. Значення показника рівне 1 або 0,8-0,9.
3.Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Кал	0,0036	0,0051	0,0075	0,0015	0,0024	Показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашено

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення		Характеристика показника
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
							миттєво. Достатнім вважається значення вище за 0,3-0,5.
4.Коефіцієнт загальної ліквідності	Кзл	1,46	1,09	0,75	-0,37	-0,34	Дозволяє встановити, у скільки разів поточні активи покривають короткострокові зобов'язання. Нормативне значення 2-3 (1,5-2).
5.Маневреність робочого капіталу	Кмрк	0,057	0,13	-0,052	0,073	-0,135	Показує частку абсолютно ліквідних активів у робочому капіталі, що забезпечує свободу фінансового маневру.
6.Коефіцієнт захищеного періоду	Кзп	241,5	382,8	648,3	141,3	265,5	Показує скільки днів підприємство зможе існувати при форсмажорних обставинах.
7.Коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом	Кзрк	0,56	0,16	-1,2	-0,4	-1,36	Характеризує співвідношення короткострокової платоспроможності та річного операційного грошового потоку.
8.Коефіцієнт довгострокового фінансового забезпечення першого ступеню	Д ₁	1,37	0,9	1,36	-0,47	0,46	Характеризує покриття необоротних активів власним капіталом. Рекомендоване значення >0,5-0,7.
9.Коефіцієнт довгострокового фінансового забезпечення другого	Д ₂	1,83	1,33	1,38	-0,5	0,05	Характеризує покриття необоротних активів капіталізованими джерелами.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення		Характеристика показника
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	
ступеню							Рекомендоване значення >1.
10.Робочий капітал (Власні оборотні кошти; Чисті оборотні активи)	РК ВОК ЧОА	1961 0	8364	-56832	-11246	-65196	Характеризує величину оборотних коштів, що залишається у підприємства після розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями.
11.Ефективна заборгованість	Ез	-5549	27127	8774 5	32676	60618	Характеризує частину поточних зобов'язань, що можуть бути покриті за рахунок надходжень від поточної діяльності підприємства.

Аналізування ліквідності та платоспроможності дозволяє визначити, наскільки ефективно здійснюється фінансовий менеджмент на підприємстві. Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність підприємства. Разом з тим ліквідність характерна як для поточного стану розрахунків, так і на перспективу.

Коефіцієнт поточної ліквідності, який характеризує достатність оборотних активів для задоволення поточних у 2018 р. порівняно з 2017 р. зменшився на 0,38.

Коефіцієнт довгострокового фінансового забезпечення другого ступеню, який характеризує покриття необоротних активів капіталізованими джерелами у 2018 р. порівняно з 2017 р. збільшився на 0,05.

Розглянемо нижче фінансово-економічні показники роботи ТОВ “Аграрій” поступово за 2016-2017 рр. та 2017-2018 рр. і проведемо відповідне аналізування (табл. 2.9), попередньо скориставшись формою № 2 “Звіт про

фінансові результати” даного підприємства.

Що ж до чистого прибутку підприємства, то можна сказати про те, що його динаміка дещо відрізнялась від попередніх показників та зазнала коливань. Якщо у 2016 р. обсяг чистого доходу становив 34697 тис. грн., то вже в 2017 р. відбулось таке ж різке його зростання до 50510 тис. грн. (на 15813 тис. грн.), однак у 2018 р. ми бачимо його зменшення до 46359 тис. грн. (тобто на 4151 тис. грн.).

Таблиця 2.9 – Аналізування фінансово-економічних показників роботи ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Показники	Роки		Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Відносне відхилення 2017 р. до 2016 р. (%)	2018 р.	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)	Відносне відхилення 2018 р. до 2017 р. (%)
	2016 р.	2017 р.					
1	2	3	4	5	6	7	8
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	34697	50510	15813	45,6	46359	-4151	-8,21
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	32356	49577	17221	53,2	55473	5896	11,89
Валовий прибуток	2341	933	-1408	-60,1	-9114	-8181	876,84
Чистий фінансовий результат (збиток)	-3678	-4599	-921	25,1	-51978	-47379	1030,2

Проте, у цілому негативним фактом є те, що ТОВ “Аграрій” за період з 2016 р. до 2018 р. зазнало чистого збитку, обсяг якого протягом аналізованого періоду суттєво зріс – якщо у 2016 р. він становив -3678 тис. грн., у 2017 р. – -4599 тис. грн., то вже у 2018 р. – аж -51978 тис. грн., тобто у 2018 р. у

порівнянні до 2017 р. його збільшення відбулось у 10 разів, що негативно характеризує господарську діяльність товариства.

Вище сказане ілюструє рис. 2.2.

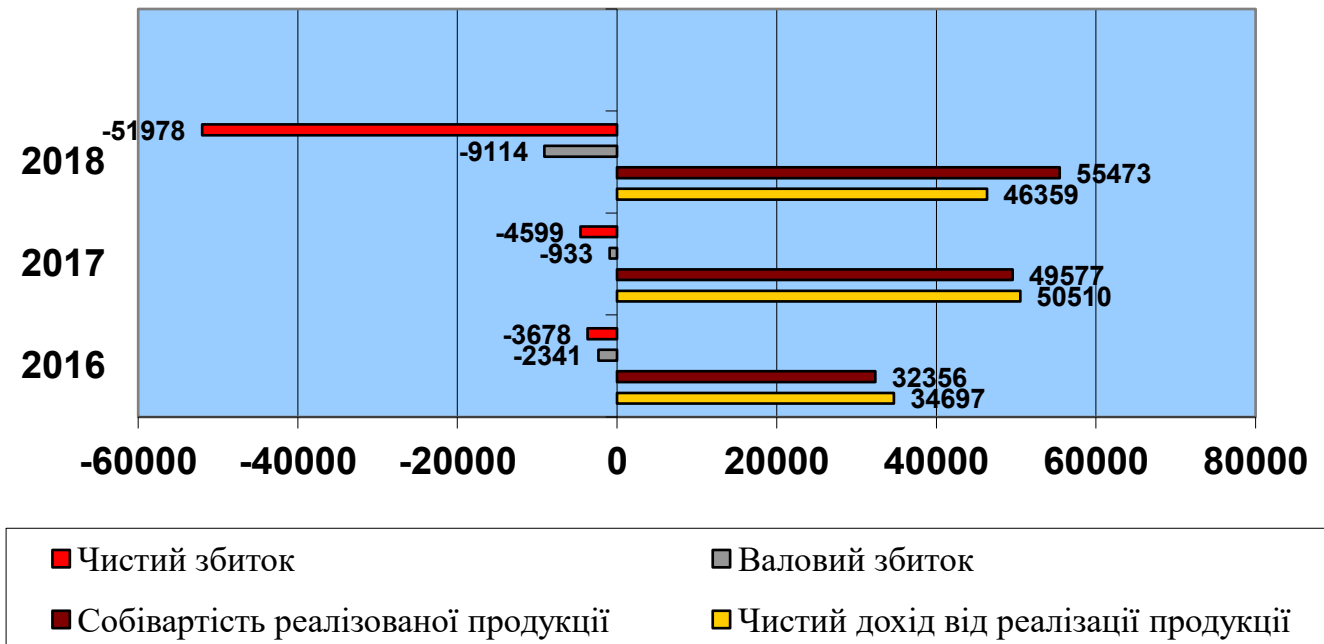

Рисунок 2.2 – Динаміка фінансово-економічних показників роботи ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр., тис. грн.

На нашу думку, важливим кроком до покращення фінансово-господарської діяльності буде налагодження насамперед точок збуту. Під цим розуміється, покращення роботи касирів на торгових точках. За рахунок чого це можна зробити? Цього можна досягти, за рахунок впровадження програми ІС-бухгалтерії.

Даний програмний продукт є лише на центральному офісі підприємства, а в магазинах цього не використовується. Ефективним також є впровадити постійним покупцям дисконтних карток. Тим покупцям, які купляють продукцію на суму більше 1000 грн. – знижка 3%, а ті що на суму більше 5000 грн. – 5% знижки, за рахунок цього збільшиться коло споживачів.

На нашу думку, було б ефективним щороку створювати акції, у несезонний період. Також можна створити новорічну акцію – цілий січень місяць, всім покупцям знижки 3%. Підрозділам Товариства необхідно

здійснювати роботу над покращенням конкурентоспроможності, якістю надання послуг, упровадженню нових видів продукції, створення різних програм, що допоможе підприємству реалізувати більшу кількість продукції. Одним з перспективних завдань розвитку ТОВ “Аграрій” є збільшення об’єму продажу та розширення присутності на ринку, необхідність вирішення яких обумовлено: споживчим попитом на продукцію ТОВ “Аграрій”; працюючими фірмами (аналіз діяльності діючих фірм дає змогу знайти нові можливості вдосконалення власної діяльності і обґрунтувати концепцію власного бізнесу).

Обмін інформацією входить в усі види фінансово-господарської діяльності, комунікацію називають зв’язуючим процесом, який пов’язує частини підприємства в єдине ціле.

Аналізування фінансової стійкості ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр. покажемо за допомогою наступної табл. 2.10.

Показник наявності власних коштів, такий, як наявність власних джерел для фінансування запасів у 2018 р. становить 12179 тис. грн., а у 2017 р. зменшився і становить -115 тис. грн.. Запаси з кожним роком збільшуються і у 2018 р. становлять 59800 тис. грн. Показник, який характеризує наявність загальних джерел для фінансування запасів у 2018 р., становить 12179 тис. грн.

Таблиця 2.10 – Аналізування фінансової стійкості ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Характеристика
Загальна величина запасів	В	8747	-115	12179	Характеризує наявність власних джерел для фінансування запасів
Наявність власних джерел формування запасів	ВД	19610	8364	10405	Характеризує наявність капіталізованих джерел для фінансування запасів
Наявність загальних коштів	ЗК	23664	9184	52579	Характеризує наявність загальних джерел для фінансування запасів

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Характеристика
Запаси	Зп	26048	40851	59800	Характеризує величину запасів підприємства
Надлишок (дефіцит) власних коштів	Фв	-17301	-40966	-47621	Характеризує забезпеченість запасів власними коштами
Надлишок (дефіцит) власних та довгострокових коштів	Фвд	-6438	-32487	-49395	Характеризує забезпеченість запасів капіталізованими джерелами
Надлишок (дефіцит) загальних коштів	Фзк	-2384	-31667	-7221	Характеризує забезпеченість запасів загальними джерелами фінансування
Коефіцієнт фінансового ризику	Кфр	1,46	2,8	6,8	Характеризує рівень використання підприємством позикових джерел

Аналізування витрат на виробництво продукції ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр. наведено у наступній табл. 2.11.

Аналізування витрат на виробництво у ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр. показує, що чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (робіт, послуг) у 2016 р. становив 34697 тис. грн., у 2017 р. – 50510 тис. грн., а у 2018 р. – 15813 тис. грн. Матеріальні затрати у 2018 р. зменшилися на 5942 тис. грн. у порівнянні з 2017 р. Проаналізувавши всі витрати, які відносяться до витрат на виробництво продукції, ми визначили, що витрати на 1 грн. товарної продукції у 2018 р. становлять 1,96 грн.

Вище сказане ілюструють рис. 2.3, 2.4 та 2.5.

Як бачимо з рис. 2.3, найбільш питому вагу у структурі витрат на виробництво продукції ТОВ “Аграрій” за 2016 р. становили матеріальні затрати.

Таблиця 2.11 – Аналізування витрат на виробництво продукції за економічними елементами для ТОВ “Аграрій” за 2016-2018 рр.

№ п/п	Назва показника	Роки			Абсолютне відхилення (+;-)		Відносне відхилення (%)	
		2016	2017	2018	2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	34697	50510	46359	45,57	46359	-4151	-8,21
2.	Елементи операційних витрат, тис. грн.:	46302	11148	36434	-35154	25286	-176,5	126,8
	Матеріальні затрати	41239	39821	33879	-1418	-5942	-103,4	-114,9
	Витрати на оплату праці	4759	5884	6399	1125	515	-76,4	-91,2
	Відрахування на соціальні заходи	1627	2034	2375	407	341	-74,9	-83,2
	Амортизація	5132	6602	5101	1470	-1501	-71,3	-122,7
	Інші операційні витрати	5420	7934	6675	2514	-1259	-53,6	-115,8
3.	Витрати на 1 грн. товарної продукції, грн. (р.2/р.1)	2,76	1,25	1,96	-1,51	0,71	-154,7	-43,2

З рис. 2.4 видно, що найбільш питому вагу у структурі витрат на виробництво продукції ТОВ “Аграрій” за 2017 р. становили матеріальні затрати, як і в попередньому 2016 р.

Рисунок 2.3 – Структура витрат на виробництво продукції за економічними елементами для ТОВ “Аграрій” за 2016 р., тис. грн.

Рисунок 2.4 – Структура витрат на виробництво продукції за економічними елементами для ТОВ “Аграрій” за 2017 р., тис. грн.

Рисунок 2.5 – Структура витрат на виробництво продукції за економічними елементами ТОВ “Аграрій” за 2018 р., тис. грн.

Як бачимо з рис. 2.5, найбільш питому вагу у структурі витрат на виробництво продукції ТОВ “Аграрій” за 2018 р. становили також матеріальні затрати, як і в попередніх 2016-2017 рр.

Висновок до другого розділу

У другому розділі магістерської роботи здійснено аналізування фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”. ТОВ “Аграрій” знаходиться у с. Михайлівка, Шумського р-ну, Тернопільської обл. Підприємство займається вирощування зернових та технічних культур. Головною метою діяльності підприємства є виробництво продукції рослинництва, тваринництва, їх переробка та реалізація, інші господарські види діяльності, зокрема надання сервісу, здійснення маркетингу, збільшення кількості робочих місць в сфері зайнятості населення.

Предметом діяльності підприємства є: виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції та сировини; переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної; оптова та роздрібна торгівля продовольчими та промисловими товарами; закупівля аграрної продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, у тому числі, у населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємовигідних умовах; переробка зерна на муку і крупи; надання агросервісної, технічної допомоги та посередницьких послуг фізичними та юридичними особами; надання технічної допомоги в обробітку землі та збиранні урожаю, надання консультацій і організація навчання з агротехнічних, зооветеринарних і економічних питань; постачання технологічних ліній з переробки сільськогосподарської продукції, засобів малої механізації, запасних частин до сільськогосподарської техніки; постачання сільськогосподарського інвентарю, інструментів; перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; забезпечення взаємовигідних контрактів на комерційній основі; постачання та реалізація гербіцидів, мінеральних добрив, насіння, племінної та робочої худоби, птиці, корів, ветеринарних препаратів, зоотехнічних засобів та інших товарно-матеріальних цінностей сільськогосподарського призначення; виготовлення малогабаритної техніки, інструментів дрібного інвентарю, предметів побуту; зовнішньоекономічна діяльність відповідно до перерахованих напрямків згідно з чинним законодавством України.

Підприємство є юридичною особою з дня його державної реєстрації і здійснює свою діяльність у відповідності з чинним законодавством України.

Проаналізувавши структуру та динаміку майна ТОВ “Аграрій”, можна сказати, що зростання виробничих запасів у 2016 р. порівняно з 2017 р. на 88 тис. грн. призвело до зменшення дебіторської заборгованості за товари і послуги на 2864 тис. грн. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги у 2018 р. порівняно з 2017 р. зменшилася на 9400 тис. грн., що показує про платоспроможність підприємства. Довгострокові кредити банків у 2018 р. взагалі відсутні, вони зменшилися на 425 тис. грн. порівняно з 2017 р.

Аналізування структури та динаміка майна ТОВ “Аграрій” показує, що підприємство є досить потужним у сфері своєї діяльності, стабільний прибуток забезпечує інтенсивність кредитоспроможності. Загалом значення запасів є досить високим у 2018 р. і становлять 30618 тис. грн., а у 2017 р. – на 12723 тис. грн. менше (29,4%), це показує, що підприємство досить продуктивно працює.

Баланс ТОВ “Аграрій” з кожним роком зростає і 2018 р. становить 205595 тис. грн., а у 2017 р. на 57072 тис. грн. менше, що у відсотковому співвідношенні становить 38,4%, у той час як його значення у 2016 р. було на рівні 94969 тис. грн. ТОВ “Аграрій” є одним з перших розвинутих підприємств в галузі вирощуванні зернових культур, оскільки залучені іноземні інвестори позитивно впливають на його діяльність.

З отриманих результатів розрахунків показників використання основних фондів підприємства упродовж 2016-2018 рр. видно, що з 2016 р. по 2017 рр. фондоддача постійно зростала, тільки у 2018 р. суттєво знизилась. Фондомісткість у 2016 та 2018 рр. має досить високий показник, що свідчить про забезпеченість підприємства основними засобами.

Наявність у ТОВ “Аграрій” капіталу, який порівняно з 2016 і 2017 рр. зріс на 16,5% і становить 205595 тис. грн., характеризує підприємство як потужне і досить ефективне у галузі сільського господарства. Короткострокові кредити та позики у 2017 р. порівняно з 2016 р. знизилися на 3234 тис. грн., що свідчить про платоспроможність підприємства. Якщо у 2016 р. обсяг чистого доходу становив 34697 тис. грн., то вже в 2017 р. відбулось таке ж різке його зростання до 50510 тис. грн. (на 15813 тис. грн.), однак у 2018 р. ми бачимо його зменшення до 46359 тис. грн. (тобто на 4151 тис. грн.).

Негативним фактом є те, що ТОВ “Аграрій” за період з 2016 р. до 2018 р. зазнало збитку, обсяг якого протягом аналізованого періоду суттєво зріс – якщо у 2016 р. він становив -3678 тис. грн., у 2017 р. – -4599 тис. грн., то вже у 2018 р. – аж -51978 тис. грн., тобто у 2018 р. у порівнянні до 2017 р. його

збільшення відбулось у 10 разів, що негативно характеризує фінансово-господарську діяльність товариства.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “АГРАРІЙ”

3.1. Впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”

Застосування сучасних технологій вирощування озимої пшениці в європейських країнах переконливо доводить доцільність і раціональність широкого впровадження, тому ми пропонуємо скористатися їхнім досвідом у вирощуванні озимої пшениці. Серед основних продовольчих зернових культур озима пшениця за посівними площами займає у ТОВ “Аграрій” друге місце після ярої пшениці, а на Україні є головною продовольчою культурою. Завдяки впровадженню у виробництво сучасної технології вирощування озимої пшениці можна збільшити її середню врожайність.

Суть цієї технології полягає в оптимізації умов вирощування на всіх етапах росту й розвитку рослин:

- розміщенні культури після кращих попередників;
- вирощуванні інтенсивних сортів;
- застосування добрив, з розрахунку на заплановану урожайність;
- внесенні азотних добрив протягом весни і літа відповідно до даних ґрунтової і рослинної діагностик;
- використанні інтегрованої системи захисту рослин від бур'янів, хвороб та шкідників;
- застосуванні ретардантів проти вилягання;
- захисті ґрунтів від ерозії.

Проведемо аналіз попередників пшениці. Значну роль у вирощуванні озимої пшениці відіграє правильний підбір попередника. Сучасні високопродуктивні сорти озимої пшениці характеризуються підвищеними вимогами до родючості ґрунту, вмісту вологи в ньому та чистоти від бур'янів.

Добрими попередниками для озимої пшениці, вирощуваної за сучасною технологією, є кукурудза на силос та деякі стернові, зокрема озима пшениця після горяного пару або багаторічних трав. За даними наукових досліджень та виробничої практики, кращі попередники пшениці в Збаразькому районі – горох, багаторічні трави на один укіс.

Важливою умовою одержання високих врожаїв пшениці є використання для сівби високоякісного насіння. З нього виростають здорові рослини з добре розвиненою кореневою системою, глибоким заляганням вузла лушпиння, стійкі проти несприятливих умов вирощування. Насіння має бути добірним, добре вирівненим за розміром з масою 1000 зернин не менше 40-45г, схожістю 95%, чистотою 99%, силою росту не меншою за 80%. Тобто якості його повинні відповідати вимогам першого класу посівного стандарту.

У табл. 3.1 наведемо порівняльну характеристику сортів озимої пшениці.

Таблиця 3.1 – Порівняльна характеристика сортів озимої пшениці

Універсальні сорти	Середня урожайність сорту, т/га	Нові сорти	Середня урожайність сорту, т/га
Перлина лісостепу	5,81	Артеміда	8,81
Подольанка	6,2	Краєвид	9,20
Поліська 90	6,64	Жайвір	8,64

Отже, для посіву краще використовувати насіння нових вітчизняних сортів озимої пшениці: Артеміда, Краєвид, Жайвір, вони формують високу урожайність при інтенсивні технології вирощування. Головною особливістю сучасної технології є сівба пшениці із залишенням постійних технологічних колій, постійний біологічний контроль за станом рослин. При даній технології господарство використовує різноманітну техніку, яка у свою чергу виконує декілька операцій і є комбінованою. Технологія полягає у дотриманні необхідної послідовності проведення технологічних операцій та правильному підборі комплексу машин для вирощування і збирання озимої пшениці.

У табл. 3.2 і табл. 3.3 приведемо необхідний перелік тракторів, комбайнів та машин необхідних для вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Таблиця 3.2 – Перелік технічних характеристик тракторів та комбайнів, необхідних для вирощування озимої пшениці за сучасною технологією у ТОВ “Аграрій”

Показники	Одиниці виміру	МТЗ–8082	ЮМЗ–6АЛ	John Deere 8335R	ДОН–1500Б
Потужність	кВт	75	60	367,6	173,0
Тяговий клас	–	1,4	1,4	6	–
Діапазон швидкостей	км/год.	2,1 – 31,5	1,89 – 33,39	2,4 – 28,3	1,8 – 32,8
Коефіцієнт переведення еталонні трактори	в	0,7	0,72	6,7	2,1
Колія	мм	1400 – 1800	1200 – 1800	1950	2100
Маса	кг	3251	3340	11250	12700

При виборі типів тракторів необхідно враховувати їх показники, а також вибирати тип сільськогосподарських машин, які відповідають умовам праці та раціонально комплектуються з відповідним трактором. Трактори по своїм тяговим зусиллям повинні відповідати тяговому опору сільськогосподарської машини, тим самим забезпечувати максимальну продуктивність і економічність роботи агрегату.

Таблиця 3.3 – Перелік сільськогосподарських машин, необхідних для вирощування озимої пшениці за сучасною технологією у ТОВ “Аграрій”

Показники	Одиниці вимірювання	КПС–4	КРН–5,6	СУПН–8
Ширина захвату	м	18	18,2	4
Клас трактора	–	1,4	6	3
Місткість бункера	л	2500	10500	–
Робоча швидкість	км/год.	5 – 9	9–15	до 10
Маса	кг	1905	14800	1500

Порівнявши дані наведені у таб. 3.2 і таб. 3.3 з даними таблиць другого розділу, бачимо, що дана техніка у ТОВ “Аграрій” є у наявності.

Обробіток ґрунту. Основним завданням обробітку ґрунту є зберігання вологи на час сівби пшениці, боротьба з бур’янами, якісне загортання післяжнивних решток і добрив, створення достатньо ущільненого під посівного шару з об’ємною щільністю 1,1-1,3 г/см куб. та дрібно грудочкуватого посівного шару, в якому б треба мати ґрунтові частинки діаметром 1-3 см.

Залежно від попередника та вологості ґрунту застосовують полицевий та безполицевий способи обробітку. Коли орний шар містить менше, як 20 мм продуктивної вологи, що часто спостерігається в посушливе літо, після таких попередників, як горох, кукурудза, безполицевий (безплужний), або поверхневий обробіток. При достатньому зволоженні ґрунту та ранньому збиранні попередника на забур’янених площах ефективніший полицевий обробіток ґрунту плугами з передплужниками.

На зайнятих парах, які рано звільняються від урожаю парозаймальних культур і дуже забур’янені кореневищами бур’янами (пирієм), а також після засмічених пирієм стернових попередників проводять 2 денкування на глибину залягання кореневищ (10-12 см) та оранку з коткуванням після з’явлення “милець” пирію на глибину до 25 см. Оранку закінчують не пізніше, як за 3-4 тижні до настання оптимальних строків сівби пшениці. При запізненні з оранкою ґрунт до початку сівби не встигає достатньо ущільнитись, що може спричинити розрив корневої системи пшениці внаслідок його осідання. Обробіток горних парів починають восени після збирання попередника. На парах проводять 2-3 кушення та глибоку оранку плугами з передплужниками на глибину 27-30 см. Рано на весні проводять боронування та при появі бур’янів починають першу культивування з боронуванням на глибину 10-12 см. Протягом літа ґрунт утримують у розпушеному та чистому від бур’янів стані, застосовуючи культивування з боронуванням.

Своєчасне локальне внесення добрив дає змогу значно зменшити стреси рослин від природних аномалій (низька температура, заморозки тощо, пристосовує їх до навколишнього середовища, активізує кореневе живлення, омолоджує рослини та поліпшує умови отримання високих урожаїв. Локальне внесення добрив через листя – найбільш ефективна та економічно виправдана форма доставки рослинам елементів живлення протягом усього періоду вегетації, навіть у тих випадках, коли іншим шляхом це виконати неможливо. Цей метод внесення добрив, завдяки збалансованому складу економічно чистих основних та хелатних мікроелементів, гарантує сто відсотків їх засвоєння, значно скорочує потреби у корневищ добривах.

Забезпечення рослин необхідною кількістю мікроелементів оздоровлює рослини, підвищує їх стійкість до захворювань, а разом із засобами захисту рослин від шкідників та захворювань з найменшими стресами для рослин. Система одобрень озимих при прогресивній технології вирощування розрахована на одержання високобілкового зерна по 60 і більше ц/га. Внесення поживних речовин при цьому становить 440-540 кг/га, для поповнення яких за традиційною агротехнікою необхідно внести велику кількість добрив: близько 150-180 кг/га азоту і по 120-130 кг/га фосфору й калію. Завдяки організації роздрібного живлення, збалансованого в складі по макро- та мікроелементах, за прогресивної технології знижують кількість добрив при поліпшенні якісних показників урожаю.

Наведемо ефективність різних варіантів оброблення насіння пшениці у ТОВ “Аграрій” у табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Ефективність різних варіантів оброблення насіння пшениці у ТОВ “Аграрій”

Варіант обробки	Урожайність ц/га	Прибавка урожаю	
		ц/га	%
1	2	3	4
1. Насіння не оброблялось	40,6	–	–
2. Обробка насіння Вінцинтом	40,6	–	–
3. Обробка Еколистом	44,1	3,5	8,6

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4
4. Обробка Еколист+Фумар	45,8	4,2	12,8
5. Обробка Еколист + Фумар + 0,5 Вінцинту	44,6	4,8	14,3

Як бачимо з табл. 3.4, врожайність збільшується при наростанні комплексу обробки. При цьому витрати на проведення обробки зерна – у 1,5 разів нижчі.

Враховуючи, що за сучасною технологією озиму пшеницю вирощують у найбільш родючих ґрунтах, після кращих попередників, її рекомендують висівати у другій половині оптимальних строків. При більш ранній сівбі посіви можуть перерости, що знизить їх морозо- та зимостійкість. Крім того, ранні посіви дуже пошкоджуються злаковими мухами.

Врожайність пшениці значною мірою залежить від густоти посівів. Остання залежить від норми висіву, родючості і вологості ґрунту, строків сівби, особливостей сорту.

У таб 3.5 проведемо порівняльну характеристику ефективності сучасної та звичайної (раніше використовуваної) технології вирощування озимої пшениці.

Таблиця 3.5 – Аналізування ефективності сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”

№ п/п	Показники	Сучасна технологія	Звичайна технологія	Прогресивна до звичайної (+;-)
1.	Площа посіву, га	360	140	+220
2.	Урожайність, ц/га	45,8	42,1	+3,7
3.	Собівартість 1 ц зерна, грн.	16,4	21,3	- 4,9
4.	У тому числі, оплата праці у розрахунку 1 л/год.	4,1	5,3	-1,2
5.	Матеріальні затрати	12,2	15,8	-3,6
6.	Затрати праці на 1 ц, люд/год.	43	51	-8
7.	Прибуток, грн./га	623	367	+256
8.	Рівень рентабельності, %	71,1	42,3	+28,8

Як бачимо з таб. 3.5, врожайність озимої пшениці при сучасних технологіях складає 45,8 ц/га, що на 3,7 ц/га більше, ніж при звичайних технологіях.

При цьому матеріальні витрати склали 12,2 тис. грн., або на 3,6 тис. грн. менше ніж, на звичайні технології. Зменшення матеріальних витрат на виробництво продукції зменшила та собівартість 1 ц зерна.

Так, собівартість 1 ц зерна при прогресивній технології складає 16,4 грн., що на 4,9 грн. за 1 ц. Введення сучасної технології приведе до зменшення витрат л/год. на 1 ц, внаслідок чого зменшаться затрати на оплату праці на одиницю продукції. Збільшення врожайності та зменшення затрат на 1 ц зерна при введенні сучасних технологій у ТОВ “Аграрій” зможе додатково одержати прибуток у сумі 256000 грн., а рентабельність складатиме 71,1%. Тому підприємству слід спрямувати свою діяльність на вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Також доцільним буде впровадження технології внесення добрив із застосуванням соломи у діяльності ТОВ “Аграрій”. У ХХ ст. вміст гумусу в українських чорноземах зменшився на половину. Родючість ґрунтів, яка формувалася роками, була порушена та втрачена за останні 100 років. Попередити подальше виснаження ґрунту можна за умови бездефіцитного балансу гумусу. Тобто та частина органічних речовин, яку використовують для формування урожаю сільськогосподарських культур, повинна повертатися в ґрунт у вигляді поживних решток, побічної продукції, органічних та мінеральних добрив. Згідно даних наукових досліджень, в інтенсивних сівозмінах для отримання бездефіцитного балансу гумусу необхідно вносити 10-14 т/га добрив при наявності поля багаторічних бобових трав і 14-17 т/га – без такого поля.

За даними українських дослідників, за останні 5 років спостерігається тенденція до зниження рівня внесення мінеральних та органічних добрив, про що свідчать дані табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Кількісні показники агроприйомів по підвищенні родючості ґрунту в Україні за 2014-2018 рр.

Показник	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Внесено органічних добрив, т/га	2,5	1,9	1,7	1,3	1,3
Внесено мінеральних добрив, т/га	22	21	18	13	19
Вапнування кислих ґрунтів, тис. га	35	33	23	24	27
Гіпсування солонцюватих ґрунтів, тис. га	7	4	2	5	4

Натомість у Європі та США спостерігається тенденція до біологізації рослинництва (починаючи з удосконалення сівозміни, включаючи трави та бобові культури).

Якщо сівозміна вельми спрощена та вузькоспеціалізована, у неї включають в максимальному об'ємі проміжні і основні посіви, які покращують родючість в чередуванні і фіто санітарний стан посівів основної культури.

Розширення площі під зернові культури привело до збільшення виробництва соломи. Як відомо, раніше її використовували здебільшого на корм. Скорочення поголів'я худоби, перехід до технології інтенсивної відгодівлі, в раціоні якої солома відсутня, або її відсоток зовсім незначний, дає можливість широко застосовувати солому для інших потреб. Оскільки досліджуване мною підприємство має площі зернових посівів, то й соломи у нього вдосталь.

Результативність внесення добрив із застосуванням соломи залежить від того, як її подрібнили комбайном, розкидали по полі та прикинули землею. Саме тому збирати урожай культур слід тільки комбайнами з подрібнювачами, дотримуючись наступних умов:

- висота зрізу при збиранні – не вище 20 см;
- довжина 75% частинок соломи не повинна перевищувати 10 см, а частинки вищі 15 см – не більше 5%;
- по полі солому розстиляють рівномірно, не створюючи валків;

- соломі закривають з допомогою дискових борін (БДТ-7) на глибину до 12 см одразу ж після збирання культури, не допускаючи висихання ґрунту;
- аміакову селітру потрібно вносити перед закладенням соломі у розрахунок: аміакова селітра/т соломи (орієнтовно 1 ц селітри на 1 га).

Якщо подрібнити соломі немає можливості через відсутність відповідних комбайнів, тоді проблему можна вирішити за допомогою регулювання висоти зрізу під час збирання зерна. При прямому комбайнуванні висота стерні може складати 30 і навіть 40 см, тобто майже половина соломи залишається на полі, до того ж рівномірно розподіленою. Після збору урожаю таку стерню обробляють важкими дисковими боронами.

Негативні результати отримують при спалювання соломи і стерні. Це неприпустимий прояв безгосподарності, оскільки в такому випадку знищується багато корисних мікроорганізмів та різко знижується потенційний рівень родючості ґрунту. Безповоротно втрачаються органічні вуглеводи і азот. Крім того, наноситься велика шкода навколишньому середовищу. Спалювання соломи – це чи не єдиний сільськогосподарський фактор нанесення збитків, який прирівнюється до промислових викидів в атмосферу.

Більшою помилкою є нехтування таким агроприйомом, як внесення в ґрунт азоту. Справа у тому, що для розкладання соломи необхідні мікроорганізми, які мають білкову природу. При їх розмноженні для побудови клітин цих мікроорганізмів із ґрунту випаровується азот, котрий замінюється білком. При цьому велике значення має співвідношення вуглеводу і азоту, яке в різних органічних рештках різне. Мінералізація буде повноцінною, якщо таке співвідношення становить 20 : 1. У солом'яних рослинних залишках воно складає 50-100 : 1. У таких умовах мінералізація (розкладання) соломи може тривати два роки. Щоб знизити це співвідношення, покращити умови мінералізації і сприяти активному формуванню біомаси мікроорганізмів, треба внести азотні добрива.

Тому використання соломи без внесення азотних добрив призводить до різкого зменшення вмісту мінерального азоту в ґрунті і зниження родючості

наступних культур. А внесення соломи у кількості 35-40 ц/га з компенсацією азоту по своєму впливу на родючість ґрунту і урожайність сільськогосподарських культур рівноцінний внесенню 18-20 т/га добрив.

Для життєдіяльності мікроорганізмів необхідна також достатня кількість фосфору: його вносять у розрахунку на кожен тону соломи, особливо це важливо для ґрунту з недостатнім вмістом доступного фосфору. У цьому випадку варто вносити добрива калію та фосфору. При високих температурах фосфор і калій будуть швидше входити у склад ґрунтового комплексу і ефективніше використовуватись наступною культурою сівозміни.

Внаслідок мінералізації рослинних решток із них вивільнюються значна кількість поживних речовин, які повертаються у ґрунт. Орієнтовний вміст мікроелементів в рослинних рештках представлений у наступній табл. 3.7.

Таблиця 3.7 – Вміст мікроелементів у рослинних
рештках основних культур (%)

Культура	Азот	Фосфор	Калій	Кальцій	Магній	Сірка
Пшениця озима	0,45-0,64	0,20-0,23	0,90-1,23	0,28-0,38	0,10-0,17	0,11-0,14
Ячмінь ярий	0,50-0,55	0,20-0,23	1,00-1,20	0,33-0,38	0,09-0,16	0,16-0,20
Овес	0,60-0,65	0,30-0,35	1,40-1,60	0,35-0,38	0,10-0,12	0,16-0,20
Гречка	0,78-0,82	0,60-0,63	2,40-2,50	0,90-1,00	0,15-0,19	0,23-0,27
Кукурудза (стебла)	0,73-0,76	0,25-0,30	1,60-1,65	0,25-0,29	0,24-0,26	0,45-0,49
Горох	1,40-1,45	0,30-0,35	0,45-0,50	1,80-1,82	0,24-0,27	0,25-0,27
Соняшник (стебла)	1,40-1,50	0,60-0,70	4,50-5,10	1,50-1,53	0,60-0,65	-

Співвідношення зерна та соломи, в залежності від особливостей сорту і технології виготовлення, в озимій пшениці може складати 1 : 1,0-1,5. При урожайності 40 ц/га зерна на 1 га залишається 40-60 ц соломи. За умови, що в соломці міститься по 0,5% азоту, 0,2% фосфору, 1% калію, 0,3% кальцію, по 0,15% магнію та сірки.

Розрахунок проведений тільки по соломі, а ще частина органіки залишається у вигляді стерні та кореневої системи рослин. Найкращі результати отримують при об'єднанні 2 способів альтернативного внесення добрив органікою.

Після подрібнення та загортання соломи в ґрунт пропонуємо висіяти сидеральні культури. Сидерати (зелені добрива) – рослини, які тимчасово вирощують на вільних ділянках ґрунту з метою поліпшення структури ґрунту, збагачення його азотом та пригнічення росту бур'янів. В історії землеробства зелене добриво відоме більше 3 тисяч років. У перекладі з латинської мови “сидерація” тлумачиться як “зірковий, променевий”, тобто добриво, яке можна одержати шляхом перетворення сонячної енергії зеленими рослинами. Це екологічно чисте добриво, санітар ґрунту. Під його впливом знижується кислотність ґрунтового розчину, зменшується вміст рухомого алюмінію, змінюється видовий склад ґрунтової мікрофлори з переважанням корисних амоніфікуючих, нітрофікуючих і целюлозорозкладаючих мікроорганізмів, а також актиноміцетів. Крім того, з кожною тонною абсолютно сухої біомаси сидерату додатково надходить у ґрунт 15-30 кг азоту, 6-7 кг фосфору та 46-96 кг калію.

Приорювання зеленої маси сидератів сприяє зниженню ураження рослин хворобами та зменшенню популяції шкідників сільськогосподарських культур. У дослідях Поліської дослідної станції встановлено, що приорювання післяжнивного жита озимого сприяло значному зниженню ураження бульб картоплі паршою звичайною. Біла гірчиця та фацелія є ефективним засобом у боротьбі з нематодами. У дослідях Інституту сільського господарства Полісся НААН приорювання люпину вузьколистого у післядії знижувало ураженість зернових культур кореневими гнилями та підвищувало їх врожайність на 2,8-3,2 ц/г. Найчастіше використовують капустяні види. Тоді ґрунт наповнюється органікою із двох джерел: соломи та зеленої маси. Крім того, коренева система сидератів, їх зелена маса сприяє мінералізації соломи. Пізно восени всю масу приорюють. За умов ранніх жнив і достатніх запасів вологи в ґрунті редька чи

гірчиця біла у випадку висівання з 20 липня по 10 серпня формують високий урожай зеленої маси навіть до 20-30 вересня. Тому таку систему внесення добрив соломною і зеленою масою можна застосовувати і під озимі культури.

3.2. Оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства

Впровадження у виробництво новітніх досягнень науки та техніки набуває особливого значення у сучасній світовій економіці. У період світової кризи конкурентоспроможними є підприємства та галузі, що активно впроваджують та використовують сучасні технології. Разом з тим, Україна продовжує розвиватися, як країна з високою часткою сировинних галузей промисловості, а економічний розвиток став однією з головних ознак зростання національної економіки. Позитивні тенденції хоча й спостерігалися протягом кількох років, але мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці, що характеризує фінансові процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів для економічної діяльності. У цих умовах виникає необхідність ідентифікації ключових проблем, що стримують розвиток економічної діяльності вітчизняних підприємств. Стан фінансової діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню розвитку економічних процесів у країнах, для яких економічний розвиток є ключовим вектором економічної стратегії.

Нова стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств повинна поєднувати в собі як активне державне регулювання, так і ринкові механізми саморегуляції. У сучасних умовах головним фактором подолання економічної кризи та виходу на траєкторію стійкого економічного розвитку на рівні розвинутих країн виступає науково-технічний прогрес, який не можливий без проведення активної економічної політики.

Для ефективної роботи ТОВ “Аграрій” пропонуємо закупити 2 сівалки Solitair від фірми Lemken, вартість яких разом 210000 грн. Пневматична гідравлічна рядкова сівалка Solitair випускається фірмою Lemken у різних модифікаціях і призначена для сівби зернових та деяких інших культур. Ширина захвату може коливатися від 300 до 600 см, ширина міжрядь 12,5 см. Сівалка може бути обладнана бортовим комп’ютером, який оснащений модулем GPS, завдяки чому можуть бути здійснені такі функції:

- визначення місцеположення сівалки за допомогою диференційованого приймача (DGPS);
- запис у пам’ять комп’ютера поточних фактичних і заданих параметрів з означенням відповідних позицій;
- передача даних між сівалкою та встановленим у господарстві стаціонарним персональним комп’ютером, яка зображена на рис. 3.1.

Рисунок 3.1 – Зернова сівалка LEMKEN Solitair

Сівалка зернова LEMKEN Solitair має наступні переваги:

- для посіву різного посівного матеріалу сівалка зернова Solitair регулює норму висіву плавною зміною швидкості обертання шестисекційних висівних котушок в діапазоні від 1,5 до 500 кг/га, що дозволяє виконувати посів дуже широкого спектру культур (від дрібнонасінних до бобових);

- комп'ютер Солітронік переймає всі функції управління і контролю електричного приводу висівного валу;
- сівалка зернова Solitair фірми LEMKEN має розподільні башти, які розташовані зовні насінневого бункера, безпосередньо над сошниковим брусом;
- для точного розподілу насіннєві шланги, що йдуть від розподільника до сошників, максимально короткі і мають однакову довжину, завдяки чому досягається точне дозування та рівномірне розподілення зерна по площі і підвищується врожайність;
- всередині бункера встановлено обмежувальну сітку, яка запобігає потраплянню до катушок сторонніх предметів, а мішалка забезпечує постійне розворушування зерна;
- дводискові сошники встановлені зі зміщенням один відносно іншого для самоочистки, а до рами кріпляться через підпружинену паралелограмну навіску, яка дозволяє копіювати рельєф ґрунту і виконувати посів на задану глибину. Навіть при високій швидкості роботи дотримання заданої глибини дводисковим сошником залишається ідеальним;
- гумові коточки за кожним сошником проводять прикочування ряду, для забезпечення насіння вологою і одночасно контролюють глибину посіву.

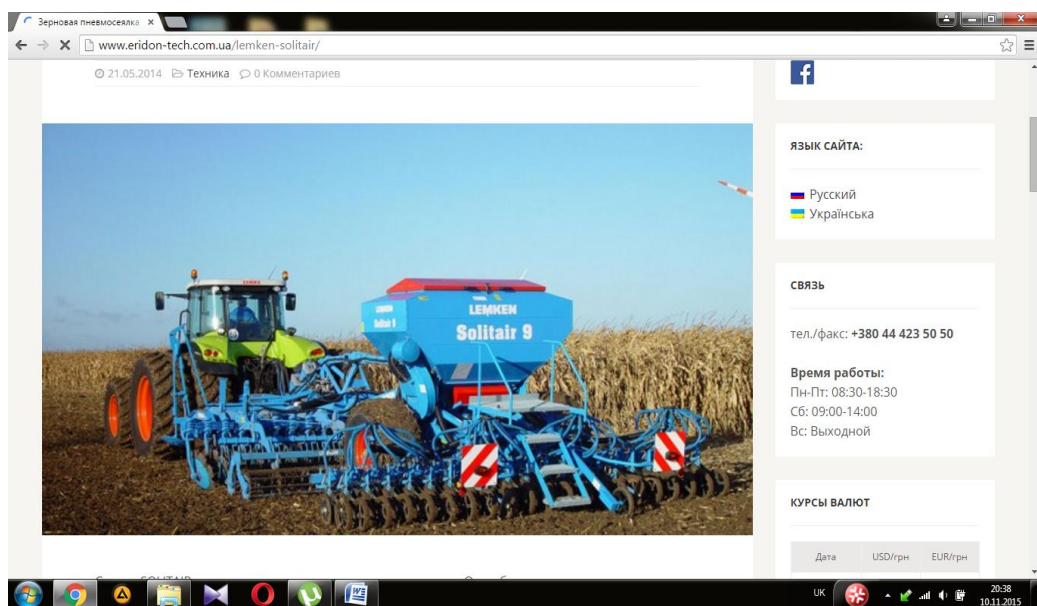

Рисунок 3.2 – Сівалка зернова Solitair фірми LEMKEN

Сівалка зернова Solitair

agrofond.biz/ukr/civalka-zernova-solitair-firmi-lemken.html

ОПИС

СІВАЛКА ЗЕРНОВА SOLITAIR ФІРМИ LEMKEN

СІВАЛКА ЗЕРНОВА SOLITAIR ФІРМИ LEMKEN

Пневматична сівалка зернова Solitair пропонується в різних варіантах: навісна і напієнавісна з шириною захвату від 3 до 12 метрів. Можливість комбінування з різними ґрунтообробними агрегатами, а також самостійне використання створюють численні можливості застосування сівалки зернової при різних обробках ґрунту.

Сівалка зернова (Модель)	Solitair 9/500 KA-DS	Solitair 9/600 KA-DS	Solitair 12/1200 K-DS
Ширина захвату, м	5,0	6,0	12,0
Транспортна ширина, м	3,0	3,0	3,0
Кількість сошників, шт	40	48	96
Відстань між сошниками, см	12,5	12,5	12,5
Ємність насіннєвого бункера, л	2300	2300	5800
Можливість комбінування із ґрунтообробними агрегатами	так	так	ні
Вага, кг	2 270	2 450	5 550
Спосіб агрегування	Навісна	Навісна	причіпна

Рисунок 3.3 – Характеристика сівалки Solitair

Підприємство планує отримати у 2020 р. за рахунок цієї пропозиції 5051 тис. грн. прибутку. Визначаємо коефіцієнт економічної ефективності капітальних затрат (E_p) за формулою, (будемо умовно вважати суму прибутку його приростом):

$$E_p = \frac{\Delta\Pi}{K} = \frac{5051}{250} = 20,2, \quad (3.1)$$

де $\Delta\Pi$ – приріст прибутку;

K – сума капітальних витрат по рекомендованому проекту.

Найважливішим показником оцінки економічної ефективності виробничих інвестицій є:

Чиста дисконтована (теперішня) вартість (ЧДВ):

$$ЧДВ = -K + \frac{ГП_1}{1+R} + \frac{ГП_2}{(1+R)^2} + \frac{ГП_3}{(1+R)^3} + \dots + \frac{ГП_\tau}{(1+R)^\tau}, \text{ грн.} \quad (3.2)$$

де $ГП_1, ГП_2, \dots, ГП_\tau$ – очікувані грошові потоки у кожному із років періоду реалізації проекту, грн.;

R – ставка дисконту.

Грошовий потік – це сума чистого доходу підприємства та амортизаційних відрахувань. Ставка дисконту (R) – це відсоткова ставка, що характеризує норму прибутку, на який щорічно розраховує інвестор. Рішення про прийнятність інвестиційного проекту може бути позитивним у тому випадку, коли $ЧДВ > 0$.

Згідно ф. 2, у ТОВ “Аграрій” у 2018 р. чистий дохід становив 46359 тис.грн., а сума амортизаційних відрахувань – 5101 тис.грн., тому $ГП = 51460$ тис. грн. Підприємство прогнозує щорічне зростання грошових потоків у 2020, 2021 та 2022 рр. на 5%. Отже, у 2020 р. $ГП = 51460 \times 1,05 = 54033$ тис. грн., у 2021 р. $ГП = 54033 \times 1,05 = 56734,65$ тис. грн., у 2022 р. – $56734,65 \times 1,05 = 59571,4$ тис.грн.

Щорічна норма прибутку, на яку розраховує інвестор, – 10%. Розраховуємо чисту дисконтовану (теперішню) вартість (ЧДВ) за формулою:

$$\begin{aligned} ЧДВ &= \frac{54033}{1+0,1} + \frac{56734,65}{(1+0,1)^2} + \frac{59571,4}{(1+0,1)^3} - 250 = (49120,9 + 46888,1 + 45057,4) - 250 = \\ &= 140816,4 \text{ тис.грн.} \end{aligned}$$

Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що ця пропозиція є досить вигідною для підприємства, оскільки вона окупить менше, ніж за 1 рік з дня її реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” суттєві прибутки.

3.3. Використання електронної форми продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю “Аграрій”

Одним із найважливіших засобів у прийнятті управлінських рішень на будь-якому рівні є показники ефективності діяльності підприємства. Зокрема, для України питання підвищення ефективності діяльності підприємств різних галузей є невід’ємним від поняття – стабільність. Менеджмент у цьому випадку відіграє роль виконавця. Тому вирішення такого питання потребує комплексного підходу до кожного з елементів ефективності, що супроводжують процес переходу, який носить тривалий характер. На сьогодні актуальним є впровадження сучасних управлінських рішень в усіх галузях економіки України, а особливо у підприємствах торгівлі. Коли йдеться про ефективність підприємства, маємо на увазі результат, на який спрямована діяльність, тобто відношення затрачених зусиль до блага, що було отримано внаслідок затраченого часу, праці, уваги.

У сучасних умовах для підвищення ефективності торговельної діяльності та збільшення сукупного потенціалу підприємств роздрібною торгівлі необхідним є використання альтернативних каналів продажу товарів. Світова практика переконує, що нині широкого розповсюдження набула Internet-торгівля, яка дозволяє оптимізувати витрати обігу торговельних підприємств, ефективно управляти системою продажів товарів та забезпечувати вищу прибутковість порівняно із традиційними каналами реалізації продукції.

Для збільшення сукупного потенціалу ТОВ “Аграрій” необхідним є активізація збутового потенціалу шляхом формування ефективних механізмів

управління системою продажів з використанням Internet-торгівлі. Відповідно до зазначеного, виникає необхідність комплексного дослідження різноманітних аспектів взаємодії торговельних підприємств з інформаційним середовищем у напрямку забезпечення реалізації побутових товарів та надання послуг шляхом створення відповідного збутового пулу у середовищі Internet.

Використання Internet-торгівлі ТОВ “Аграрій” оптимізує торговельну діяльність, позитивно вплине на зміну платоспроможного попиту населення, зменшить витрати на експлуатацію основних засобів торгівлі та логістичні операції тощо. Internet-торгівля представляє собою продаж товару за допомогою електронних технологій. Вона передбачає замовлення, оплату та доставку товарів чи послуг. В інформаційному середовищі створені віртуальні торговельні зали, де продавці, користуючись електронними технологіями, пропонують товари різних виробників та послуги, а покупці відшуковують інформацію, яка їх цікавить, уточнюють, що саме їм необхідно, й розміщують замовлення щодо придбання необхідного товару. Оплата товару та послуг здійснюється засобами електронного платежу, розрахунками через банки чи готівкою за умови безпосереднього продажу товарів через представника торговельного підприємства.

Дані рис. 3.4 свідчать, що процес Internet-торгівлі охоплює наступні операції: моніторинг ринку, який дозволяє отримати доступ до необхідної інформації для торговельних підприємств про потреби споживачів, товарний асортимент, цінові пропозиції, надання додаткових послуг тощо); оформлення замовлення; виконання замовлення; післяпродажне обслуговування та підтримку.

За останні 5 років у світі спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості онлайн покупців. За даними міжнародної дослідницької компанії eMarketer, обсяг онлайн продажів за минулий рік перевищив суму в \$ 1 трлн. За найоптимістичнішими прогнозами, цього року світовий ринок e-commerce зросте ще на 20%.

Лідуючі позиції щодо зростання онлайн покупців показують країни Східної Європи та Азії. Наприклад, розвивається ринок онлайн торгівлі в Китаї у 2020 р. зросте на 65%. При цьому традиційний ритейл в цій країні показує порівняно низькі темпи зростання, що не перевищують 20%.

Складові елементи Internet-торгівлі представлені нами на рис. 3.4.

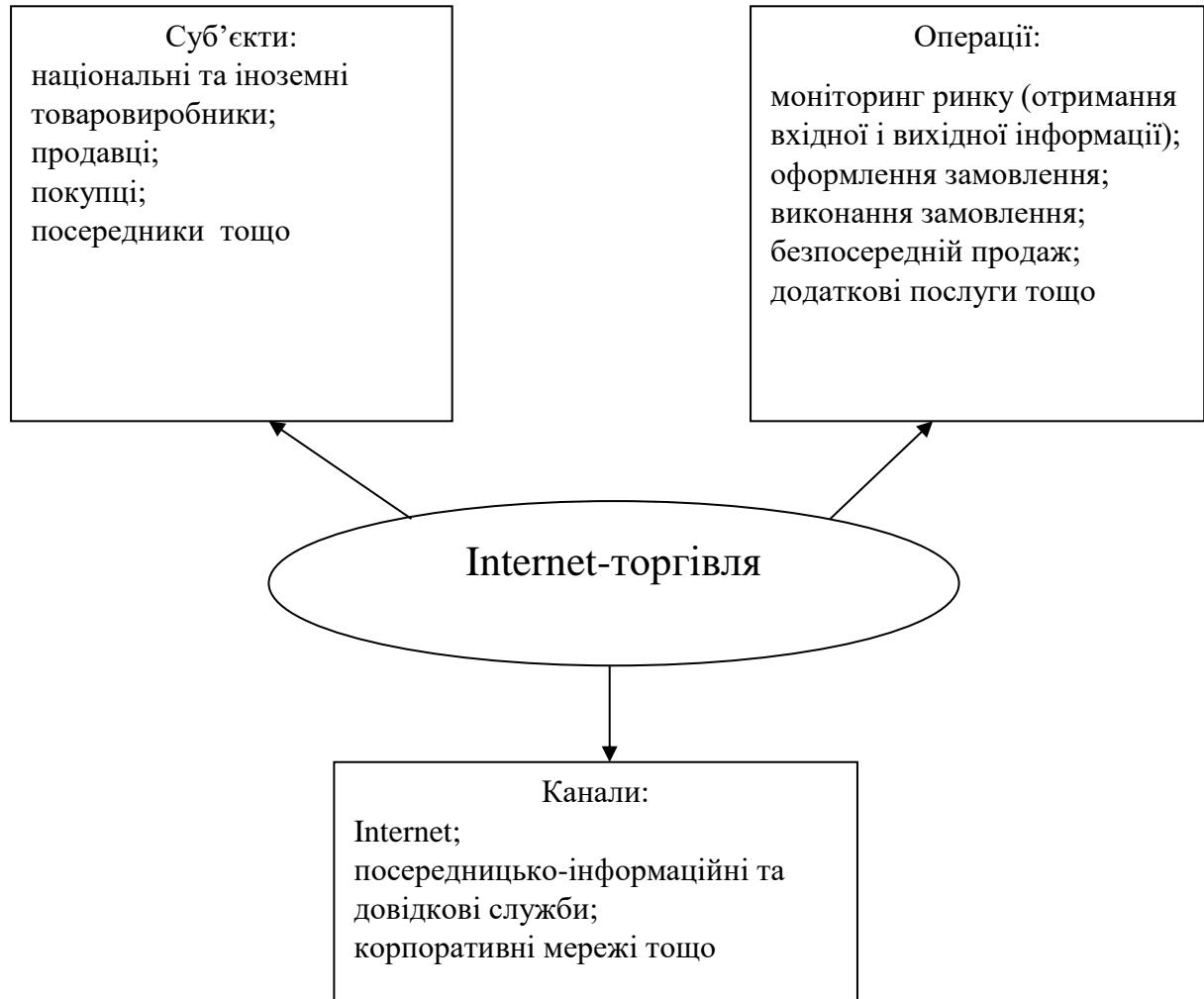

Рисунок 3.4 – Складові елементи Internet-торгівлі

Основна причина збільшення обсягу ринку e-commerce – зростання числа користувачів інтернету. Хорошим прикладом стабільності онлайн ритейлу є Великобританія. Ця держава - лідер серед розвинених країн за обсягами онлайн-продажів в економічному секторі. За оцінками експертів, ринок електронної комерції в Англії в поточному році складе \$ 142 млрд. Такі високі показники в першу чергу пов'язують з активністю британських

бізнесменів щодо сучасних прогресивних технологій. На другому місці – відкритість британського суспільства назустріч всьому новому і сучасному.

Що стосується України, то тут по зростанню товарообігу торгівля через Інтернет також займає лідируючі позиції в економіці. Як повідомляє газета Кореспондент, за минулий рік обсяг українського ринку e-commerce збільшився на 45%, в той час як зростання агропромислового комплексу країни склав всього 10%. Згідно з даними спільного дослідження Aukro.ua і RayUkraine, за темпами зростання у 2018 р. український онлайн-рітейл займає друге місце в світі після Туреччини. Цифри досліджень різняться, проте всі експерти одностайні в думці, що показники обсягів інтернет-продажів будуть тільки збільшуватися і досить швидкими темпами.

У цей же час у цілому по країні поширення всесвітньої мережі можна назвати однією з головних причин зростання електронної комерції. Згідно з інформацією GfK Ukraine, за останні 6 років кількість користувачів українського інтернету віком старше 16 років зростає вдвічі, до 42%. На другому місці – становлення фірм, що займаються експрес-доставкою. Наприклад, така популярна компанія, як “Нова пошта” за минулий рік збільшила кількість відділень на території України на 350. Серед інших причин експерти називають різницю в цінах при онлайн і оффлайн-покупках, а також стабільне зростання кількості і різноманітності мобільних пристроїв.

Попит народжує пропозицію і цілком природно, що зі збільшенням інтернет-покупців, зростає і число віртуальних магазинів. За популярністю, товарообігу, а також витратам на розробку і просування інтернет-магазини можна умовно розділити на великі і малі. Згідно зі статистичними даними за 2018 р., з 8 тисяч українських онлайн-магазинів 80% ринку e-commerce займають всього 300 компаній-лідерів. При цьому частка малих віртуальних магазинів доводиться на решту 20%, отже, ця ніша вільна більш, ніж на половину і тут є куди розвиватися. Ця цифра – запорука успішного розвитку малого інтернет-рітейлу в самому найближчому майбутньому. Згідно даних дослідження ринку e-commerce, які надав “Кредит промбанк”, з посиланням

на матеріали фінансових компаній Morgan Stanley Research, Fintime, Forbes.ua, Gemius Україна, InMind, ІНАУ, розвиток ринку електронної комерції в Україні виглядає наступним чином (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Розвиток електронної комерції в Україні за 2009-2018 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг інтернет-торгівлі в Україні, млрд. дол.	0,40	0,60	0,55	0,73	1,10	1,59	2,37	3,24	4,44	5,65
Приріс, рік до року %		50	-8	34	50	45	49	37	37	27
Проникнення інтернет-торгівлі в Україні, %	0,6	0,7	1,0	1,1	1,3	1,6	2,3	2,9	3,8	4,5
Обсяг роздрібною торгівлі в Україні, млрд. грн.	319	449	443	530	675	804	902	967	1025	1087
Обсяг роздрібною торгівлі в Україні, млрд. дол.	63,2	85,2	56,9	66,8	84,7	99,5	105,5	111,8	118,5	125,6
Приріс, рік до року %		35	-33	17	27	17	6	6	6	6

Як бачимо з табл. 3.8, темпи приросту електронної комерції в Україні значно перевищують темпи приросту роздрібною торгівлі. Зауважимо, що для більшості торговельних підприємств використання Internet-торгівлі є додатковою сферою торговельної діяльності поряд із традиційною.

Internet-торгівля як і інші види діяльності має свої переваги та недоліки (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Переваги та недоліки використання

Internet-торгівлі підприємствами

Переваги використання Internet-торгівлі	Недоліки використання Internet-торгівлі
1	2
Зручність у користуванні. Споживачі замовляють товари 24 години на добу, незалежно від того, де вони знаходяться.	Обмеженість доступу покупців. Дана система торгівлі обслуговує відносно вузький сегмент ринку.

Продовження табл. 3.9

1	2
Швидка адаптація до змінюваних умов ринку. Підприємства одержують можливість оперативно доповнювати торгові пропозиції, регулювати ціни і характеристики продукції.	Однобічність демографічної і психографічної інформації про споживачів. Електронна торгівля менш придатна для продажу товарів масового попиту.
Доступ до інформації. Покупці, не залишаючи помешкання, одержують значний обсяг порівняльних даних про виробників, продукцію, конкурентів і ціни на товари.	Безпека. Використання інформаційних технологій в електронній торгівлі пов'язано із небезпекою передачі конфіденційної інформації.
Зменшення операційних витрат. Електронна торгівля дозволяє зменшити витрати на збереження запасів, оренду приміщень тощо.	Новизна технологій та їх недостатня відпрацьованість вимагає витрат як матеріальних, так і людських ресурсів і має значний вплив на якість обслуговування.
Побудова партнерських відносин. Підприємство-постачальник має можливість спілкуватися з покупцями у режимі реального часу, одержувати додаткову інформацію про їхні потреби, пересилати на електронну адресу споживача корисну інформацію про товар, його технічні характеристики.	Швидкозмінність технологічної основи електронної торгівлі, що призводить до значних матеріальних витрат підприємств, задіяних у цій сфері діяльності.
Зниження витрат на організацію і підтримку усієї інфраструктури електронної торгівлі. Даний вид діяльності сприяє значному скороченню витрат за рахунок використання інформаційних програм.	Глобалізація та зняття територіальних обмежень, що посилює конкуренцію в електронній торгівлі.
Потужний рекламний потенціал та зниження витрат на маркетингові заходи. Інтернет забезпечує найкращу систему комунікацій, яка дозволяє миттєво вивчати реакцію користувачів мережі та забезпечує отримання необхідної, яка має зворотній характер як для користувачів, так і для торговельного підприємства.	Тривалий процес пошуку товару. Через широкий асортимент пропонованої продукції користувач витрачає багато часу на пошук необхідного виду товару.
Потужний рекламний потенціал та зниження витрат на маркетингові заходи. Інтернет забезпечує найкращу систему комунікацій, яка дозволяє миттєво вивчати реакцію користувачів мережі та забезпечує отримання необхідної, детальної інформації, яка має зворотній характер як для користувачів, так і для торговельного підприємства.	Тривалий процес пошуку товару. Через широкий асортимент пропонованої продукції користувач витрачає багато часу на пошук необхідного виду товару.
Зручність в оплаті. Проводиться різними платіжними засобами: кредитна картка, електронні розрахунки тощо.	Додаткові витрати на підтримкування у належному технічному стані електронного магазину.

Таким чином, визначені переваги та недоліки (табл. 3.9) використання Internet-торгівлі дозволять ТОВ “Аграрій” у подальшому орієнтуватися на власні сильні сторонами та мінімізувати вплив негативних чинників за рахунок опрацювання комплексу заходів щодо формування ефективних механізмів управління системою продажів через електронний магазин. Головними елементами такого механізму управління системою продажів товарів торговельних підприємств, що реалізують товари з використанням Internet-торгівлі, мають бути:

- обґрунтування концептуальних підходів до реалізації товарів з використанням електронного магазину;
- формування критеріїв оцінювання ефективності господарської діяльності торговельних підприємств з використанням електронної торгівлі та здійснення аналізу основних її показників;
 - організація постійного моніторингу ринку у сфері електронної торгівлі;
 - опрацювання обґрунтованої політики ціноутворення;
 - забезпечення зростання рівня обслуговування споживачів у процесі купівлі товарів через електронний магазин тощо.

З метою удосконалення процесу формування та забезпечення ефективного використання потенціалу ТОВ “Аграрій”, розглянемо кожен елемент механізмів управління системою продажів товарів з використанням Internet-торгівлі більш детально.

Концептуальні підходи щодо реалізації товарів ТОВ “Аграрій” з використанням електронного магазину мають враховувати наступні важливі аспекти:

- економічний – передбачає створення і впровадження якісної системи електронної торгівлі, що дозволяє забезпечити отримання економічного ефекту, обумовленого як економією засобів на здійснення постачальницько-збутових операцій, так і зростанням кількості споживачів. Крім того, до зазначеного аспекту також можна віднести економію грошових коштів за рахунок оптимізації податкових платежів з використанням спрощеної системи

оподаткування;

- ринковий – сприяє розвитку відповідного товарного ринку та добросовісної конкуренції. При цьому удосконалюються методи дослідження ринку і підвищується точність оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників впливу. Для торговельних підприємств використання електронної торгівлі дозволяє планувати показники збуту товарів, встановлювати прийнятні для покупців ціни та опрацьовувати ефективну інвестиційну програму;

- інтеграційний – передбачає об'єднання потенціалу декількох торговельних підприємств шляхом створення єдиної інформаційної бази про товарні запаси та опрацювання єдиних процедур щодо продажу;

- юридичний – забезпечує опрацювання і впровадження систем електронної комерції у межах чинної нормативно-законодавчої бази (юридичне обґрунтування угод, укладених в електронній формі, скріплених електронним цифровим підписом тощо);

- інформаційний – забезпечує доступ до інформаційних ресурсів (оглядово-аналітичних та довідкових матеріалів), підтримує професійно-технічний рівень певних категорій працівників торговельних підприємств;

- науковий – передбачає використання електронних табло оголошень та електронних конференцій. Прямий обмін інформацією між дослідниками і розроблювачами, конструкторами і технологами дає безмежні можливості у сфері наукової кооперації;

- культурний – впровадження систем електронної торгівлі регламентує етику ділового спілкування між персоналом торговельних підприємств, партнерами і контрагентами, сприяє підвищенню корпоративної культури тощо.

Основними критеріями оцінювання ефективності господарської діяльності ТОВ “Аграрій” з використанням електронної торгівлі є: широта асортименту товарів; доступність для споживачів цін на товари; рівень інформації про товари та послуги; альтернативність способів оплати; своєчасність постачання; навігація тощо.

Одним з важливих елементів механізмів управління системою продажів товарів торговельних підприємств, є організація постійного моніторингу ринку та аналіз рівня конкуренції у сфері електронної торгівлі, що передбачає проведення низки заходів. Проводячи моніторинг ринку, торговельні підприємства досліджують середовище власного існування. Для забезпечення ефективного управління системою продажів необхідно визначитися з позиціонуванням електронного магазину та його конкурентними перевагами. Основними засобами забезпечення конкурентних переваг є орієнтація на цільових споживачів.

Торговельні підприємства, які використовують електронну торгівлю, можуть проводити диференціацію власних пропозицій за наступними напрямками: товарами, послугами, персоналом, каналами збуту тощо. Для торговельних підприємств ефективним напрямком для диференціації, на наш погляд, є послуги, що можуть бути запропонованими споживачам. Електронні магазини можуть проводити диференціацію додаткових послуг за наступними змінними: простота оформлення замовлення, зручність доставки замовлення, консультування, надання необхідної інформації щодо продукції у будь-який час тощо.

Як переконує світова практика, при диференціюванні послуг нововведення легко копіюються конкурентами. Тому електронний магазин має підтримувати високу якість надання додаткових послуг, що сприятиме формуванню його конкурентних переваг. Враховуючи цей аспект, зазначимо, що основними конкурентними перевагами ТОВ “Аграрій” при використанні електронної торгівлі є висока відвідуваність електронного магазину, широкий асортимент, повнота інформації про товари та послуги, швидкість зворотного зв’язку, зручність навігації, альтернативність способів і форм оплати та компетентність співробітників при обслуговуванні клієнтів.

Інтернет-магазин – один з найперспективніших видів торгівлі у відношенні зниження накладних витрат і збільшення прибутку підприємства. Він є інтерактивним сайтом, на якому рекламуються товари та послуги,

приймаються замовлення, пропонуються різні варіанти оплати замовлених товарів і послуг, включаючи і миттєву оплату “електронними” грошима. Споживачеві, як і в будь-якому іншому магазині, надається гарантія на оплачені товари та послуги, а також є можливість оформити банківський кредит. Угоди можуть укладати як фізичні, так і юридичні особи. Такий магазин працює 24 години на добу, 365 днів на рік, без перерви на обід, без вихідних і святкових днів, не має обмежень на віртуальну площу і кількість розташовуваних на ній товарів. Доступ до віртуальних вітрин магазину в режимі реального часу одержує будь-який потенційний покупець, незалежно від того, де він у цей момент знаходиться. Спеціального нормативного документа, який би повністю регламентував торгівлю через Інтернет-магазин, немає. Отже, Інтернет торгівля регламентується тими самими документами, що й інші види торгівлі з врахуванням її особливостей.

Створення Інтернет-магазину на WWW-сервері потребує декілька етапів. Перший крок – створення Web-сайту. Зробити це підприємство може різними способами: розробити самостійно, замовити розробку спеціалізованій організації, придбати готовий проект або орендувати сайт. Другий крок – розміщення сайту в Інтернеті. Підприємство, як правило, розміщує свій сайт на обладнанні провайдера. Третій крок – затвердити і зареєструвати доменне ім'я сайту. Порядок реєстрації залежить від вигляду ім'я. Останній крок – забезпечення роботи зареєстрованого домену. Web-сайт – це сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет.

Пунктом 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 визначено, що нематеріальний актив – це немонетарний актив, який можна ідентифікувати, який не має матеріальної форми й утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року для торгівлі або з метою надання в оренду іншим особам. Отриманий або придбаний

нематеріальний актив відображається в балансі, якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, і його вартість може бути вірогідно визначена. Відображення витрат на виготовлення Web-сайту в обліку підприємства капіталізуються. Сума всіх витрат, понесених підприємством на створення Web-сайту, акумулюється на субрахунку 154 "Придбання (створення) нематеріальних активів", а потім при введенні в експлуатацію списується на субрахунок 125 "Авторське право та суміжні з ним права". Введення нематеріального активу в експлуатацію здійснюється на підставі "Акту введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів" за формою НА-1, затвердженою Наказом № 732. Нарахування амортизації нематеріального активу здійснюється протягом строку корисного використання.

Щодо податкового обліку витрат на створення Web-сайту, то, амортизація нематеріальних активів здійснюється на підставі пп. 145.1.1. Податкового кодексу України, із застосуванням методів, визначених у пп. 145.1.5 цього Кодексу, протягом таких строку не меншого 2 років. Згідно пп. 145.1.9 нарахування амортизації нематеріальних активів в цілях оподаткування здійснюється підприємством за методом, визначеним наказом про облікову політику з метою складання фінансової звітності, та може переглядатися в разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання. Амортизаційні відрахування здійснюються до досягнення залишкової вартості нематеріального активу, що дорівнює нульовому значенню.

Витрати на оплату послуг хостингу (оренда дискового простору), коллокейшину (оренда сервера у провайдера), плата за домен (доменне ім'я не продається, а передається в тимчасове використання) у податковому обліку визнаються як витрати, пов'язані з підготовкою й організацією виробництва, а також продажем продукції, робіт і послуг. Суми ПДВ, сплачені (нараховані) у складі таких платежів, включаються до податкового кредиту за загальними

правилами розділу V. “Податок на додану вартість” Податкового кодексу України. У бухгалтерському обліку витрати на утримання Web-сайту підприємство списує на рахунок 93 “Витрати на збут”.

Розглянемо загальну концепцію Інтернет-магазину. Створення Інтернет-магазину ТОВ “Аграрій” з продажу сільськогосподарської продукції ставить перед собою наступні завдання:

- поширення інформації про фірму, її товари, послуги в Інтернеті;
- створення електронного магазину, продаж товарів, замовлення послуг у режимі реального часу, підвищення популярності підприємства;
- знаходження нових партнерів, постачальників, посередників, покупців, дистриб’юторів, інвесторів; розширення зовнішньоекономічної діяльності, активізація свого представництва на зарубіжних ринках;
- створення насиченого банку даних та залучення до нього підприємств з різних регіонів певних галузей економіки;
- отримання від споживачів оперативної інформації про продукцію компанії, рівень якості обслуговування і сервіс;
- збільшення обсягів продажу товарів.

Розглянемо технічне завдання та загальна характеристика програмного продукту. Проаналізуємо ціни компаній, які надають послуги реєстрації доменних імен та хостингу (табл. 3.10).

Проаналізувавши табл. 3.10, можна зробити висновок, що найвигідніше для ТОВ “Аграрій” буде скористатися послугами компанії Hostpro (www.hostpro.ua). Таким чином, реєстрація доменного імені та хостинг обійдуться підприємству в 900 грн/рік. Доменне ім’я сайту – agrariy.com.ua.

Провівши дослідження пропозицій по розробці сайтів, на нашу думку, слід віддати перевагу компанії Siteimage, яка безпосередньо займається розробкою та підтримкою інтернет-магазинів.

Таблиця 3.10 – Компанії, які надають послуги
реєстрації доменних імен та хостингу

№ п/п	Web-адреса компанії	Види основних послуг	Порівняння тарифних планів для		
			малого бізнесу	середнього бізнесу	великого бізнесу
1.	www.imena.ua	управління акаунтом через контрольну панель; доступ до статистики відвідувань (лог-файлів); Webmail, підтримка PHP/mySQL	від 53,5 від грн / міс.	від 73 грн / міс.	від 103, 75 грн / міс.
2.	deltahost.com.ua	Віртуальні майданчики, доступно декілька географічних локацій в рамках одного акаунта, розміщення доменів, бази даних.	25 грн./міс. 150-250 грн./рік	35-45 грн./міс. 350-450 грн./рік	60-75 грн./міс. 600-750 грн./рік
3.	www.besthosting.ua	Бюджетний хостинг хостинг на надшвидких SSD-дисках Реселінг хостингу	48,5 грн./міс. 485,1 грн./рік	88,1 – 99 грн./міс. 881,1-990 грн./рік	157,4- 276,2 грн./міс. 1574,1 грн./рік
4.	hostpro.ua	Хостинг, консультації, реєстрація домену (безкоштовно) VPS, хмара, оренда серверів CDN	45,9 грн./міс. 550,8 грн./рік	66,3 грн./міс. 759,6 грн./рік	75,6 грн./міс. 918 грн./рік
5.	ukraine.com.ua	Місце на диску, сайти, субдомени, псевдоніми мейл, безплатний тест, техпідтримка, розміщення серверів	28 грн./міс. 240 грн./рік	51-73 грн./міс. 432-620 грн./рік	112 грн./міс. 960 грн./рік

Створення сайту буде коштувати ТОВ “Аграрій” 10000 грн.

Дана ціна включає:

- ліцензія ImageCMS Shop Pro – 3839 грн.;
- адаптований преміум дизайн – 2200 грн.;
- установка та запуск безкоштовно – 1061 грн.;
- стилізація та допрацювання дизайну – 2900 грн.

Окрім цього, компанія надає послуги з просування сайту, що обійдеться ТОВ “Аграрій” у 10000 грн./міс. (мінімально).

Обслуговування споживачів через Інтернет-магазин включає декілька складових бізнес-процесу:

- зв'язок менеджера зі складом, для того, щоб знати стан товарних запасів;
- організація доставки товару покупцю;
- прийняття оплати;
- ретельне вивчення комерційною службою споживчого попиту та кон'юнктури торгівлі, проведення рекламно-стимулюючих заходів.

Детальніше розглянемо, як відбуватиметься Інтернет-торгівля. Зайшовши на сайт, зі списку запропонованих товарів відвідувач обирає той, що сподобався, і "кладе" його до віртуального кошика. Це ознайомлювальний етап, на якому будь-які юридичні взаємовідносини між магазином та відвідувачем не виникають. Після завершення вибору товарів необхідно оформити замовлення з визначенням способу оплати і доставки, а також відбувається реєстрація покупця для формування клієнтської бази. Обравши товар, відвідувач переходить на сторінку сайту, де розміщено бланк замовлення на доставку товару. Форму такого бланка кожен магазин розробляє самостійно. При цьому слід врахувати, що заповнене, надіслане продавцю і підтвержене ним замовлення виконуватиме функції договору між продавцем (магазином) та покупцем (відвідувачем) і матиме юридичні наслідки – обов'язок продавця поставити товар і обов'язок покупця оплатити товар. Якісний Інтернет-магазин передбачає надання покупцям всіх умов для того, щоб їм було зручно зробити покупку саме тут. Для цього необхідно запропонувати потенційному клієнту різні способи оплати товарів для того, щоб він міг зробити вибір, який якнайбільше підходить для нього. Вибір способів сплати товарів передбачає і різні моменти визнання доходу підприємства, а звідси і різні способи обліку цих операцій. Цикл продажу товарів через Інтернет-магазин включає замовлення, оплату та доставку товарів (рис. 3.5).

Рисунок 3.5 – Пропонована схема організації продажу товарів через Інтернет-магазин у ТОВ “Аграрій”

При цьому покупець може оплатити товар наступними способами:

- оплатити товар, після доставки;
- оплатити електронними грошима прямо на сайті Інтернет-магазину;
- забравши товар самостійно, оплатити товар на місці.

На початкових етапах функціонування Інтернет-магазину важливим є створення спеціального підрозділу, який буде забезпечувати виключно електронну форму торгівлі. Найчастіше ці функції покладаються на відділ маркетингу або відділ розвитку, якщо такий існує на підприємстві. При налагодженні нової форми продажу товарів, після досягнення певного обсягу

товарообороту, доцільно створювати спеціальний відділ, що буде займатися виключно Інтернет-продажами.

Оскільки у ТОВ “Аграрій” немає відділу маркетингу, існування якого є дуже важливим для організацій, які хочуть успішно розвиватися в умовах ринкової економіки, то пропонуємо створити такий відділ, забезпечивши його кваліфікованими працівниками. Таким чином, для відділу маркетингу та роботи Інтернет магазину знадобляться наступні працівники:

- спеціаліст з реклами та стимулювання збуту (2000 грн. міс);
- спеціаліст з маркетингових досліджень (2000 грн./міс.);
- менеджер з продажу/консультант (1700 грн./міс.);
- спеціаліст з технічної підтримки роботи сайту (1700 грн/міс.).

Вибравши доменне ім'я agrariy.com.ua, підприємство забезпечить собі можливість здійснення торгівлі по всій території України, але аналіз конкурентів дасть змогу визначити переваги нашого Інтернет-магазину серед продавців аналогічних товарів у мережі Internet.

Інтернет-магазин “Аграрій” матиме ряд конкурентних переваг перед своїми конкурентами, в першу чергу, за рахунок широкого асортименту товарів, доступних цін та великого спектру способів оплати. Прогнозується створення зручного для користування покупців сайту з відповідною системою зворотного зв'язку.

Оцінка витрат по проекту передбачає визначення усіх капітальних і поточних витрат пов'язаних з створення і запуск Інтернет-магазину, а саме:

- оцінка прямих витрат на проект, яка розраховується за формулою:

$$z_{II}^{IT} = z_{T3} + z_{II3} + z_{OII} + z_{HII} + z_{C3} + z_I, \quad (3.5)$$

де z_{II}^{IT} - прямі витрати на впровадження проекту;

z_{T3} – витрати на придбання технічного забезпечення;

z_{II3} – витрати на придбання програмного забезпечення;

z_{OII} – витрати на оплату праці робітникам проекту;

Z_{HP} – витрати на навчання персоналу;

Z_{C3} – витрати на відрахування на соціальні заходи;

Z_I – інші прямі витрати на впровадження.

- оцінка витрат на утримання інформаційних технологій за період їх життєвого циклу. Даний етап передбачає прогнозування щорічної величини витрат на утримання інформаційних технологій протягом їх корисного використання. Щорічні витрати визначаються за формулою:

$$Z_{YT}^{IT} = Z_{OP} + Z_P + Z_{C3} + Z_I, \quad (3.6)$$

де Z_{YT}^{IT} – щорічні витрати на утримання;

Z_{OP} – витрати на оплату праці по підтримці та удосконаленню;

Z_P – витрати за послуги сторонніх підприємств;

Z_{C3} – витрати на відрахування на соціальні заходи;

Z_I – інші витрати.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що загальна величина витрат по проекту може бути розрахована за формулою:

$$Z_{zag}^{IT} = Z_{IT}^{IT} + Z_{YT}^{IT}, \quad (3.7)$$

де Z_{zag}^{IT} – загальні витрати на проект.

Після розрахунку витрат на впровадження проекту, можна переходити до оцінки обґрунтованості визначеної величини витрат на проект.

Отже, витрати на реалізацію проекту розвитку “впровадження електронної форми продажу товарів” становить 308692,88 грн. Але для того, щоб визначити ефективність від інвестицій в створення Інтернет-магазину

ТОВ “Аграрій”, необхідно розрахувати класичну систему показників оцінки ефективності реальних інвестицій: чистий приведений дохід (NPV); індекс прибутковості (ARR); період окупності інвестицій (PP); індекс рентабельності (PI); внутрішня ставка прибутковості (IRR).

Таблиця 3.11 – Розрахунок витрат на реалізацію проекту розвитку “Впровадження електронної форми продажу товарів” у ТОВ “Аграрій”

№ п/п	Назва витрат	Сума, грн.
Капітальні витрати		
1.	Створення сайту	10000
2.	Програмне забезпечення	17250
3.	Офісна техніка	32600
4.	Офісні меблі	6500
Поточні витрати		
5.	Заробітна плата	88800
6.	Єдиний соціальний внесок	32642,88
7.	Реєстрація доменного імені та хостинг	900
8.	Послуги з просування сайту	120000
	Разом	308692,88

Чистий приведений дохід — це абсолютна сума ефекту від здійснення інвестицій, що визначається за формулою

$$\text{ЧПД} = \text{ГПТ} - \text{ІК}, \quad (3.8)$$

де ГПТ – сума грошового потоку, приведена до теперішньої вартості, за весь період експлуатації інвестиційного проекту (чистий прибуток плюс амортизаційні відрахування);

ІК – сума інвестиційних коштів, спрямованих на реалізацію інвестиційного проекту.

Приведення грошового потоку до його теперішньої вартості здійснюють методом дисконтування, використовуючи складні проценти. Теперішню

вартість грошового потоку за наведеною методикою можна розрахувати наступним чином:

$$ГП_T = \frac{ГП_M}{(1+i)^n}, \quad (3.9)$$

де $ГП_M$ — майбутня вартість грошового потоку;

i — відсоткова ставка, виражена десятковим дробом;

n — кількість періодів (місяців, кварталів, років) з початку інвестиційного циклу.

$$ГП_T = \frac{465}{(1+0,095)^1} = 424,66 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧПД = 424,66 - 308,69 = 115,97 \text{ тис. грн.}$$

Індекс дохідності — це відносний показник, що характеризує ефективність інвестицій. Він визначається відношенням суми грошового потоку, приведеної до теперішньої вартості, до суми інвестиційних коштів:

$$I_d = \frac{ГП_T}{ІК}, \quad (3.10)$$

$$I_d = \frac{424,66}{308,69} = 1,4$$

Період окупності — найпоширеніший з показників оцінювання ефективності інвестицій. Він допомагає відповісти на питання, за який період вкладені кошти повернуться до інвестора. Період окупності розраховують за формулою

$$П_o = \frac{ІК}{ГП_c} \quad (3.11)$$

де $ГП_c$ — середня сума грошового потоку в теперішній вартості в конкретному періоді (у випадку короткострокових інвестицій цей період може тривати один місяць, а в разі довгострокових — один рік).

$$P_0 = \frac{308,69}{424,66} = 0,7 \text{ року}$$

Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що цей проект є досить вигідним для підприємства, оскільки він окупиться менше, ніж за 1 рік з дня його реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” доволі непоганий прибуток кожного місяця, що дозволить йому розширювати не тільки свої можливості, а й коло своїх потенційних покупців.

Отже, є велика кількість підходів до покращення збутової політики підприємства, і їх характер залежить від специфіки роботи підприємства, стану вже існуючої збутової системи та ефективності її функціонування. Такий метод стимулювання збуту як створення інтернет-магазину є економічно виправданим та доцільним. Очевидним є те, що такий метод має значно більше можливостей та більш низькі ризики в порівнянні з традиційним веденням бізнесу. Функціональні можливості інтернету щодня зростають, що дає можливість надавати все більше різноманітних послуг клієнту та якнайшвидше його інформувати про новинки та тенденції сільськогосподарського виробництва. Враховуючи тенденцію зростання інтернет-користувачів та інтернет-придбань, можна прогнозувати, що через декілька років мережа стане основним джерелом для здійснення покупок населенням і, відповідно, основним осередком торгівельних точок.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі роботи рекомендовано шляхи покращення фінансово-господарської діяльності ТОВ “Аграрій”. Доцільним буде впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”. У ТОВ “Аграрій” озима пшениця займає значну питому вагу у виробництві зерна та кормів для тваринництва. Нами запропонована сучасна технологія вирощування озимої пшениці, яка ґрунтується на комплексному та раціональному використанні ґрунтово-кліматичних, біологічних, технічних, матеріальних і грошових ресурсів для максимально можливого задоволення

потреб рослин в основних факторах життя з метою отримання високого та стабільного врожаю. Вона органічно поєднує три основні напрями господарської діяльності: технологічний, технічний і розрахунково-економічний. Технологічний напрям передбачає розробку й послідовність проведення технологічних операцій та агротехнічних вимог до них; технічний напрям – комплектацію машинно-тракторних агрегатів, марочний підбір тракторів, сільськогосподарських та спеціальних машин і знарядь, установлення норм виробітку та кількості обслуговуючого персоналу; розрахунково-економічний напрям – визначення потреб у робочій силі та техніці, матеріально-грошових витратах за видами робіт і в цілому по культурі, а також собівартості вирощеної продукції. Пропонована сучасна технологія спрямована на виконання цілого комплексу науково обґрунтованих агротехнічних, фізико-механічних, селекційно-насінневих, хімічних заходів, які обумовлюють отримання якісного врожаю при найменших витратах праці та ресурсів на одиницю отриманої продукції. врожайність озимої пшениці при сучасних технологіях складає 45,8 ц/га, що на 3,7 ц/га більше, ніж при звичайних технологіях. При цьому матеріальні витрати склали 12,2 тис.грн., або на 3,6 тис.грн. менше, ніж на звичайні технології. Через зменшення матеріальних витрат на виробництво продукції зменшилась і собівартість 1 ц зерна. Так, собівартість 1 ц зерна при прогресивній технології складає 16,4 грн., що на 4,9 грн. за 1 ц. Введення сучасної технології приведе до зменшення витрат л/год. на 1 ц, внаслідок чого зменшаться затрати на оплату праці на одиницю продукції. Збільшення врожайності і зменшення затрат на 1 ц зерна при введенні сучасних технологій у ТОВ “Аграрій” зможе додатково одержати прибуток у сумі 256000 грн., а рентабельність складатиме 71,1%. Тому підприємству слід спрямувати свою діяльність на вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Також доцільним буде впровадження технології внесення добрив із застосуванням соломи у діяльності ТОВ “Аграрій”. За даними українських дослідників, за останні 5 років спостерігається тенденція до зниження рівня

внесення мінеральних та органічних добрив. Розширення площі під зернові культури привело до збільшення виробництва соломи, раніше її використовували здебільшого на корм. Скорочення поголів'я худоби, перехід до технології інтенсивної відгодівлі, в раціоні якої солома відсутня, або її відсоток зовсім незначний, дає можливість широко застосовувати солону для інших потреб. Внаслідок мінералізації рослинних решток із них вивільняються значна кількість поживних речовин, які повертаються в ґрунт. Співвідношення зерна і соломи, в залежності від особливостей сорту і технології виготовлення, в озимій пшениці може складати 1:1,0-1,5. При урожайності 40 ц/га зерна на 1 га залишається 40-60ц соломи. За умови, що в соломці міститься по 0,5% азоту, 0,2% фосфору, 1% калію, 0,3% кальцію, по 0,15% магнію та сірки. Розрахунок проведений тільки по соломі, а ще частина органіки залишається у вигляді стерні та кореневої системи рослин. Найкращі результати отримують при об'єднанні 2 способів альтернативного внесення добрив органікою. Після подрібнення та загортання соломи в ґрунт пропонуємо висіяти сидеральні культури. Сидерати (зелені добрива) – рослини, які тимчасово вирощують на вільних ділянках ґрунту з метою поліпшення структури ґрунту, збагачення його азотом та пригнічення росту бур'янів. В історії землеробства зелене добриво відоме більше 3 тисяч років. У перекладі з латинської мови “сидерація” тлумачиться як “зірковий, променевий”, тобто добриво, яке можна одержати шляхом перетворення сонячної енергії зеленими рослинами. Це екологічно чисте добриво, санітар ґрунту. Під його впливом знижується кислотність ґрунтового розчину, зменшується вміст рухомого алюмінію, змінюється видовий склад ґрунтової мікрофлори з переважанням корисних амоніфікуючих, нітрофікуючих і целюлозорозкладаючих мікроорганізмів, а також актиноміцетів. Крім того, з кожною тонною абсолютно сухої біомаси сидерату додатково надходить у ґрунт 15-30 кг азоту, 6-7 кг фосфору та 46-96 кг калію. Приорювання зеленої маси сидератів сприяє зниженню ураження рослин хворобами та зменшенню популяції шкідників сільськогосподарських культур. Коренева система сидератів, їх зелена маса сприяє мінералізації соломи.

Рекомендовано оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. Нова стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств повинна поєднувати в собі як активне державне регулювання, так і ринкові механізми саморегуляції. У сучасних умовах головним фактором подолання економічної кризи та виходу на траєкторію стійкого економічного розвитку на рівні розвинутих країн виступає науково-технічний прогрес, який не можливий без проведення активної фінансової політики. Для ефективної роботи ТОВ “Аграрій” пропонуємо закупити 2 сівалки іноземних виробників. Підприємство планує отримати у 2020 р. за рахунок цієї пропозиції значний прибуток. Ця пропозиція є досить вигідною для підприємства, оскільки вона окупиться менше, ніж за 1 рік з дня її реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” суттєві прибутки.

У сучасних умовах для підвищення ефективності торговельної діяльності та збільшення сукупного потенціалу підприємств роздрібною торгівлі необхідним є використання альтернативних каналів продажу товарів. Світова практика переконує, що нині широкого розповсюдження набула Internet-торгівля, яка дозволяє оптимізувати витрати обігу торговельних підприємств, ефективно управляти системою продажів товарів та забезпечувати вищу прибутковість порівняно із традиційними каналами реалізації продукції. Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що цей проект є досить вигідним для ТОВ “Аграрій”, оскільки він окупиться менше, ніж за 1 рік з дня його реалізації і буде приносити підприємству доволі непоганий прибуток кожного місяця, що дозволить йому розширювати не тільки свої можливості, а й коло своїх потенційних покупців. Отже, є велика кількість підходів до покращення збутової політики підприємства, і їх характер залежить від специфіки роботи підприємства, стану вже існуючої збутової системи та ефективності її функціонування. Такий метод стимулювання збуту як створення Інтернет-магазину є економічно виправданим та доцільним. Очевидним є те, що такий метод має

значно більше можливостей та більш низькі ризики в порівнянні з традиційним веденням бізнесу. Функціональні можливості інтернету щодня зростають, що дає можливість надавати все більше різноманітних послуг клієнту та якнайшвидше його інформувати про новинки та тенденції сільськогосподарського виробництва. Враховуючи тенденцію зростання інтернет-користувачів та інтернет-придбань, можна прогнозувати, що через декілька років мережа стане основним джерелом для здійснення покупок населенням і, відповідно, основним осередком торгівельних точок.

РОЗДІЛ 4 СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1. Дослідження проблем та перспектив зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств

Аграрне підприємство є відкритою соціально-економічною системою, визначає і реалізує свою місію, досягає цілей лише у взаємодії, взаємозалежності із навколишнім середовищем. З нього воно отримує необхідні для нормального функціонування ресурси, в ньому формує свою репутацію, втілює в життя свої наміри, реалізує продукцію, отримує прибуток для розширеного відтворення. Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, тут виробляється 18% ВВП, створюється 16% валової доданої вартості, у ньому зайнято майже 25% загальної чисельності працюючих у державі. Найбільшу питому вагу вітчизняної аграрної продукції виробляють дрібні селянські домогосподарства. Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованої годівлі, ветеринарного обслуговування, селекції у підсобних господарствах не ведеться, що призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в рамках угод СОТ та вимог ЄС і є неконкурентоспроможною.

Всі фактори конкурентоспроможності ринку діляться на внутрішні і зовнішні. Внутрішні чинники конкурентоспроможності – сукупність усіх можливостей підприємства, що впливають на собівартість і якість продукції. Зовнішні чинники конкурентоспроможності не входять до сфери управління підприємств і формуються в ринковому середовищі. У середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділити не зовнішні і внутрішні чинники конкурентоспроможності, а ті, що створюються (керовані) і ті, що враховуються (некеровані). На формування конкуренції в сільському господарстві особливий вплив має матеріально-технічна база, кадрове

забезпечення, раціональна спеціалізація й організація виробництва, якість продукції, товарність, низька собівартість, державна підтримка аграрного бізнесу. Формування підприємствами конкурентних переваг приводить до зменшення собівартості і поліпшення якості продукції.

Аграрні підприємства функціонують в умовах постійного тиску потенційних конкурентів, так як в аграрній сфері майже відсутні вхідні бар'єри для підприємств. Послабити тиск з боку потенційних конкурентів можливо також шляхом участі аграрних підприємств в інтегрованих структурах. У них забезпечення конкурентних переваг поєднується з економією за рахунок масштабів та ефективним маркетингом. При цьому за умов вертикальних зв'язків перспективним напрямом є розвиток єдиних торгових марок. В аграрному секторі якість продукції застосовується, як основний показник оцінки її конкурентоспроможності. Щоб забезпечити якість продукції, необхідно дотримуватись вимог технології, проводити детальний контроль від початку процесу виробництва і до моменту надходження до споживача, це повинно регламентуватися українськими та міжнародними нормативними документами.

Від рівня розвитку та стабільності функціонування аграрного сектору значною мірою залежить стан економіки і продовольча безпека країни та відповідне наповнення ринку товарами власного виробництва. З огляду на значний ресурсний потенціал України, її сільське господарство спроможне достатньо забезпечити потреби населення в продуктах харчування. Проте існуючий рівень розвитку аграрного сектору в Україні ще недостатній, а обсяги виробництва продукції не здійснюють продовольчої безпеки держави, яка визначається рівнем і динамікою споживання продуктів харчування з розрахунку на одну особу населення. Головна проблема – це неповноцінна якісна структура харчового раціону.

В Україні складність забезпечення у достатній кількості продуктами харчування населення посилюється відсутністю прозорого цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції, тобто ринку, де сільські

товаровиробники могли б у будь-який час за прийнятною для всіх ціною продати власну продукцію. Тому в ринкових умовах виробників більше турбує не проблема, скільки і чого виробити, а як і кому реалізувати.

Ринок сільськогосподарської продукції має особливості, оскільки предметом купівлі-продажу тут є сільськогосподарська продукція не лише як продовольство, а й як засоби виробництва для інших галузей. За таких обставин у країні повинен функціонувати цивілізований, прозорий ринок сільськогосподарської продукції, який дав би змогу на взаємовигідній основі здійснювати трансакції всім ланкам продовольчого ланцюга – від виробництва сировини і забезпечення галузі необхідними засобами до споживання кінцевої продукції.

Ринок сільськогосподарської продукції структуризований і, відповідно, охоплює чимало галузевих ринків: ринок зерна, ринок цукру, ринок овочів, ринок м'яса, ринок молока, ринок продукції птахівництва тощо. Значення цих класифікацій радше можна вважати пізнавальним, аніж практичним, проте всі вони охоплюють таку категорію ринку, як товарний. Ринок сільськогосподарської продукції є внутрішньою організацією товарно-грошових відносин і характеризує його найглибшу сутність як економічний інститут власності, що через системну форму відносин привласнення може бути відчужена. Тобто, його варто розглядати як механізм функціонування відносин відчуження-привласнення, як механізм реалізації власності у формі сільськогосподарської продукції. За такого підходу можна стверджувати, що ринок сільськогосподарської продукції – це система економічних відносин, яка формується з участю різних інституцій, забезпечує та регулює виробництво продукції аграрного сектору економіки та рух товару до споживача у сфері обміну.

Теперішній ринок відносно сільськогосподарського виробника можна однозначно визнати несправедливим, непрозорим, непрогнозованим і абсолютно непередбачуваним. У країні відсутня надійна система підтримки і регулювання такого ринку та його інфраструктура. Створити ці два вагомих

чинники існування потрібного аграрного ринку – безпосереднє завдання держави. Жодна приватна структура об'єктивно не в змозі виконати це завдання.

Державне регулювання повинно забезпечити систему цілей, які інколи можуть конфліктувати між собою. У такому випадку необхідно знайти компромісне вирішення. Воно має задовольнити інтереси населення країни загалом, жителів села, сільськогосподарських і агропромислових підприємств, саму державу, оскільки інтереси населення на ринку продовольчих товарів прямо протилежні інтересам їхніх виробників, котрі зацікавлені в підвищенні ринкових цін і зниженні податкових платежів, а держава зацікавлена в їх підвищенні. Забезпечення вимог продовольчої безпеки має також соціально-економічний характер, адже доходи і зайнятість сільського населення значною мірою залежать від стану розвитку аграрних підприємств. Доцільно також взяти до уваги, що в підвищенні зайнятості, збільшенні доходів і обсягів на ринку продовольчих товарів неабияку роль відіграють власні підсобні господарства, на частку котрих припадає понад половини виробництва валової продукції в галузі.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок.

Серед основних елементів, які обумовлюють конкурентоспроможність аграрної продукції, можна виділити наступні фактори: якість, витрати виробництва і ціна реалізації. У свою чергу вони залежать від впливу ряду інших факторів, які формують якісні переваги продукції і індивідуальний рівень витрат товаровиробника. Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності та підвищення її рівня є багатофакторним явищем.

Отже, основними напрямками забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції мають стати наступні:

- удосконалення системи техніко-технологічного забезпечення виробництва;
- застосування нових ресурсозберігаючих технологій;
- своєчасне проведення агротехнічних заходів;
- здійснення контролю за якістю на всіх етапах виробництва і збуту продукції;
- раціональна внутрішньогосподарська спеціалізація і концентрація;
- підвищення продуктивності праці;
- розвиток великих товарних сільськогосподарських підприємств;
- впровадження нової державної політики в галузі АПК.

Успішна реалізація заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції створює сприятливі умови для розвитку експортного потенціалу АПК і вступу України в інтеграційні процеси світової економіки.

4.2. Нормативно-правове регулювання функціонування товариства з обмеженою відповідальністю в Україні

Нова економічна орієнтація України сприятливо вплинула на розвиток різноманітних організаційно-правових форм підприємництва. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це господарське товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами.

Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів. У випадках, передбачених установчими документами учасники, які не повністю внесли вклади, відповідають за зобов'язаннями товариства також у межах невнесеної частини вкладу. Основні риси:

- різновид господарського товариства;
- мінімальний розмір статутного фонду – сума, еквівалентна 100 мінімальним заробітним платам за ставкою на момент створення товариства;

- поділ статутного фонду на частки, розмір яких визначається установчими документами і може бути будь-яким (рівним або різним);
- відповідальність товариства за власними зобов'язаннями усім своїм майном;
- відсутність в учасників товариства субсидіарної майнової відповідальності за борги товариства, якщо вони повністю сплатили свої частки;
- наявність в учасників, які не повністю сплатили свої вклади, додаткової відповідальності за борги товариства у межах вартості несплаченої частини вкладу, у випадках, передбачених установчими документами товариства;
- наявність органів товариства, за допомогою яких здійснюється управління справами товариства: вищий орган – збори учасників, виконавчий орган – дирекція або одноособовий директор, контрольний – ревізійна комісія;
- можливість формування виконавчого органу з найманих працівників, які не є учасниками товариства;
- обов'язковість для учасників майнової участі в товаристві: сплата основного і додаткових (якщо останні передбачені установчими документами або рішенням зборів учасників) внесків;
- необхідність обов'язкової персональної участі при розгляді зборами учасників питань, щодо яких закон вимагає одностайності (визначення основних напрямків діяльності товариства і затвердження його планів та звітів про їх виконання; внесення змін до статуту товариства; виключення учасника з товариства);
- можливість відступлення учасником своєї частки (її частини) іншому учаснику (учасникам) за згодою решти учасників або третім особам (якщо інше не передбачено установчими документами товариства);
- обмежений рух учасників; зміна складу учасників відбувається шляхом: виключення учасника з товариства; відступлення частки іншому учаснику (учасникам) або третій особі за згодою решти учасників, якщо інше не передбачено установчими документами товариства; в) спадкування частки

учасника – фізичної особи або правонаступництва учасника – юридичної особи;

- припинення участі в товаристві відбувається внаслідок: смерті учасника – фізичної особи або реорганізації чи ліквідації учасника – юридичної особи; відступлення частки іншому учаснику (учасникам) або третій особі; виключення учасника з товариства; добровільного виходу учасника з товариства з викупом його частки самим товариством; д) виділення частки учасника, якщо для покриття його боргів не вистачає його власного майна.

Реалізація права учасника ТОВ на участь в управлінні підприємством аналогічно, як і для АТ, здійснюється на основі його участі у зборах власників. Учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному капіталі. Повнота впливу окремого учасника на діяльність та управління підприємством залежить від величини його частки. Разом з тим, власники ТОВ мають більше можливостей участі в управлінні, ніж акціонери АТ. Це зумовлено тим, що визначення основних напрямів діяльності ТОВ, затвердження його планів та звітів про їх виконання, внесення змін до статуту відбувається на основі одностайного голосування на зборах власників.

Фінансування товариства може здійснюватися на основі додаткових внесків учасників, тезаврації прибутку, залучення банківських і комерційних позичок, у т. ч. шляхом емісії облігацій (за певних обставин). У разі, якщо кредитоспроможність товариства та його активи є недостатніми для залучення необхідних розмірів кредитних ресурсів, окремі учасники ТОВ можуть надавати поручительства чи інші види кредитного забезпечення під позички, які виділяються цьому товариству. Завдяки цьому розширюються можливості фінансування підприємства. У такому разі відповідальність учасників за зобов'язаннями ТОВ не обмежується їхніми вкладками у статутний капітал, а додатково поширюється на майно, надане у кредитне забезпечення.

Право на майно, що підлягає державній реєстрації, виникає з дня реєстрації цього майна або відповідних прав на нього, якщо інше не

встановлено законом. Майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом. Вилучення державою у суб'єкта господарювання його майна допускається не інакше як у випадках, на підставах і в порядку, передбачених законом. Збитки, завдані суб'єкту господарювання порушенням його майнових прав громадянами чи юридичними особами, а також органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, відшкодовуються йому відповідно до закону. Право власності та інші майнові права суб'єкта господарювання захищаються у спосіб, зазначений у статті 20 ГПК України.

Управлінські функції у товариств з обмеженою відповідальністю здійснюють збори учасників товариства, які є вищим його органом, а також виконавчий орган: колегіальний (дирекція) або одноособовий (директор). Ревізійна комісія ці органи контролює. Посадовими особами у товаристві з обмеженою відповідальністю визнаються директор та члени виконавчого органу, якщо він колегіальний, та голова ревізійної комісії. Не можуть бути посадовими особами органів управління товариства члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та інших органів виконавчої влади, військовослужбовці, посадові особи органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, господарського суду, державного нотаріату, а також посадові особи органів державної влади, крім випадків, коли державні службовці здійснюють функції з управління частками, що належать державі, та представляють інтереси в раді товариства, якщо така є, або ревізійній комісії товариства. Особи, яким заборонено судом займатися певною діяльністю, не вправі бути посадовими особами тих товариств, які здійснюють цей вид діяльності. Особи, що мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво і інші корисливі злочини, не можуть займати керівні посади та посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Висновки до четвертого розділу

У четвертому розділі розглянуто перспективні напрями зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Досліджено проблеми та

перспективи зростання вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Від рівня розвитку та стабільності функціонування аграрного сектору значною мірою залежить стан економіки і продовольча безпека країни та відповідне наповнення ринку товарами власного виробництва. Існуючий рівень розвитку аграрного сектору в Україні ще недостатній, а обсяги виробництва продукції не здійснюють продовольчої безпеки держави, яка визначається рівнем і динамікою споживання продуктів харчування з розрахунку на одну особу населення. Ринок сільськогосподарської продукції структурований і відповідно охоплює чимало галузевих ринків: ринок зерна, ринок цукру, ринок овочів, ринок м'яса, ринок молока, ринок продукції птахівництва тощо. Значення цих класифікацій радше можна вважати пізнавальним, аніж практичним, проте всі вони охоплюють таку категорію ринку, як товарний. Теперішній ринок відносно сільськогосподарського виробника можна однозначно визнати несправедливим, непрозорим, непрогнозованим і абсолютно непередбачуваним. У країні відсутня надійна система підтримки і регулювання такого ринку та його інфраструктура. Створити ці два вагомих чинники існування потрібного аграрного ринку – безпосереднє завдання держави. Жодна приватна структура об'єктивно не в змозі виконати це завдання. Серед основних елементів, які обумовлюють конкурентоспроможність аграрної продукції, можна виділити наступні фактори: якість, витрати виробництва і ціна реалізації. У свою чергу вони залежать від впливу ряду інших факторів, які формують якісні переваги продукції і індивідуальний рівень витрат товаровиробника. Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності та підвищення її рівня є багатофакторним явищем.

Вивчено нормативно-правове регулювання функціонування товариства з обмеженою відповідальністю в Україні. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це господарське товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів. Для ТОВ, як

і для інших підприємств, корпоративні права яких не мають обігу на фондовій біржі, характерним є загострення проблематики інформаційної асиметрії під час торгівлі частками, що ускладнює їх продаж третій стороні. Потенційний покупець частки може виходити з того, що учасник прагне продати корпоративні права через очікувану збиткову діяльність чи конфліктну ситуацію між власниками. Отже, продавець вимушений запропонувати мінімальну ціну продажу частки. Враховуючи перелічені чинники, пов'язані зі складністю реалізації часток, вклади у статутний капітал ТОВ здійснюються на максимально тривалій період. Управлінські функції у товариств з обмеженою відповідальністю здійснюють збори учасників товариства, які є вищим його органом, а також виконавчий орган: колегіальний (дирекція) або одноособовий (директор). Ревізійна комісія ці органи контролює. Посадовими особами у товаристві з обмеженою відповідальністю визнаються директор та члени виконавчого органу, якщо він колегіальний, та голова ревізійної комісії.

РОЗДІЛ 5

ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1. Розрахунок показників абсолютної результативності впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”

Застосування сучасних технологій вирощування озимої пшениці в європейських країнах переконливо доводить доцільність і раціональність широкого впровадження, тому ми пропонуємо скористатися їхнім досвідом у вирощуванні озимої пшениці. Серед основних продовольчих зернових культур озима пшениця за посівними площами займає у ТОВ “Аграрій” друге місце після ярої пшениці, а на Україні є головною продовольчою культурою. Завдяки впровадженню у виробництво сучасної технології вирощування озимої пшениці можна збільшити її середню врожайність.

Наведемо ефективність різних варіантів оброблення насіння пшениці у ТОВ “Аграрій” у табл. 5.1.

Таблиця 5.1 – Ефективність різних варіантів оброблення насіння пшениці у ТОВ “Аграрій”

Варіант обробки	Урожайність ц/га	Прибавка урожаю	
		ц/га	%
1. Насіння не оброблялось	40,6	–	–
2. Обробка насіння Вінцинтом	40,6	–	–
3. Обробка Еколистом	44,1	3,5	8,6
4. Обробка Еколист+Фумар	45,8	4,2	12,8
5. Обробка Еколист + Фумар + 0,5 Вінцинту	44,6	4,8	14,3

Як бачимо з табл. 5.1, врожайність збільшується при наростанні комплексу обробки. При цьому витрати на проведення обробки зерна – у 1,5 разів нижчі.

Врожайність пшениці значною мірою залежить від густоти посівів. Остання залежить від норми висіву, родючості і вологості ґрунту, строків сівби, особливостей сорту.

У таб 5.2 проведемо порівняльну характеристику ефективності сучасної та звичайної (раніше використовуваної) технології вирощування озимої пшениці.

Таблиця 5.2 – Аналізування ефективності сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”

№ п/п	Показники	Сучасна технологія	Звичайна технологія	Прогресивна до звичайної (+;-)
1.	Площа посіву, га	360	140	+220
2.	Урожайність, ц/га	45,8	42,1	+3,7
3.	Собівартість 1 ц зерна, грн.	16,4	21,3	- 4,9
4.	У тому числі, оплата праці у розрахунку 1 л/год.	4,1	5,3	-1,2
5.	Матеріальні затрати	12,2	15,8	-3,6
6.	Затрати праці на 1 ц, люд/год.	43	51	-8
7.	Прибуток, грн./га	623	367	+256
8.	Рівень рентабельності, %	71,1	42,3	+28,8

Як бачимо з таб. 5.2, врожайність озимої пшениці при сучасних технологіях складає 45,8 ц/га, що на 3,7 ц/га більше, ніж при звичайних технологіях.

При цьому матеріальні витрати склали 12,2 тис. грн., або на 3,6 тис. грн. менше ніж, на звичайні технології. Зменшення матеріальних витрат на виробництво продукції зменшила та собівартість 1 ц зерна.

Так, собівартість 1 ц зерна при прогресивній технології складає 16,4 грн., що на 4,9 грн. за 1 ц. Введення сучасної технології приведе до зменшення витрат л/год. на 1 ц, внаслідок чого зменшаться затрати на оплату праці на одиницю продукції. Збільшення врожайності та зменшення затрат на 1 ц зерна при введенні сучасних технологій у ТОВ “Аграрій” зможе додатково одержати прибуток у сумі 256000 грн., а рентабельність складатиме 71,1%. Тому

підприємству слід спрямувати свою діяльність на вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Також доцільним буде впровадження технології внесення добрив із застосуванням соломи у діяльності ТОВ “Аграрій”. Згідно даних наукових досліджень, в інтенсивних сівозмінах для отримання бездефіцитного балансу гумусу необхідно вносити 10-14 т/га добрив при наявності поля багаторічних бобових трав і 14-17 т/га – без такого поля.

За даними українських дослідників, за останні 5 років спостерігається тенденція до зниження рівня внесення мінеральних та органічних добрив, про що свідчать дані табл. 5.3.

Таблиця 5.3 – Кількісні показники агроприйомів по підвищенні родючості ґрунту в Україні за 2013-2018 рр.

Показник	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2018
Внесено органічних добрив, т/га	2,5	1,9	1,7	1,3	1,3
Внесено мінеральних добрив, т/га	22	21	18	13	19
Вапнування кислих ґрунтів, тис. га	35	33	23	24	27
Гіпсування солонцюватих ґрунтів, тис. га	7	4	2	5	4

Якщо сівозміна вельми спрощена та вузькоспеціалізована, у неї включають в максимальному об’ємі проміжні і основні посіви, які покращують родючість в чередуванні і фіто санітарний стан посівів основної культури.

Використання соломи без внесення азотних добрив призводить до різкого зменшення вмісту мінерального азоту в ґрунті і зниження родючості наступних культур. А внесення соломи у кількості 35-40 ц/га з компенсацією азоту по своєму впливу на родючість ґрунту і урожайність сільськогосподарських культур рівноцінний внесенню 18-20 т/га добрив.

Внаслідок мінералізації рослинних решток із них вивільняються значна кількість поживних речовин, які повертаються у ґрунт. Орієнтовний вміст мікроелементів в рослинних рештках представлений у наступній табл. 5.4.

Таблиця 5.4 – Вміст мікроелементів у рослинних
рештках основних культур (%)

Культура	Азот	Фосфор	Калій	Кальцій	Магній	Сірка
Пшениця озима	0,45-0,64	0,20-0,23	0,90-1,23	0,28-0,38	0,10-0,17	0,11-0,14
Ячмінь ярий	0,50-0,55	0,20-0,23	1,00-1,20	0,33-0,38	0,09-0,16	0,16-0,20
Овес	0,60-0,65	0,30-0,35	1,40-1,60	0,35-0,38	0,10-0,12	0,16-0,20
Гречка	0,78-0,82	0,60-0,63	2,40-2,50	0,90-1,00	0,15-0,19	0,23-0,27
Кукурудза (стебла)	0,73-0,76	0,25-0,30	1,60-1,65	0,25-0,29	0,24-0,26	0,45-0,49
Горох	1,40-1,45	0,30-0,35	0,45-0,50	1,80-1,82	0,24-0,27	0,25-0,27
Соняшник (стебла)	1,40-1,50	0,60-0,70	4,50-5,10	1,50-1,53	0,60-0,65	-

Співвідношення зерна та соломи, в залежності від особливостей сорту і технології виготовлення, в озимій пшениці може складати 1 : 1,0-1,5. При урожайності 40 ц/га зерна на 1 га залишається 40-60 ц соломи. За умови, що в соломці міститься по 0,5% азоту, 0,2% фосфору, 1% калію, 0,3% кальцію, по 0,15% магнію та сірки.

5.2. Розрахунок показників абсолютної результативності оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства

Для ефективної роботи ТОВ “Аграрій” пропонуємо закупити 2 сівалки Solitair від фірми Lemken, вартість яких разом 210000 грн. Пневматична гідравлічна рядкова сівалка Solitair випускається фірмою Lemken у різних модифікаціях і призначена для сівби зернових та деяких інших культур. Ширина захвату може коливатися від 300 до 600 см, ширина міжрядь 12,5 см.

Сівалка може бути обладнана бортовим комп'ютером, який оснащений модулем GPS, завдяки чому можуть бути здійснені такі функції:

- визначення місцеположення сівалки за допомогою диференційованого приймача (DGPS);
- запис у пам'ять комп'ютера поточних фактичних і заданих параметрів з означенням відповідних позицій;
- передача даних між сівалкою та встановленим у господарстві стаціонарним персональним комп'ютером.
- гумові коточки за кожним сошником проводять прикочування ряду, для забезпечення насіння вологою і одночасно контролюють глибину посіву.

Підприємство планує отримати у 2020 р. за рахунок цієї пропозиції 5051 тис. грн. прибутку. Визначаємо коефіцієнт економічної ефективності капітальних затрат (E_p) за формулою, (будемо умовно вважати суму прибутку його приростом):

$$E_p = \frac{\Delta\Pi}{K} = \frac{5051}{250} = 20,2, \quad (5.1)$$

де $\Delta\Pi$ – приріст прибутку;

K – сума капітальних витрат по рекомендованому проекту.

Найважливішим показником оцінки економічної ефективності виробничих інвестицій є:

Чиста дисконтована (теперішня) вартість (ЧДВ):

$$ЧДВ = -K + \frac{ГП_1}{1+R} + \frac{ГП_2}{(1+R)^2} + \frac{ГП_3}{(1+R)^3} + \dots + \frac{ГП_\tau}{(1+R)^\tau}, \text{ грн.} \quad (5.3)$$

де $ГП_1, ГП_2, \dots, ГП_\tau$ – очікувані грошові потоки у кожному із років періоду реалізації проекту, грн.;

R – ставка дисконту.

Грошовий потік – це сума чистого доходу підприємства та амортизаційних відрахувань. Ставка дисконту (R) – це відсоткова ставка, що характеризує норму прибутку, на який щорічно розраховує інвестор. Рішення про прийнятність інвестиційного проекту може бути позитивним у тому випадку, коли $ЧДВ > 0$.

Згідно ф. 2, у ТОВ “Аграрій” у 2018 р. чистий дохід становив 46359 тис.грн., а сума амортизаційних відрахувань – 5101 тис.грн., тому $ГП = 51460$ тис. грн. Підприємство прогнозує щорічне зростання грошових потоків у 2020, 2021 та 2022 рр. на 5%. Отже, у 2020 р. $ГП = 51460 \times 1,05 = 54033$ тис. грн., у 2021 р. $ГП = 54033 \times 1,05 = 56734,65$ тис. грн., у 2022 р. – $56734,65 \times 1,05 = 59571,4$ тис.грн.

Щорічна норма прибутку, на яку розраховує інвестор, – 10%. Розраховуємо чисту дисконтовану (теперішню) вартість (ЧДВ) за формулою:

$$\begin{aligned} ЧДВ &= \frac{54033}{1+0,1} + \frac{56734,65}{(1+0,1)^2} + \frac{59571,4}{(1+0,1)^3} - 250 = (49120,9 + 46888,1 + 45057,4) - 250 = \\ &= 140816,4 \text{ тис.грн.} \end{aligned}$$

Індекс дохідності інвестицій (I_δ) розраховується за формулою:

$$I_\delta = \frac{ГП}{K} \quad (5.4)$$

$$I_\delta = \frac{140816,4}{250} = 563,3 \text{ грн. на 1 грн. завтра.}$$

Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що ця пропозиція є досить вигідною для підприємства, оскільки вона окупить

менше, ніж за 1 рік з дня її реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” суттєві прибутки.

5.3. Розрахунок показників відносної результативності використання електронної форми продажу товарів як елемент покращення управління фінансово-інвестиційною діяльністю “Аграрій”

Для збільшення сукупного потенціалу ТОВ “Аграрій” необхідним є активізація збутового потенціалу шляхом формування ефективних механізмів управління системою продажів з використанням Internet-торгівлі. Відповідно до зазначеного, виникає необхідність комплексного дослідження різноманітних аспектів взаємодії торговельних підприємств з інформаційним середовищем у напрямку забезпечення реалізації побутових товарів та надання послуг шляхом створення відповідного збутового пулу у середовищі Internet.

Використання Internet-торгівлі ТОВ “Аграрій” оптимізує торговельну діяльність, позитивно вплине на зміну платоспроможного попиту населення, зменшить витрати на експлуатацію основних засобів торгівлі та логістичні операції тощо. Internet-торгівля представляє собою продаж товару за допомогою електронних технологій. Вона передбачає замовлення, оплату та доставку товарів чи послуг. В інформаційному середовищі створені віртуальні торговельні зали, де продавці, користуючись електронними технологіями, пропонують товари різних виробників та послуги, а покупці відшуковують інформацію, яка їх цікавить, уточнюють, що саме їм необхідно, й розміщують замовлення щодо придбання необхідного товару. Оплата товару та послуг здійснюється засобами електронного платежу, розрахунками через банки чи готівкою за умови безпосереднього продажу товарів через представника торговельного підприємства.

Дані рис. 5.4 свідчать, що процес Internet-торгівлі охоплює наступні операції: моніторинг ринку, який дозволяє отримати доступ до необхідної інформації для торговельних підприємств про потреби споживачів, товарний

асортимент, цінові пропозиції, надання додаткових послуг тощо); оформлення замовлення; виконання замовлення; післяпродажне обслуговування та підтримку.

Складові елементи Internet-торгівлі представлені нами на рис. 5.4.

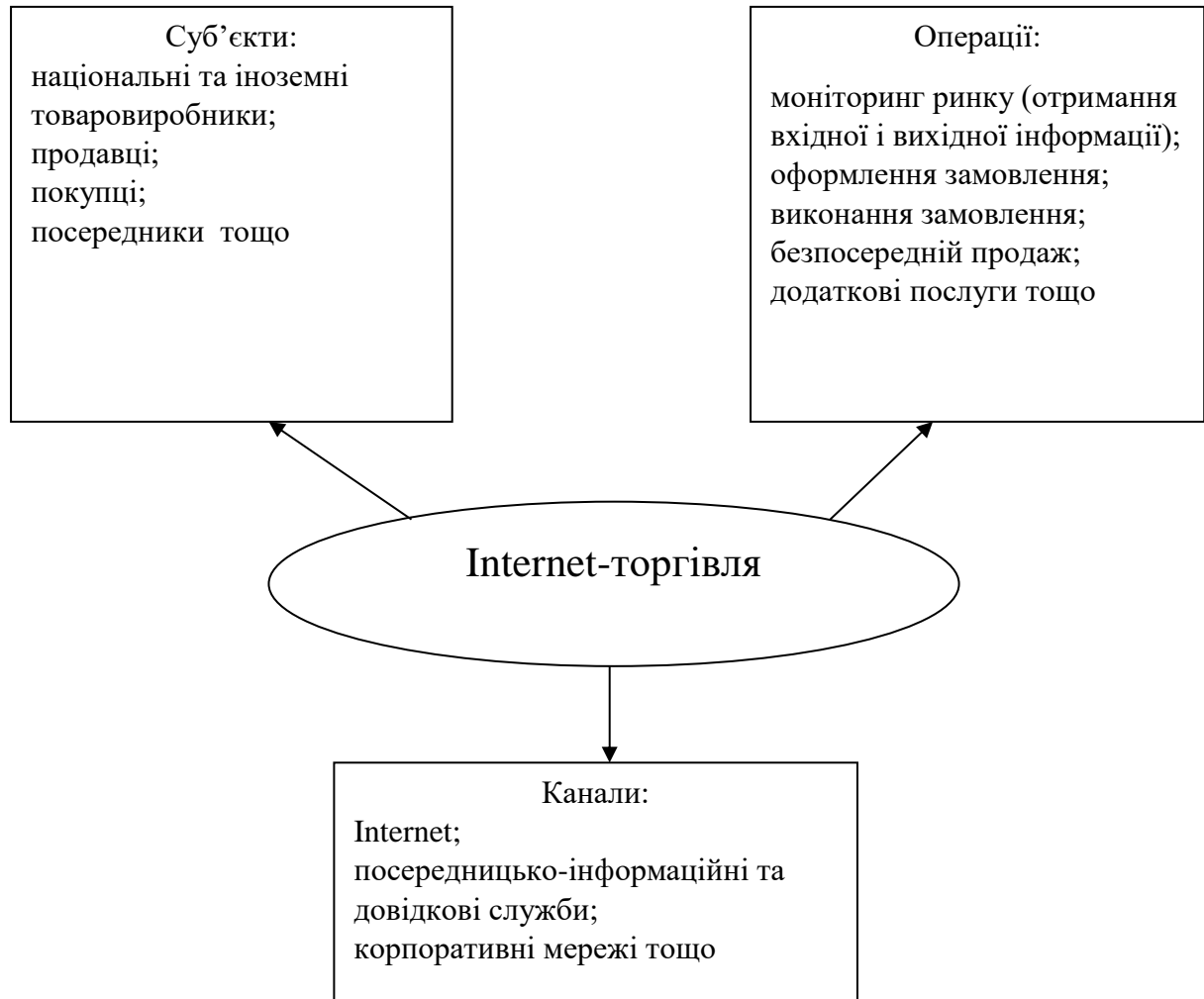

Рисунок 5.4 – Складові елементи Internet-торгівлі

Що стосується України, то тут по зростанню товарообігу торгівля через Інтернет також займає лідируючі позиції в економіці. Як повідомляє газета Кореспондент, за минулий рік обсяг українського ринку e-commerce збільшився на 45%, в той час як зростання агропромислового комплексу країни склав всього 10%. Згідно з даними спільного дослідження Aukro.ua і RayUkraine, за темпами зростання у 2018 р. український онлайн-рітейл займає друге місце в світі після Туреччини. Цифри досліджень різняться, проте всі

експерти одностайні в думці, що показники обсягів інтернет-продажів будуть тільки збільшуватися і досить швидкими темпами.

Створення Інтернет-магазину на WWW-сервері потребує декілька етапів. Перший крок – створення Web-сайту. Зробити це підприємство може різними способами: розробити самостійно, замовити розробку спеціалізованій організації, придбати готовий проект або орендувати сайт. Другий крок – розміщення сайту в Інтернеті. Підприємство, як правило, розміщує свій сайт на обладнанні провайдера. Третій крок – затвердити і зареєструвати доменне ім'я сайту. Порядок реєстрації залежить від вигляду ім'я. Останній крок – забезпечення роботи зареєстрованого домену. Web-сайт – це сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет.

Створення Інтернет-магазину ТОВ “Аграрій” з продажу сільськогосподарської продукції ставить перед собою наступні завдання:

- поширення інформації про фірму, її товари, послуги в Інтернеті;
- створення електронного магазину, продаж товарів, замовлення послуг у режимі реального часу, підвищення популярності підприємства;
- знаходження нових партнерів, постачальників, посередників, покупців, дистриб'юторів, інвесторів; розширення зовнішньоекономічної діяльності, активізація свого представництва на зарубіжних ринках;
- створення насиченого банку даних та залучення до нього підприємств з різних регіонів певних галузей економіки;
- отримання від споживачів оперативної інформації про продукцію компанії, рівень якості обслуговування і сервіс;
- збільшення обсягів продажу товарів.

Розглянемо технічне завдання та загальна характеристика програмного продукту.

Найвигідніше для ТОВ “Аграрій” буде скористатися послугами компанії Hostpro (www.hostpro.ua). Таким чином, реєстрація доменного імені та хостинг обійдуться підприємству в 900 грн/рік. Доменне ім’я сайту – agrariy.com.ua.

Створення сайту буде коштувати ТОВ “Аграрій” 10000 грн.

Дана ціна включає:

- ліцензія ImageCMS Shop Pro – 3839 грн.;
- адаптований преміум дизайн – 2200 грн.;
- установка та запуск безкоштовно – 1061 грн.;
- стилізація та допрацювання дизайну – 2900 грн.

Окрім цього, компанія надає послуги з просування сайту, що обійдеться ТОВ “Аграрій” у 10000 грн./міс. (мінімально).

Обслуговування споживачів через Інтернет-магазин включає декілька складових бізнес-процесу:

- зв’язок менеджера зі складом, для того, щоб знати стан товарних запасів;
- організація доставки товару покупцю;
- прийняття оплати;
- ретельне вивчення комерційною службою споживчого попиту та кон’юнктури торгівлі, проведення рекламно-стимулюючих заходів.

Оскільки у ТОВ “Аграрій” немає відділу маркетингу, існування якого є дуже важливим для організацій, які хочуть успішно розвиватися в умовах ринкової економіки, то пропонуємо створити такий відділ, забезпечивши його кваліфікованими працівниками. Таким чином, для відділу маркетингу та роботи Інтернет магазину знадобляться наступні працівники:

- спеціаліст з реклами та стимулювання збуту (2000 грн. міс);
- спеціаліст з маркетингових досліджень (2000 грн./міс.);
- менеджер з продажу/консультант (1700 грн./міс.);
- спеціаліст з технічної підтримки роботи сайту (1700 грн./міс.).

Вибравши доменне ім’я agrariy.com.ua, підприємство забезпечить собі можливість здійснення торгівлі по всій території України, але аналіз

конкурентів дасть змогу визначити переваги нашого Інтернет-магазину серед продавців аналогічних товарів у мережі Internet.

Інтернет-магазин “Аграрій” матиме ряд конкурентних переваг перед своїми конкурентами, в першу чергу, за рахунок широкого асортименту товарів, доступних цін та великого спектру способів оплати. Прогнозується створення зручного для користування покупців сайту з відповідною системою зворотного зв’язку.

Витрати на реалізацію проекту розвитку “впровадження електронної форми продажу товарів” становить 308692,88 грн. Але для того, щоб визначити ефективність від інвестицій у створення Інтернет-магазину ТОВ “Аграрій”, необхідно розрахувати класичну систему показників оцінки ефективності реальних інвестицій: чистий приведений дохід (NPV); індекс прибутковості (ARR); період окупності інвестицій (PP); індекс рентабельності (PI); внутрішня ставка прибутковості (IRR).

Таблиця 5.5 – Розрахунок витрат на реалізацію проекту розвитку “Впровадження електронної форми продажу товарів” у ТОВ “Аграрій”

№ п/п	Назва витрат	Сума, грн.
Капітальні витрати		
1.	Створення сайту	10000
2.	Програмне забезпечення	17250
3.	Офісна техніка	32600
4.	Офісні меблі	6500
Поточні витрати		
5.	Заробітна плата	88800
6.	Єдиний соціальний внесок	32642,88
7.	Реєстрація доменного імені та хостинг	900
8.	Послуги з просування сайту	120000
	Разом	308692,88

Чистий приведений дохід — це абсолютна сума ефекту від здійснення інвестицій, що визначається за формулою

$$\text{ЧПД} = \text{ГПТ} - \text{ІК}, \quad (5.8)$$

де $ГП_t$ – сума грошового потоку, приведена до теперішньої вартості, за весь період експлуатації інвестиційного проекту (чистий прибуток плюс амортизаційні відрахування);

$ІК$ – сума інвестиційних коштів, спрямованих на реалізацію інвестиційного проекту.

Приведення грошового потоку до його теперішньої вартості здійснюють методом дисконтування, використовуючи складні проценти. Теперішню вартість грошового потоку за наведеною методикою можна розрахувати наступним чином:

$$ГП_t = \frac{ГП_m}{(1+i)^n}, \quad (5.9)$$

де $ГП_m$ — майбутня вартість грошового потоку;

i — відсоткова ставка, виражена десятковим дробом;

n — кількість періодів (місяців, кварталів, років) з початку інвестиційного циклу.

$$ГП_t = \frac{465}{(1+0,095)^1} = 424,66 \text{ тис. грн.}$$

$$ЧПД = 424,66 - 308,69 = 115,97 \text{ тис. грн.}$$

Індекс дохідності – це відносний показник, що характеризує ефективність інвестицій. Він визначається відношенням суми грошового потоку, приведеної до теперішньої вартості, до суми інвестиційних коштів:

$$I_d = \frac{ГП_t}{ІК}, \quad (5.10)$$

$$I_d = \frac{424,66}{308,69} = 1,4$$

Період окупності – найпоширеніший з показників оцінювання ефективності інвестицій. Він допомагає відповісти на питання, за який період

вкладені кошти повернуться до інвестора. Період окупності розраховують за формулою

$$П_о = \frac{ІК}{ГП_с} \quad (5.11)$$

де ГП_с — середня сума грошового потоку в теперішній вартості в конкретному періоді (у випадку короткострокових інвестицій цей період може тривати один місяць, а в разі довгострокових — один рік).

$$П_о = \frac{308,69}{424,66} = 0,7 \text{ року}$$

Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що цей проект є досить вигідним для підприємства, оскільки він окупиться менше, ніж за 1 рік з дня його реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” доволі непоганий прибуток кожного місяця, що дозволить йому розширювати не тільки свої можливості, а й коло своїх потенційних покупців.

Висновки до п'ятого розділу

У п'ятому розділі здійснено обґрунтування економічної ефективності. Доцільним буде впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”. У ТОВ “Аграрій” озима пшениця займає значну питому вагу у виробництві зерна та кормів для тваринництва. Нами запропонована сучасна технологія вирощування озимої пшениці, яка ґрунтується на комплексному та раціональному використанні ґрунтово-кліматичних, біологічних, технічних, матеріальних і грошових ресурсів для максимально можливого задоволення потреб рослин в основних факторах життя з метою отримання високого та стабільного врожаю. Вона органічно поєднує три основні напрями господарської діяльності: технологічний, технічний і розрахунково-економічний. Пропонована сучасна технологія спрямована на виконання цілого комплексу науково обґрунтованих

агротехнічних, фізико-механічних, селекційно-насінневих, хімічних заходів, які обумовлюють отримання якісного врожаю при найменших витратах праці та ресурсів на одиницю отриманої продукції. врожайність озимої пшениці при сучасних технологіях складає 45,8 ц/га, що на 3,7 ц/га більше, ніж при звичайних технологіях. При цьому матеріальні витрати склали 12,2 тис.грн., або на 3,6 тис.грн. менше, ніж на звичайні технології. Через зменшення матеріальних витрат на виробництво продукції зменшилась і собівартість 1 ц зерна. Так, собівартість 1 ц зерна при прогресивній технології складає 16,4 грн., що на 4,9 грн. за 1 ц. Введення сучасної технології приведе до зменшення витрат л/год. на 1 ц, внаслідок чого зменшаться затрати на оплату праці на одиницю продукції. Збільшення врожайності і зменшення затрат на 1 ц зерна при введенні сучасних технологій у ТОВ “Аграрій” зможе додатково одержати прибуток у сумі 256000 грн., а рентабельність складатиме 71,1%. Тому підприємству слід спрямувати свою діяльність на вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Також доцільним буде впровадження технології внесення добрив із застосуванням соломи у діяльності ТОВ “Аграрій”. Співвідношення зерна і соломи, в залежності від особливостей сорту і технології виготовлення, в озимої пшениці може складати 1:1,0-1,5. При урожайності 40 ц/га зерна на 1 га залишається 40-60ц соломи. За умови, що в соломці міститься по 0,5% азоту, 0,2% фосфору, 1% калію, 0,3% кальцію, по 0,15% магнію та сірки. Розрахунок проведений тільки по соломі, а ще частина органіки залишається у вигляді стерні та кореневої системи рослин. Найкращі результати отримують при об'єднанні 2 способів альтернативного внесення добрив органікою. Після подрібнення та загортання соломи в ґрунт пропонуємо висіяти сидеральні культури. З кожною тонною абсолютно сухої біомаси сидерату додатково надходить у ґрунт 15-30 кг азоту, 6-7 кг фосфору та 46-96 кг калію. Приорювання зеленої маси сидератів сприяє зниженню ураження рослин хворобами та зменшенню популяції шкідників сільськогосподарських

культур. Коренева система сидератів, їх зелена маса сприяє мінералізації соломи.

Рекомендовано оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. Для ефективної роботи ТОВ “Аграрій” пропонуємо закупити 2 сівалки іноземних виробників. Підприємство планує отримати у 2020 р. за рахунок цієї пропозиції значний прибуток. Ця пропозиція є досить вигідною для підприємства, оскільки вона окупиться менше, ніж за 1 рік з дня її реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” суттєві прибутки.

У сучасних умовах для підвищення ефективності торговельної діяльності та збільшення сукупного потенціалу підприємств роздрібною торгівлі необхідним є використання альтернативних каналів продажу товарів. Світова практика переконує, що нині широкого розповсюдження набула Internet-торгівля, яка дозволяє оптимізувати витрати обігу торговельних підприємств, ефективно управляти системою продажів товарів та забезпечувати вищу прибутковість порівняно із традиційними каналами реалізації продукції. Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що цей проект є досить вигідним для ТОВ “Аграрій”, оскільки він окупиться менше, ніж за 1 рік з дня його реалізації і буде приносити підприємству доволі непоганий прибуток кожного місяця, що дозволить йому розширювати не тільки свої можливості, а й коло своїх потенційних покупців.

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1. Охорона праці

У ТОВ “Аграрій” суворо дотримуються законодавства про охорону праці в Україні. Основні завдання в цій сфері вирішує адміністрація підприємства (перш за все, його керівник), а також інженер з техніки безпеки й охорони праці.

Керівник ТОВ “Аграрій” виконує такі основні функції стосовно охорони праці на підприємстві:

- опрацьовує ефективну цілісну систему управління охороною праці, сприяє удосконаленню діяльності в цьому напрямі кожного об’єкту управління (структурних підрозділів, посадових осіб);
- проводить для працівників вступний інструктаж з питань охорони праці;
- розглядає факти наявності ситуацій, небезпечних для життя чи здоров’я працівників, а також їх листи, заяви і скарги з питань охорони праці;
- бере участь у: розслідуванні нещасних випадків і аварій; розробці нормативних актів про охорону праці.

Посадові особи підприємства періодично (1 раз на три роки), проходять перевірку знань з охорони праці. Кожен рік проводиться пожежно-технічне обстеження приміщень ТОВ “Аграрій” працівником державного пожежного нагляду та пропонуються заходи щодо усунення недоліків та створюється самостійна пожежна комісія підприємства на звітний рік. У ТОВ “Аграрій” розроблені заходи щодо забезпечення пожежної безпеки, з якими ознайомленні всі працівники.

При прийманні на роботу працівника проводиться вступний інструктаж, де він знайомиться з інструкцією про техніку безпеки у ТОВ

“Аграрій” та на його робочому місці. Реєстрація проходження інструктажу проводиться в спеціальному журналі. Інструктаж на робочому місці проводиться перед початком роботи. У ТОВ “Аграрій” розроблені правила техніки безпеки роботи з комп’ютерами, якими керуються всі працівники, що працюють за комп’ютерами.

Стан охорони праці на підприємстві можна охарактеризувати за допомогою таких показників:

1. Коефіцієнт частоти нещасних випадків Кч, що розраховується на 1000 працюючих за формулою:

$$Kч = H \times 1000 / C, \quad (6.1)$$

де Н – число нещасних випадків, що призвели до втрати працездатності на 1 добу і більше;

С – середньоспискова чисельність працюючих.

2. Коефіцієнт важкості травматизму Кв, що визначається за формулою:

$$Kт = Д / H, \quad (6.2)$$

де Д – сумарне число днів непрацездатності за звітний період.

Отже, обчислимо значення цих коефіцієнтів на досліджуваному підприємстві у 2017-2018 рр.

Вихідні дані та результати обчислень наведених коефіцієнтів представимо у вигляді табл. 6.1.

Як бачимо з табл. 6.1, у 2017 р. на підприємстві мали місце 2 нещасні випадки, кожен з яких в середньому призвів до втрати працездатності на 11,5 днів. Враховуючи активну профілактику небажаних наслідків на

підприємстві, протягом 2018 р. не було зафіксовано нещасних випадків та випадків виникнення професійних хвороб.

Таблиця 6.1 – Оцінка стану охорони праці у
ТОВ “Аграрій” за 2017-2018 рр.

№ п/п	Показник	Роки	
		2017	2018
1.	Число нещасних випадків (Н)	2	0
2.	Середньоспискова чисельність працюючих, чол.(С)	107	115
3.	Сумарне число днів непрацездатності за рік (Д)	23	0
4.	Коефіцієнт частоти нещасних випадків, Кч	18,7	0
5.	Коефіцієнт важкості травматизму, Кв	11,5	0

Це відобразилося у тому, що коефіцієнти частоти нещасних випадків та важкості травматизму на досліджуваному підприємстві у 2018 р. рівні нулю.

Стосовно умов праці у ТОВ “Аграрій”, то вони в більшості відповідають встановленим нормам. Мікроклімат в приміщеннях підприємства визначають такі параметри: температура повітря в помешканні, %, відносна вологість повітря, %, рухливість повітря, м/с, теплове випромінювання. Ці параметри окремо й у комплексі впливають на організм людини, визначаючи його самопочуття. У ТОВ “Аграрій” вони мають певні відхилення від норми (табл. 6.2).

Отже, дані табл. 6.2 показують, що у приміщеннях ТОВ “Аграрій” мають місце незначні відхилення в температурному та вологісному режимі, дещо підвищена ймовірність протягів та має місце недостатнє штучне освітлення робочих місць.

Тому для керівництва підприємства необхідно вжити відповідні заходи з приведення умов мікроклімату до нормативних показників. Тому для керівництва підприємства необхідно вжити відповідні заходи з приведення умов мікроклімату до нормативних показників.

Таблиця 6.2 – Умови праці у приміщеннях ТОВ “Аграрій”

Назва фактору	Рівень фактора		
	Фактичне значення	Нормативне значення	Відхилення
1. Метеорологічні умови у приміщенні:			
- температура, С	23-26	22-24	0-2
- відносна вологість, %	60-65	40-60	0-5
- швидкість руху повітря, м/с	0,1-0,2	0,1	0-0,1
2. Освітленість в приміщенні:			
- природна, %	1,5	1,5	-
- штучна, лк	200	300	100

З цією метою необхідно забезпечити ремонт приміщень для усунення протягів, обладнати приміщення витяжками (це зменшить вологість і температуру в приміщенні), встановити додаткові джерела штучного освітлення.

Відповідно до Постанови КМУ “Про перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат” з метою покращення стану охорони праці на ТОВ “Аграрій” розроблено перелік заходів з охорони праці, що наведені в табл. 6.3.

Таблиця 6.3 – Фінансування заходів з охорони праці на ТОВ “Аграрій”

Найменування заходу	Витрати, грн.	Термін виконання
Усунення впливу на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів або приведення їх рівнів на робочих місцях до вимог нормативно-правових актів з охорони праці	14500	місяць
Проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці	420	півроку
Проведення цільового навчання працівників з охорони праці	560	протягом року
Проведення медичного огляду працівників	1800	протягом року
Всього	17280	-

Реалізація заходів, які передбачено у табл. 6.3, дозволить знизити ймовірність нещасних випадків та тимчасової непрацездатності на підприємстві за рахунок підвищення рівня знань працівників підприємства з питань охорони праці.

Управління охороною праці в основній ланці господарського механізму – на підприємстві – повинно бути складовою частиною, підсистемою загальної системи управління підприємством, тому що тільки при високому рівні охорони праці може бути забезпечене ефективне вирішення завдань, поставлених перед підприємством. Нормативною і методичною основою (зовнішня інформація) системи управління охороною праці (СУОП) є: законодавчі акти про працю; постанови і розпорядження міністерства та інших центральних органів державної виконавчої влади, кабінету міністрів України, а також нормативна та нормативно – технічна документація.

У сільськогосподарському ТОВ “Аграрій” для визначення висоти робочої поверхні сидіння і простору для ніг при роботі сидячи в залежності від виду роботи і росту робітника використовують табл. 6.4.

Таблиця 6.4 – Регулюючі параметри в залежності від виду робіт, росту робітника на підприємстві

Ріст робітника, см	Висота робочої поверхні мм, при виконанні роботи				Висота простору для ніг, мм	Висота робочого сидіння, мм
	дуже тонкої	тонкої	легкої	легкої збиральної		
150	810	720	640	565	545	365
160	855	765	690	620	590	400
170	905	815	740	675	635	430
180	950	860	790	735	675	465
190	1000	910	840	790	720	500

Робоче місце на підприємстві при виконанні робіт сидячи організують при легкій роботі, яка не потребує вільного переміщення робітника, а також при роботі середньої важкості. Оптимальне положення тіла робітника досягається регулюванням висоти робочої поверхні, сидіння і простору для

ніг. Регулюючі параметри в залежності від виду робіт, росту робітника на підприємстві відображаються у табл. 6.5. Організація робочого місця і конструкція обладнання забезпечує пряме і вільне положення корпусу тіла робітника або нахил його вперед не більше, ніж на 15°.

Таблиця 6.5 – Нормуючі параметри мікроклімату у
робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура повітря, С		Відносна вологість повітря, %		Швидкість руху повітря, м/хв	
		Оптим.	Допуст.	Оптим.	Допуст.	Оптим.	Допуст.
Холодний	1-а	22-24	21-25	40-60	75	0,1	Не >0,1
Теплий	1-а	23-25	22-28	40-60	75	0,1	0,1-0,2

На продуктивність роботи виробничого працівника негативний вплив складають шум, вібрації, загазованість, теплота. Тому для підвищення продуктивності роботи працівників на підприємстві створюють комфортні умови робочого місця, а саме: забезпечують робітників засобами індивідуального захисту, застосовують засоби вібраційного захисту, встановлюють кондиціонери у виробничих цехах.

Фізично небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються на наступні підгрупи: машини та механізми, які рухаються, незахищені рухомі елементи виробничого обладнання, конструкції які розвалюються. Підвищена запиленість і загазованість повітря робочої зони, підвищена чи понижена температура поверхні обладнання, матеріалів, підвищена чи понижена температура повітря робочої зони, підвищений рівень шуму на робочому місці.

Метеорологічні умови на виробництві чи мікроклімат визначають такі параметри: температура повітря в приміщенні, С; відносна вологість повітря %; рух повітря, м/хв.; теплове випромінювання, Вт/м². Ці параметри окремо і комплексі впливають на організм людини, визначаючи її самопочуття. В основі принципу нормування метеорологічних умов в робочій зоні покладена

залежність від теплової характеристики виробничого приміщення, категорії робіт по важкості та періоду року. Оптимальний мікроклімат в приміщеннях забезпечує підтримку рівноваги між організмом та зовнішнім середовищем. Підтримка на заданому рівні параметрів, визначаючих мікроклімат, може здійснюватися кондиціонуванням чи з великими допусками вентиляції.

Відповідно до ГОСТу 12.1.005-88 ССБТ. Повітря робочої зони Загальні санітарні вимоги роботи робітника, є важкою фізичною роботою (категорія 1-а, яка охоплює види діяльності, при яких витрати енергії складають 20 ккал/год (138 Дж/хв)). Як показали вимірювання в холодний період року, температура повітря знаходиться в межах 22-25°C, що відповідає нормам. Температура в теплий період року становить 22-26°C, що також відповідає нормам. Відносна вологість у холодний період року – до 75%, у теплий період року – до 60 %. Швидкість руху повітря у холодний період року – до 0,1 м/хв., а в теплий період року – 0,1-0 м/хв.

Як бачимо, параметри мікроклімату даного приміщення задовольняють норми, а також відповідають вимогам паспорту. Температурні параметри мікроклімату в холодний період року у виробничих приміщеннях забезпечуються за рахунок централізованого опалення, а в теплий період року – за рахунок кондиціонування. Система опалення, вентиляції та кондиціонування повітря виконана відповідності до розділу СНиП И-33-75 “Опалення, вентиляція, кондиціонування повітря”.

У виробниче приміщення подається наступний обсяг повітря ззовні – 30 м³/г на людину при кубатурі приміщення (цеху) 16,5 м³ і одного працівника. Такі параметри мікроклімату не відповідають вимогам С 4088-86 “Мікроклімат виробничих приміщень”, де зазначено, що при кубатурі приміщення до 20 м³ на одного працюючого повинно припадати не менше 20 м³ на одну людину. Повітря, яке поступає в приміщення, очищене від забруднень (від пилу, мікроорганізмів). Це забезпечується за допомогою кондиціонуванні повітря, що також забезпечує підтримку параметрів мікроклімату в необхідні межах протягом усіх періодів року. У приміщенні

також передбачені можливість індивідуального регулювання повітря. У холодний період час підтримка необхідних параметрів мікроклімату в приміщенні забезпечується за рахунок централізованого опалення.

Необхідні санітарно-гігієнічні умови праці забезпечуються як на стадії проектування підприємства, так і при його експлуатації. Основними санітарно-технічними системами забезпечення необхідних умов праці в даному випадку є наступні: системи вентиляції та кондиціонування, системи опалення, освітлення робочих приміщень тощо.

Фізично небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються на наступні підгрупи: машини та механізми, які рухаються, незахищені рухомі елементи виробничого обладнання, конструкції які розвалюються. Підвищена запиленість і загазованість повітря робочої зони, підвищена чи понижена температура поверхні обладнання, матеріалів, підвищена чи понижена температура повітря робочої зони, підвищений рівень шуму на робочому місці.

Один із основних факторів, що впливає на дієздатність і здоров'я людини – це стан повітряного середовища робочих місць виробничих приміщень. Під виробничим приміщенням розуміють замкнутий простір у спеціально відведених будівлях і спорудах, в яких постійно (по змінах) або періодично (упродовж робочого дня) здійснюється трудова діяльність людей, пов'язаних з різними видами виробництва, організацією, контролем і управлінням виробництвом, а також з участю в інших невиробничих видах праці на підприємствах зв'язку, на транспорті та інше.

Основними задачами покращення умов праці є збереження та покращення здоров'я працівників, підвищення їх працездатності, отримання кожним працівником психофізіологічного задоволення від праці. Сприятливі умови праці підвищують творчу активність колективу, сприяють удосконаленню організації праці та підвищенню ефективності виробництва. Тому основними шляхами збереження працездатності є заходи по скороченню робочих місць із шкідливими умовами праці, усунення причин, які

викликають травматизм і професійні захворювання, створення нормальних санітарно-гігієнічних умов праці, забезпечення безпеки праці. Покращення санітарно-побутового і медичного обслуговування.

Потрібно враховувати заходи по зниженню виробничого травматизму, автоматизації і механізації важких і трудомістких процесів. У відповідності з типовою структурою номенклатурні заходи здійснюються за трьома основними напрямками: ліквідація нещасних випадків; ліквідація професійних захворювань; загальне покращення умов і охорони праці. Усі передбачені в номенклатурі заходи по охороні праці повинні бути забезпечені проектно-кошторисною і технічною документацією, фінансовими засобами і матеріальними ресурсами.

Для дослідження охорони праці у ТОВ “Аграрій”, перш за все, потрібно охарактеризувати приміщення з погляду пожежної безпеки. Основним нормативним документом, що регламентує вимоги щодо пожежної безпеки є Закон України “Про пожежну безпеку”. Цей закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності. Пожежа – це неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що розповсюджується у часі та просторі та створює загрозу життю і здоров’ю людей, навколишньому середовищу, призводить до матеріальних збитків.

Основними причинами пожежі на підприємстві є: небезпечне поводження з вогнем; незадовільний стан електротехнічних пристроїв та порушення правил їх монтажу та експлуатації; порушення режимів технологічних процесів; невиконання вимог нормативних документів з питань пожежної безпеки. Для запобігання пожежі власник підприємства, повинен: розробляти комплексні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки; організувати навчання працівників правилам пожежної безпеки та пропаганду заходів щодо їх забезпечення; створити засоби протипожежної безпеки. Система протипожежного захисту – це сукупність організаційних заходів, а

також технічних засобів, спрямованих на запобігання впливу на людей небезпечних факторів пожежі та обмеження матеріальних збитків від неї. Первинні засоби пожежогасіння є у всіх виробничих приміщеннях, цехах, складах, відділах і передаються під охоронну відповідальність безпосередньо керівникам цих об'єктів або іншим посадовим особам з числа інженерно-технічних працівників. Наявність засобів пожежогасіння підвищує рівень пожежної безпеки об'єктів, і, тим самим, у разі виникнення вогню, зменшує матеріальні збитки та людські жертви. Первинними засобами пожежогасіння на ТОВ "Аграрій" є вогнегасники, бочки з водою, ящики з піском.

Досліджуваний об'єкт – економічний відділ ТОВ "Аграрій" по вибуховій та пожежній безпеці відноситься до категорії В (робота з не пальними речовинами і матеріалами в холодному стані). Можлива причина пожежі в приміщенні – порушення правил техніки безпеки, несправність електроприладів. Існує охоронно-пожежна сигналізація. У випадку пожежі можна також зв'язатися з пожежною охороною. Щодо класу робочих зон приміщень з вибухової та пожежної безпеки, то відділ належить: за вибухонебезпечною робочою зоною приміщень належить до класу В – Па, тобто вибухонебезпечна концентрація пилу та волокон може утворюватися лише у наслідок аварії або несправності; за пожежонебезпечною робочою зоною приміщення – до класу П-Па, тобто у робочих зонах приміщень є тверді горючі речовини або матеріали, які не здатні переходити у зважений стан.

За ступенем вогнестійкості будівель та споруд (ДБН В.1.1-7-2002), то економічний відділ належить до 2 ступеня, тобто допускається використовувати незахищені сталеві конструкції. У випадку порушення правил пожежної безпеки, що створює загрозу виникнення пожежі або перешкоджає її гасінню та евакуації людей, державні інспектори з пожежного нагляду мають право припиняти чи забороняти роботу підприємств. До підприємств, установ та організацій за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконання розпоряджень (приписів) посадових осіб органів державного пожежного нагляду

застосовуються штрафні санкції.

Загалом, характеризуючи стан охорони праці ТОВ “Аграрій”, слід відзначити, що на підприємстві з урахуванням специфіки його роботи досить відповідально ставляться до її забезпечення. Безпосередні обов’язки із забезпечення належної охорони праці співробітників підприємства покладені на заступника директора з технічних питань за сумісництвом. На підприємстві за час його діяльності не зафіксована нещасних випадків та випадків виробничого травматизму. Санітарно-гігієнічні, будівельні, пожежні норми неухильно дотримуються. Проте, на нашу думку, керівництву підприємства слід звернути більшу увагу на забезпечення постійного контролю за дотриманням правил безпеки працівниками при роботі з оргтехнікою, сприяти встановленню короткочасних додаткових перерв під час роботи з комп’ютерами, забезпечити додаткову вентиляцію та теплообмін в адміністративних приміщеннях.

У ТОВ “Аграрій” з урахуванням специфіки його роботи досить відповідально ставляться до забезпечення охорони праці. Обов’язки із забезпечення належної охорони праці співробітників підприємства покладені на заступника директора з технічних питань за сумісництвом, враховуючи чисельність працюючих. Позитивним аспектом є те, що на підприємстві за час його діяльності не зафіксована нещасних випадків та випадків виробничого травматизму, а санітарно-гігієнічні, будівельні, пожежні норми неухильно дотримуються. У той же час, зважаючи на те, що більшу частину робочого часу працівник знаходиться у малорухомій позі, то пропонується ввести п’ятихвилинну виробничу гімнастику в межах технологічних перерв для працівників, що працюють з оргтехнікою, яку необхідно проводити після кожних 60 хв. сидячої роботи, і яка буде спрямована на покращення фізичного і морального стану і самопочуття працівника. Отже, керівництву ТОВ “Аграрій” слід більше уваги приділяти питанню охорони праці на підприємстві. На досліджуваному об’єкті не виконуються витрати на охорону праці. Цим питанням слід зайнятися вже сьогодні, адже у майбутньому керівництво не

застраховане від виникнення виробничих травм та професійних захворювань на підприємстві. Відповідальним особам за охорони праці на підприємстві, необхідно заохочувати робітників для здачі правил правильного поведіння на робочому місці.

6.2. Безпека в надзвичайних ситуаціях

6.2.1. Планування матеріального забезпечення на об'єкті економіки на випадок надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу

Формування державної політики у сфері цивільного захисту в Україні (далі – ЦЗ) тісно пов'язано з процесами планування основних заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (далі – НС) техногенного, природного характеру та в особливий період. Зокрема, планування є важливою умовою якісної реалізації механізмів державного управління Єдиною державною системою цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ). При цьому, ефективність функціонування ЄДСЦЗ знаходиться у прямій залежності від ефективності планування заходів, а саме: забезпечення здійснення планування заходів цивільного захисту, дій органів управління та сил, реагування на надзвичайні ситуації, взаємодії тощо. У свою чергу, якість планів (плануючих документів) залежить від уміння керівників усіх рівнів прогнозувати ризики, враховувати багатоваріантність та особливості НС, чітко планувати заходи щодо запобігання НС та ліквідації їх наслідків. При цьому, важлива роль відводиться стратегічному плануванню превентивних заходів, основне завдання яких полягає у зменшенні ризиків загрози виникнення НС, а у разі виникнення НС – у пом'якшенні їх наслідків.

Матеріальне забезпечення – це забезпечення транспортних та інших машин, які використовують для евакуаційних перевезень, паливом, мастилами та іншими матеріалами, а населення – харчами та предметами першої необхідності. У замиській зоні постачання організують через місцеві органи торгівлі та громадського харчування.

Планування заходів цивільного захисту на можливі прогнозовані НС у мирний та воєнний час в Україні здійснюються за двома основними напрямками: "запобігання виникненню НС" – застосування превентивних заходів з метою зниження ризиків загрози виникнення НС та пом'якшення впливу їх дії від небезпечних факторів; "ліквідації наслідків НС" – комплексного підходу до застосування заходів захисту від радіаційного, хімічного та природного впливу. В цілому реалізація вищезазначених напрямів знаходить своє відображення у планах реагування на НС державного, галузевого, регіонального, місцевого та об'єктового рівня, а у суб'єктах господарювання (далі – СГ) з чисельністю працюючих до 50 осіб – в інструкціях щодо дій персоналу у разі загрози або виникнення НС, основних заходах ЦЗ, планах евакуації населення та приймання і розміщення евакуйованого населення, оперативних планах життєзабезпечення населення у НС.

Організація життєзабезпечення населення у НС є однією з важливих складових в діяльності ЄДСЦЗ і передбачає здійснення комплексу заходів силами і засобами даної системи у зонах НС, на маршрутах евакуації, в місцях тимчасового розміщення і відселення евакуйованого та постраждалого населення, у карантинних зонах у разі виникнення епідемій, у зонах бактеріологічного зараження тощо. Реалізація цих заходів здійснюється за територіальним принципом і покладається на постійні органи управління ЄДСЦЗ, а саме: відповідні органи виконавчої влади (ОВВ); органи місцевого самоврядування та їх спеціалізовані служби і формування. Основу зазначених служб та підпорядкованих їм сил і 15 засобів становлять відповідні профільні структурні підрозділи суб'єктів забезпечення ЦЗ, такі як служби оповіщення та інформування, енергетики, транспортних в комунальних господарств, торгівлі, громадського харчування, охорони громадського порядку і безпеки руху та ін. До здійснення відповідних заходів залучаються також сили і засоби центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), їх аварійно-рятувальні служби.

Згідно зі статтею 81 Кодексу цивільного захисту України організація життєзабезпечення постраждалого населення у НС полягає у створенні та підтриманні умов, мінімально необхідних для збереження життя і здоров'я населення за встановленими нормами та нормативами та включає забезпечення населення водою, продуктами харчування, предметами першої необхідності, місцем для тимчасового проживання, виробами медичного призначення, лікарськими засобами та комунально-побутовими послугами, а також транспортне та інформаційне забезпечення. Планування заходів життєзабезпечення проводиться завчасно з урахуванням економічних, природних, територіальних особливостей, ступеня небезпеки для населення. Планування життєзабезпечення населення у НС здійснюється у розділах планів основних заходів ЦЗ, планів евакуації населення та приймання і розміщення евакуйованого населення, оперативних планах життєзабезпечення населення у НС. Вихідними даними для планування та організації життєзабезпечення населення в зоні НС мають бути:

- прогнозування обстановки на можливі види НС техногенного, природного характеру та в особливий період;
- можлива чисельність втрат населення;
- забезпечення населення за видами першочергового життєзабезпечення;
- терміни здійснення заходів з життєзабезпечення тощо.

Оперативний план життєзабезпечення населення у НС розробляється як самостійний план або розділ плану дій, у якому надається:

- перелік основних завдань по кожному виду життєзабезпечення;
- наявність джерел ресурсів та технічних засобів життєзабезпечення;
- заходи з ресурсного забезпечення та обслуговування населення;
- терміни виконання заходів з переліком відповідальних та виконавців.

Основною вимогою у практичній реалізації запланованих заходів життєдіяльності населення у НС є врахування необхідності мінімізації витрат часу, сил, матеріальних і фінансових засобів на їх реалізацію.

Організація життєзабезпечення населення в умовах НС становить невід'ємну частину реалізації заходів у сфері ЦЗ, а виконання цих заходів дасть змогу забезпечити необхідний рівень життєдіяльності населення в цих умовах.

6.2.2. Застосування алгоритму класифікації надзвичайних ситуацій та порядку реагування на них суб'єктами господарювання

Надзвичайною ситуацією (НС) називається порушення нормальних умов життя людей на об'єкті або території, які викликані аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епіфітотією, епізоотією, великими пожежами, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських втрат і матеріальних збитків. Надзвичайна ситуація є наслідком сукупності виняткових обставин, що склалися у відповідній зоні в результаті надзвичайної події техногенного, природного, антропогенного та воєнного характеру, а також під впливом можливих надзвичайних умов. Таким чином, надзвичайна ситуація є наслідком надзвичайної події і можливих надзвичайних умов.

Надзвичайна подія – зональна (об'єктова, місцева, регіональна або загальнодержавна) подія техногенного, природного, антропогенного та воєнного характеру, яка полягає в різкому відхиленні від норм процесів та явищ, що відбуваються, і має значний негативний вплив на життєдіяльність людини, функціонування економіки, соціальну сферу і природне середовище. Надзвичайні умови – характерні риси загальної обстановки, що склалася у відповідній зоні (на об'єкті, у регіоні тощо) у результаті надзвичайної події й інших одночасно діючих посилюючих та стабілізуючих факторів, у тому числі місцевих особливостей.

Надзвичайні ситуації у своєму розвитку проходять п'ять, умовних етапних фаз:

- перша – нагромадження відхилень від нормального стану або процесу;
- друга – ініціювання надзвичайної події (аварії чи стихійного лиха);
- третя – процес надзвичайної події, під час якого відбуває ся вплив на людей, об'єкти і природне середовище. Практично ця фаза є наслідком і розвитком другої;
- четверта – дії вторинних вражаючих факторів під впливом можливих надзвичайних умов;
- п'ята – ліквідація наслідків надзвичайної ситуації. П'ята фаза може за часом починатися ще до завершення третьої фази та поєднуватися з четвертою.

Однією із важливих властивостей НС є несподіваність та раптовість. Але це лише форма їх реалізації, проявлення. По суті вони виникають як закономірний результат дії багатьох факторів, що утворюють причинно-наслідковий ланцюг подій, які призводять до екстремальних ситуацій. НС не можна сприймати як одномоментний акт – катастрофу, а треба розглядати в динаміці, як процес, в якому одні події є наслідком інших. Звідси випливає, що суспільство не повинно дотримуватись пасивної очікувальної стратегії, концентрувати сили і засоби виключно на захист населення безпосередньо в умовах екстремальних ситуацій і ліквідації їх наслідків. Треба максимум зусиль направляти на зменшення ризику виникнення НС. Великі аварії і катастрофи на об'єктах можуть виникнути внаслідок стихійного лиха, а також порушень технології виробництва, правил експлуатації різних машин, обладнання і встановлених норм безпеки.

Під аварією слід розуміти раптову зупинку роботи або порушення процесу виробництва на промисловому підприємстві, транспорті, інших об'єктах, що призводять до пошкодження або знищення матеріальних цінностей. Під катастрофою розуміють раптову біду, подію, яка обумовлює трагічні наслідки. Найбільш небезпечними є вибухи і пожежі. Аварії і катастрофи на підприємствах нафтохімічної та газової промисловості

приводять до загазованість атмосфери, розтікання нафтопродуктів, агресивних рідин і сильнодіючих отруйних речовин. Аварії і катастрофи можуть відбуватися на залізничному, повітряному, водному і автомобільному транспорті, а також в будівництві і при виконанні монтажних робіт.

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 р. №1099 “Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій” встановлені загальні ознаки надзвичайних ситуацій та їх розподіл відповідно до проходження аварійних подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України. Відповідно до причин походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України розрізняються:

- надзвичайні ситуації техногенного характеру – транспортні аварії (катастрофи), пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, аварії з викидами (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, гідродинамічні аварії на греблях, на дамбах;

- надзвичайні ситуації природного характеру – небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні, морські та прісноводні явища, деградація ґрунтів чи надр, природні пожежі, зміни стану повітряного басейну, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками, зміна стану водних ресурсів та біосфери тощо;

- надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру, пов’язані з протиправними діями терористичного і антиконституційного характеру: здійснення реальних загроз терористичного акту, збройний напад, захоплення і затримання важливих об’єктів ядерних установок і матеріалів, систем зв’язку і та телекомунікацій, напад чи замах на екіпаж повітряного або морського судна, викрадення чи спроба викрадення або знищення суден, захоплення заручників, встановлення вибухових пристроїв у громадських місцях, викрадення або захоплення зброї, виявлення застарілих боєприпасів тощо;

- надзвичайні ситуації воєнного характеру, пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження населення внаслідок зруйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних відходів, нафтопродуктів, вибухівок тощо.

Особливості оцінки та реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру визначаються законодавством, окремими нормативними і відповідними оперативними і мобілізаційними планами і тому їх конкретні та спеціальні ознаки не ввійшли до класифікатору.

Загальними ознаками надзвичайних ситуацій є:

- наявність або загроза загибелі людей чи значне погіршення умов їх життєдіяльності;
- заподіяння економічних збитків;
- істотне погіршення стану довкілля.

Людина повинна, перш за все, сама турбуватися і приймати рішення по захисту від небезпеки, вміти захищати своє життя. Для прийняття рішення щодо заходів захисту необхідно знати фактори ураження даного типу НС і характеристики осередку ураження. Осередком ураження називається територія, на яку впливають негативні фактори надзвичайної ситуації (стихійного лиха, техногенної аварії та ін.), викликаючи масові ураження людей, пошкодження (руйнування) будівель і споруд, пожежі, зараження місцевості. Осередки ураження бувають прості і складні (комбіновані). Простим осередком ураження називається осередок, який виникає під дією одного вражаючого фактору.

Складний осередок ураження виникає в результаті дії декількох вражаючих факторів. Кабінет Міністрів України видав постанову № 368 від 24 березня 2004 р. "Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями". Класифікація надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями здійснюється для забезпечення організації взаємодії центральних і місцевих

органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій у процесі вирішення питань, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями та ліквідацією їх наслідків. Залежно від обсягів заподіяних наслідків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

Для визначення рівня надзвичайної ситуації встановлюються такі критерії:

- територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

- кількість людей, які постраждали або умови життєдіяльності яких було порушено внаслідок надзвичайної ситуації;

- розмір заподіяних (очікуваних) збитків. Державного рівня визнається надзвичайна ситуація: яка поширилась або може поширитися на територію інших держав; яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України (областей, м. Києва), а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1 відсоток від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація державного рівня за територіальним поширенням); яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб (постраждали – особи, життю або здоров'ю яких було заподіяно шкоду внаслідок надзвичайної ситуації), чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби); внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати; збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати; яка в інших випадках, передбачених актами законодавства, за своїми ознаками визнається як надзвичайна ситуація державного рівня.

Регіонального рівня визнається надзвичайна ситуація:

- яка поширилась на територію двох чи більше районів (міст обласного значення), областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація регіонального рівня за територіальним поширенням);

- яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 74 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

- збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

- яка вийшла за межі територій потенційно небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

- внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати; – збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Об'єктового рівня визнається надзвичайна ситуація:

- яка не підпадає під названі вище визначення. Надзвичайна ситуація відноситься до певного рівня за умови відповідності її хоча б одному із значень критеріїв.

У випадку, коли внаслідок надзвичайної ситуації для відповідних порогових значень рівнів людських втрат або кількості осіб, які постраждали чи зазнали порушення нормальних умов життєдіяльності, обсяг збитків не

досягає визначеного, рівень надзвичайної ситуації визнається на ступінь менше (для дорожньо-транспортних пригод – на два ступеня менше).

Висновки до шостого розділу

У шостому розділі вивчено питання з охорони праці. У ТОВ “Аграрій” суворо дотримуються законодавства про охорону праці в Україні. Основні завдання в цій сфері вирішує адміністрація підприємства (перш за все, його керівник), а також інженер з техніки безпеки й охорони праці. у 2017 р. на підприємстві мали місце 2 нещасні випадки, кожен з яких в середньому призвів до втрати працездатності на 11,5 днів. Враховуючи активну профілактику небажаних наслідків на підприємстві, протягом 2018 р. не було зафіксовано нещасних випадків та випадків виникнення професійних хвороб. У приміщеннях ТОВ “Аграрій” мають місце незначні відхилення в температурному та вологісному режимі, дещо підвищена ймовірність протягів та має місце недостатнє штучне освітлення робочих місць. Тому для керівництва підприємства необхідно вжити відповідні заходи з приведення умов мікроклімату до нормативних показників.

Розкрито питання, що торкаються планування матеріального забезпечення на об’єкті економіки на випадок надзвичайних ситуацій мирного та воєнного часу. Формування державної політики у сфері цивільного захисту в Україні (далі – ЦЗ) тісно пов’язано з процесами планування основних заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (далі – НС) техногенного, природного характеру та в особливий період. Зокрема, планування є важливою умовою якісної реалізації механізмів державного управління Єдиною державною системою цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ). При цьому, ефективність функціонування ЄДСЦЗ знаходиться у прямій залежності від ефективності планування заходів, а саме: забезпечення здійснення планування заходів цивільного захисту, дій органів управління та сил, реагування на надзвичайні ситуації, взаємодії тощо. Матеріальне

забезпечення – це забезпечення транспортних та інших машин, які використовують для евакуаційних перевезень, пальним, мастилами та іншими матеріалами, а населення – харчами та предметами першої необхідності.

Визначено застосування алгоритму класифікації надзвичайних ситуацій та порядку реагування на них суб'єктами господарювання. Надзвичайною ситуацією (НС) називається порушення нормальних умов життя людей на об'єкті або території, які викликані аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епіфітотією, епізоотією, великими пожежами, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських втрат і матеріальних збитків. Надзвичайні ситуації у своєму розвитку проходять п'ять, умовних етапних фаз: перша – нагромадження відхилень від нормального стану або процесу; друга – ініціювання надзвичайної події (аварії чи стихійного лиха); третя – процес надзвичайної події, під час якого відбувається вплив на людей, об'єкти і природне середовище. Практично ця фаза є наслідком і розвитком другої; четверта – дії вторинних вражаючих факторів під впливом можливих надзвичайних умов; п'ята – ліквідація наслідків надзвичайної ситуації. П'ята фаза може за часом починатися ще до завершення третьої фази та поєднуватися з четвертою. Під аварією слід розуміти раптову зупинку роботи або порушення процесу виробництва на промисловому підприємстві, транспорті, інших об'єктах, що призводять до пошкодження або знищення матеріальних цінностей. Під катастрофою розуміють раптову біду, подію, яка обумовлює трагічні наслідки. Найбільш небезпечними є вибухи і пожежі.

РОЗДІЛ 7

ЕКОЛОГІЯ

7.1. Система управління природокористуванням у регіоні

Незважаючи на активне поширення процесів глобалізації та інтеграції, їх впливу на соціально-економічний розвиток окремих країн, дедалі більша увага приділяється розвитку територій та регіонів як об'єкта соціально-економічних досліджень. У сучасних умовах об'єктивним процесом є зростання уваги до розвитку територій та регіонів як територіально-спеціалізованої частини народного господарства країни, для якої характерні єдність та цілісність відтворювального процесу. Цей процес зумовлений зростанням самостійності регіонів, необхідністю ліквідації існуючих диспропорцій з урахуванням специфіки процесів трансформації вітчизняної економіки. Фактором, який визначає економічну цілісність регіону, є однорідність природних ресурсів і умов. Формування механізмів відтворення історично досліджується саме на регіональному рівні, оскільки виробнича діяльність, її вплив на довкілля здійснюється у межах конкретного регіону, наслідки (як економічні, так і екологічні) вичерпання природних ресурсів чи погіршення їх якості, вплив забруднення на населення є відчутними передусім на рівні певного регіону.

На регіональному рівні проявляється взаємозв'язок адміністративно-територіальної спільності економіки та використання наявних природних ресурсів. Сьогодні декларуються такі завдання удосконалення регіонального розвитку:

- узгодження національних і регіональних інтересів;
- управління процесами міграції факторів виробництва;
- ліквідація екологічних наслідків на рівні регіонів;
- усунення суттєвої диференціації у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів України;

- розвиток співробітництва між регіонами, у т. ч. щодо спільного освоєння ресурсів;
- обґрунтування стратегій регіонального розвитку;
- покращання інвестиційного клімату, реалізація інноваційно-орієнтованих інвестиційних проектів;
- диверсифікація джерел фінансування програм регіонального розвитку, впровадження нових інструментів фінансування інвестицій, застосування переваг від поєднання публічного (державного та місцевого) приватного та міжнародного фінансування тощо.

Згідно із соціально-економічним підходом регіон розглядається як система, що базується на взаємодії трьох підсистем: економічної, соціальної та екологічної, причому рівень життя населення певної території є функцією розвитку регіональної економіки та стану навколишнього природного середовища. Серед характеристик регіону виокремлюють такі основні:

- комплексність соціально-економічного та екологічного розвитку;
- комплексність промислового розвитку – наявність виробничо-коопераційних зв'язків між підприємствами регіонів, що виражається у спільності регіональних економічних інтересів;
- спільний характер розвитку виробничої та соціальної інфраструктур;
- подібність регіональних систем природокористування, проте з наявними відмінностями у соціальних, економічних, екологічних, природно-ресурсних характеристиках;
- здатність до відтворення умов для розвитку населення, яке проживає у регіоні.

Різна забезпеченість регіонів природними ресурсами, спеціалізація регіональних економік визначають необхідність диференційованого підходу до формування механізмів управління регіональним розвитком, у тому числі інвестиційних механізмів відтворення. У сучасних умовах об'єктивним процесом є зростання уваги до розвитку територій та регіонів як територіально-спеціалізованої частини народного господарства країни, для

якої характерні єдність та цілісність відтворювального процесу. Цей процес зумовлений зростанням самостійності регіонів, необхідністю ліквідації існуючих диспропорцій з урахуванням специфіки процесів трансформації вітчизняної економіки. Фактором, який визначає економічну цілісність регіону, є однорідність природних ресурсів і умов.

Формування механізмів відтворення історично досліджується саме на регіональному рівні, оскільки виробнича діяльність, її вплив на довкілля здійснюється в межах конкретного регіону, наслідки (як економічні, так і екологічні) вичерпання природних ресурсів чи погіршення їх якості, вплив забруднення на населення є відчутними передусім на рівні певного регіону. На регіональному рівні проявляється взаємозв'язок адміністративно-територіальної спільності економіки та використання наявних природних ресурсів.

Сьогодні декларуються такі завдання удосконалення регіонального розвитку:

- узгодження національних і регіональних інтересів;
- управління процесами міграції факторів виробництва;
- ліквідація екологічних наслідків на рівні регіонів;
- усунення суттєвої диференціації у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів України;
- розвиток співробітництва між регіонами, у т. ч. щодо спільного освоєння ресурсів;
- обґрунтування стратегій регіонального розвитку;
- покращання інвестиційного клімату, реалізація інноваційно-орієнтованих інвестиційних проектів;
- диверсифікація джерел фінансування програм регіонального розвитку, впровадження нових інструментів фінансування інвестицій, застосування переваг від поєднання публічного (державного та місцевого) приватного та міжнародного фінансування тощо.

У сучасних умовах найбільш гострими та загрозливими з точки зору забезпечення сталого розвитку більшістю науковців вважаються еколого-економічні диспропорції – для переважної більшості регіонів України характерною є ситуація, коли темпи зменшення обсягів виробництва, у тому числі й промислового, суттєво не впливають на рівень антропогенного тиску на довкілля. Негативна динаміка економічних показників розвитку регіонів, зокрема їх інвестиційної активності, сьогодні уже не пояснюється суто фінансово-економічними чинниками. Дослідження доводять, що цілеспрямована діяльність щодо підвищення рівня екологічної безпеки в регіоні сприяє підвищенню його інвестиційної привабливості. На постіндустріальному етапі розвитку такого регіону сприятлива екологічна ситуація буде однією з головних конкурентних переваг.

Еколого-економічний аспект аналізу розвитку регіонів є тим більше актуальним, чим більше характер та темпи останнього визначаються переважно факторами, які мають екологічну природу, зокрема обсягами та методами використання природних ресурсів, обсягами відходів, які утворюються на території, асиміляційною здатністю навколишнього природного середовища. Тому регіон розглядається як еколого-економічна або соціо-еколого-економічна система, що має власні закономірності та особливості формування економічних відносин, характеризується певною сукупністю взаємозв'язаних та взаємообумовлених процесів відтворення.

Актуальність еколого-економічних аспектів розвитку регіонів і країни в цілому визнається на державному рівні – у нормативних, рекомендаційних документах декларуються завдання підтримання екологічної безпеки, екологічної збалансованості тощо. Так, у Резолюції Міжнародного екологічного форуму “Довкілля для України” визначено ряд пропозицій щодо політики збалансованого еколого-економічного розвитку, які, зокрема, передбачають посилення ролі регіонів та територій у її розробленні та реалізації, а саме:

- розроблення у 2012 р. законопроекту щодо переходу від соціально-економічного до збалансованого (еколого-соціально-економічного) планування розвитку країни, регіонів і міст;

- продовження практики екологічної паспортизації територій України та здійснення переходу від регіонального рівня до складання екологічних паспортів адміністративних районів та населених пунктів (міст, селищ і сіл) на основі єдиної методичної та статистичної бази;

- посилення ролі місцевих органів самоврядування в екологічному управлінні та їх відповідальності за контроль щодо порушень природоохоронного законодавства та виконання природоохоронних програм;

- посилення ролі громадськості під час розроблення планів та програм на засадах Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26 травня 2003 р. № 2003/35/ЄС щодо участі громадськості в підготовці конкретних планів та програм, що стосуються довкілля.

7.2. Екологічна політика підприємства

Механізми екологічної політики підприємства як складова економічних механізмів екологічної політики є комплексом організаційних та інституційних заходів, спрямованих на кредитно-фінансове забезпечення формування та реалізації екологічної політики відповідно до рівня розвитку продуктивних сил і соціальних пріоритетів щодо якості довкілля й раціонального природокористування. Основні вади вітчизняного економічного механізму екологічної політики у тому, що, по-перше, він не спроможний зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за власний рахунок; по-друге, недостатньо взаємопов'язаний з іншими показниками та важелями розвитку господарської діяльності; по-третє, недостатньо оперативно й ефективно реагує на динаміку еколого-економічних процесів у державі. На сьогодні екологічні фактори включені у систему пріоритетів економічної політики. Найбільш визначальними пріоритетами є:

удосконалення фіскального регулювання природокористування через упровадження перспективних форм і методів нарахування (адміністрування) ресурсних платежів та екологічних зборів; розбудова фінансово-кредитної та банківської систем, що матимуть природно-ресурсну та екологічну спрямованість і прискорюватимуть інноваційне оновлення засобів виробництва в природно-ресурсній сфері; широкомасштабне впровадження у практику господарської діяльності елементів екологічного менеджменту.

Загалом виникає потреба розроблення стратегії фінансового регулювання природокористування на основі набору таких економічних інструментів: заставні внески на відшкодування екологічного збитку; субсидії підприємствам, що проводять заходи з боротьби із забрудненням навколишнього середовища; оподаткування екологічного збитку; платежі за забруднення навколишнього середовища; прямі переговори й угоди між сторонами («забруднювачами» чи «тим, кого забруднюють») із приводу компенсації збитку; надання окремим особам прав власності на природні ресурси і стягнення державою платежів у зменшеному розмірі від поліпшення їх екологічного стану.

Зазначимо, що низка заходів уже впроваджена у життя: введена система платного використання природних ресурсів, система санкцій, заснована за принципом «забруднювач платить», функціонування екологічної експертизи та інші. Проте ці заходи не дають належного ефекту через низку проблем, а саме: недосконалість організаційно-економічного механізму природокористування, невпинна перебудова державних структур управління, а також управління природними ресурсами. Основними елементами державних методів регулювання природокористування мають бути нормативно-правове та інформаційне забезпечення, дані загальнодержавних екологічних програм, фінансово-економічні важелі; екологічне планування, яке забезпечує розроблення та наукове обґрунтування напрямів еколого-економічного розвитку як країни в цілому, так і окремих регіонів; бюджетне та грошово-кредитне регулювання. Ще слід вказати на безвідповідальність

частини населення та низький рівень екологічної відповідальності по всій гілці вертикалі: державних органів, суспільних організацій тощо, та зокрема від тих, хто створює нову екологічну техніку, ресурсозберігаючі, маловідходні та безвідходні технології до тих, хто впроваджує науково-технічні досягнення в практику.

Сучасний бурхливий розвиток виробництва, поява нових технологій у промисловості, обумовлених зростаючим попитом на різноманітні матеріальні та нематеріальні блага з боку суспільства, супроводжується масштабними наслідками техногенних, соціальних та екологічних катастроф. Якщо розглядати особливості фінансового забезпечення проведення екологічної політики в Україні, то необхідно зазначити, що в основному вона спирається на застосування екологічних податків, що, як правило, виконують фіскальну функцію, і, як правило, направляються на поповнення доходної частини державного бюджету країни. Водночас необхідно підкреслити, що саме бюджетні кошти – це вагомі інвестиції природоохоронних програм в Україні. Якщо ж поглянути на динаміку видатків на охорону навколишнього середовища із Зведеного бюджету країни, то очевидною є позитивна динаміка абсолютного значення показника

У результаті діяльності ТОВ “Аграрій” виникають наступні забруднення навколишнього середовища:

1. Викиди шкідливих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднень, а саме: вуглецю оксид, оксид азоту, аміак, заліза оксид, оксиди марганцю, натрію гідроксид, водень хлористий (соляна кислота) по молекулі HCl , кислота сірчана по молекулі H_2SO_4 , дифторхлорметан (фреон-22), пил абразивно-металічний, пил металічний, вуглеводні, бензол, толуол, ксилол, та інші.

2. Викиди шкідливих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення: бензин, бензин етиловий, дизпаливо.

Згідно із технологією виробництва та для нормального функціонування підприємства діють такі виробничі дільниці, при роботі яких мають місце

викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря: миття бідонів та обладнання; проведення хіманалізів в лабораторії; дозаправка систем охолодження в компресорних; виробництво пари в котельні; ремонтні роботи на металообробних верстатах; зварювальна дільниця.

Основними стаціонарними джерелами утворення забруднюючих речовин є: спалювання газу в котлах (оксид вуглецю, оксид азоту); компресорна (аміак); пост електрозварювання (оксид заліза, оксид марганцю); обладнання хімлабораторії (кислота сірчана, хлористий водень); компресорна (фреон); блок-пункт бензину (насичені вуглеводні, бензол, толуол, ксилол).

На підприємстві розробляється наступна природоохоронна документація як важлива складова екологічної політики:

1. Звіт про інвентаризацію викидів забруднюючих речовин. Інвентаризація проводиться на підставі інструментальних замірів, проведених спеціалізованими організаціями (їх перелік є в Держуправлінні екології і природних ресурсів в Тернопільській обл.). Звіт включає характеристику технології виробництва, перелік забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря, параметри джерел викидів. Звіт про інвентаризацію викидів забруднюючих речовин реєструється в Держуправлінні екології і природних ресурсів в Тернопільській обл.

2. Проект нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел. Даний проект розроблений на підставі звіту про інвентаризацію викидів забруднюючих речовин і погоджений з міською радою в частині термінів виконання заходів по досягненню нормативних рівнів викидів та затверджений Держуправлінням екології і природних ресурсів у Тернопільській обл. Нормативи ГДВ встановлені на 5 років. Проект ГДВ можна продовжити та перезатвердити.

3. Журнал обліку стаціонарних джерел забруднень і їх характеристик (Ф№ПОД-1).

4. Дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, який видається на підставі проекту нормативів ГДВ на термін його дії.

Характеристика викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря наводиться у затвердженому проекті нормативів гранично допустимих викидів ТОВ “Аграрій”.

Згідно закону України “Про відходи” у ТОВ “Аграрій” складається наступна документація:

1. Звіт про утворення, використання та знешкодження токсичних відходів, де вказується найменування відходів у відповідності з “Класифікатором”, технологічного процесу чи виробництва, де утворюються відходи, фізико-хімічні характеристики відходів, кількість відходів, затверджений ліміт на розміщення відходів як фізичний обсяг по класах їх токсичності в тонах на рік.

2. Журнал обліку промислових відходів містить дані про назву відходів, клас безпеки відходу, місце накопичення та його характеристика, агрегатний стан, вид тари.

Таблиця 7.1 – Дозволені обсяги викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами на 2016-2018 рр., г/с

№	Назва речовини	№ дже-рела	Обсяги викидів по роках			Гранично допустимі викиди
			2016 р.	2017 р.	2018 р.	
1	Заліза оксид		0,0012	0,0012	0,0012	0,0012
2		3	0,0012	0,0012	0,0012	0,0012
3	Марганець та його з'єднання		0,00013	0,00013	0,00013	0,00013
4		3	0,00013	0,00013	0,00013	0,00013
5	Натрію гідроокис		0,0000433	0,0000433	0,0000433	0,0000433
6		4	0,000035	0,000035	0,000035	0,000035
7		6	0,0000083	0,0000083	0,0000083	0,0000083
8	Ртуть металева		0,00000016	0,00000016	0,00000016	0,00000016
9		1	0,00000016	0,00000016	0,00000016	0,00000016
10	Оксид азоту		0,099	0,099	0,099	0,099

№	Назва речовини	№ дже-рела	Обсяги викидів по роках			Гранично допустимі викиди
			2016 р.	2017 р.	2018 р.	
11		1	0,099	0,099	0,099	0,099
12	Аміак		0,018	0,018	0,018	0,018
13		2	0,018	0,018	0,018	0,018
14	Водень хлористий		0,000132	0,000132	0,000132	0,000132
15		5	0,000132	0,000132	0,000132	0,000132
16	Кислота сірчана		0,000027	0,000027	0,000027	0,000027
17		5	0,000027	0,000027	0,000027	0,000027
18	Вуглецю оксид		0,052	0,052	0,052	0,052
19		1	0,052	0,052	0,052	0,052
20	Метан		0,0016	0,0016	0,0016	0,0016
21		1	0,0016	0,0016	0,0016	0,0016
22	Бензол		0,00016	0,00016	0,00016	0,00016
23		9	0,00016	0,00016	0,00016	0,00016
24	Ксилол		0,000017	0,000017	0,000017	0,000017
25		9	0,000017	0,000017	0,000017	0,000017
26	Толуол		0,00013	0,00013	0,00013	0,00013
27		9	0,00013	0,00013	0,00013	0,00013
28	Дифторхлорметан		0,00048	0,00048	0,00048	0,00048
29		7	0,00048	0,00048	0,00048	0,00048
30	Спирт аміловий		0,00167	0,00167	0,00167	0,00167
31		5	0,00167	0,00167	0,00167	0,00167
32	Вуглеводні граничні		0,0071	0,0071	0,0071	0,0071
33		9	0,0071	0,0071	0,0071	0,0071
34	Пил металевий		0,0094	0,0094	0,0094	0,0094
35		8	0,0094	0,0094	0,0094	0,0094
36	Пил абразивно-металевий		0,044	0,044	0,044	0,044
37		8	0,044	0,044	0,044	0,044

За забруднення навколишнього середовища ТОВ “Аграрій” сплачує відповідні екологічні збори: збори за викиди стаціонарними джерелами забруднення, збори за викиди пересувними джерелами забруднення. ТОВ “Аграрій” вносить плату за користування природними ресурсами. Плата за право користування земельними угіддями здійснюється наступним чином: земельний податок; орендна плата. І земельний податок, і орендна плата, як і

інші платежі за право користуватися природними ресурсами, обчислюється з прибутку підприємства.

Висновки до сьомого розділу

У сьомому розділі розкрито питання з екології. Вивчено систему управління природокористуванням у регіоні. У сучасних умовах об'єктивним процесом є зростання уваги до розвитку територій та регіонів як територіально-спеціалізованої частини народного господарства країни, для якої характерні єдність та цілісність відтворювального процесу. У сучасних умовах найбільш гострими та загрозливими з точки зору забезпечення сталого розвитку більшістю науковців вважаються еколого-економічні диспропорції – для переважної більшості регіонів України характерною є ситуація, коли темпи зменшення обсягів виробництва, у тому числі й промислового, суттєво не впливають на рівень антропогенного тиску на довкілля. Негативна динаміка економічних показників розвитку регіонів, зокрема їх інвестиційної активності, сьогодні уже не пояснюється суто фінансово-економічними чинниками. Дослідження доводять, що цілеспрямована діяльність щодо підвищення рівня екологічної безпеки в регіоні сприяє підвищенню його інвестиційної привабливості.

Механізми екологічної політики підприємства як складова економічних механізмів екологічної політики є комплексом організаційних та інституційних заходів, спрямованих на кредитно-фінансове забезпечення формування та реалізації екологічної політики відповідно до рівня розвитку продуктивних сил і соціальних пріоритетів щодо якості довкілля й раціонального природокористування. Основні вади вітчизняного економічного механізму екологічної політики у тому, що, по-перше, він не спроможний зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за власний рахунок; по-друге, недостатньо взаємопов'язаний з іншими показниками та важелями розвитку господарської діяльності; по-третє, недостатньо оперативно й ефективно реагує на динаміку еколого-економічних

процесів у державі. На сьогодні екологічні фактори включені у систему пріоритетів економічної політики. Найбільш визначальними пріоритетами є: удосконалення фіскального регулювання природокористування через упровадження перспективних форм і методів нарахування (адміністрування) ресурсних платежів та екологічних зборів; розбудова фінансово-кредитної та банківської систем, що матимуть природно-ресурсну та екологічну спрямованість і прискорюватимуть інноваційне оновлення засобів виробництва в природно-ресурсній сфері; широкомасштабне впровадження у практику господарської діяльності елементів екологічного менеджменту.

ВИСНОВКИ

ТОВ “Аграрій” знаходиться у с. Михайлівка, Шумського р-ну, Тернопільської обл. Підприємство займається вирощування зернових та технічних культур. Головною метою діяльності підприємства є виробництво продукції рослинництва, тваринництва, їх переробка та реалізація, інші господарські види діяльності, зокрема надання сервісу, здійснення маркетингу, збільшення кількості робочих місць в сфері зайнятості населення.

Предметом діяльності підприємства є: виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції та сировини; переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної; оптова та роздрібна торгівля продовольчими та промисловими товарами; закупівля аграрної продукції, худоби, товарно-матеріальних цінностей, у тому числі, у населення за готівку, або шляхом товарообміну на взаємовигідних умовах; переробка зерна на муку і крупи; надання агросервісної, технічної допомоги та посередницьких послуг фізичними та юридичними особами; надання технічної допомоги в обробітку землі та збиранні урожаю, надання консультацій і організація навчання з агротехнічних, зооветеринарних і економічних питань; постачання технологічних ліній з переробки сільськогосподарської продукції, засобів малої механізації, запасних частин до сільськогосподарської техніки; постачання сільськогосподарського інвентарю, інструментів; перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; забезпечення взаємовигідних контрактів на комерційній основі; постачання та реалізація гербіцидів, мінеральних добрив, насіння, племінної та робочої худоби, птиці, корів, ветеринарних препаратів, зоотехнічних засобів та інших товарно-матеріальних цінностей сільськогосподарського призначення; виготовлення малогабаритної техніки, інструментів дрібного інвентарю, предметів побуту; зовнішньоекономічна діяльність відповідно до перерахованих напрямків згідно з чинним законодавством України.

Підприємство є юридичною особою з дня його державної реєстрації і здійснює свою діяльність у відповідності з чинним законодавством України.

Проаналізувавши структуру та динаміку майна ТОВ “Аграрій”, можна сказати, що зростання виробничих запасів у 2016 р. порівняно з 2017 р. на 88 тис. грн. призвело до зменшення дебіторської заборгованості за товари і послуги на 2864 тис. грн. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги у 2018 р. порівняно з 2017 р. зменшилася на 9400 тис. грн., що показує про платоспроможність підприємства. Довгострокові кредити банків у 2018 р. взагалі відсутні, вони зменшилися на 425 тис. грн. порівняно з 2017 р. Аналізування структури та динаміка майна ТОВ “Аграрій” показує, що підприємство є досить потужним у сфері своєї діяльності, стабільний прибуток забезпечує інтенсивність кредитоспроможності. Загалом значення запасів є досить високим у 2018 р. і становлять 30618 тис. грн., а у 2017 р. – на 12723 тис. грн. менше (29,4%), це показує, що підприємство досить продуктивно працює.

Баланс ТОВ “Аграрій” з кожним роком зростає і 2018 р. становить 205595 тис. грн., а у 2017 р. на 57072 тис. грн. менше, що у відсотковому співвідношенні становить 38,4%, у той час як його значення у 2016 р. було на рівні 94969 тис. грн. ТОВ “Аграрій” є одним з перших розвинутих підприємств в галузі вирощуванні зернових культур, оскільки залучені іноземні інвестори позитивно впливають на його діяльність.

З отриманих результатів розрахунків показників використання основних фондів підприємства упродовж 2016-2018 рр. видно, що з 2016 р. по 2017 рр. фондоддача постійно зростала, тільки у 2018 р. суттєво знизилась. Фондомісткість у 2016 та 2018 рр. має досить високий показник, що свідчить про забезпеченість підприємства основними засобами.

Наявність у ТОВ “Аграрій” капіталу, який порівняно з 2016 і 2017 рр. зріс на 16,5% і становить 205595 тис. грн., характеризує підприємство як потужне і досить ефективне у галузі сільського господарства. Короткострокові кредити та позики у 2017 р. порівняно з 2016 р. знизилися на 3234 тис. грн.,

що свідчить про платоспроможність підприємства. Якщо у 2016 р. обсяг чистого доходу становив 34697 тис. грн., то вже в 2017 р. відбулось таке ж різке його зростання до 50510 тис. грн. (на 15813 тис. грн.), однак у 2018 р. ми бачимо його зменшення до 46359 тис. грн. (тобто на 4151 тис. грн.).

Негативним фактом є те, що ТОВ “Аграрій” за період з 2016 р. до 2018 р. зазнало збитку, обсяг якого протягом аналізованого періоду суттєво зріс – якщо у 2016 р. він становив -3678 тис. грн., у 2017 р. – -4599 тис. грн., то вже у 2018 р. – аж -51978 тис. грн., тобто у 2018 р. у порівнянні до 2017 р. його збільшення відбулось у 10 разів, що негативно характеризує фінансово-господарську діяльність товариства.

Доцільним буде впровадження сучасної технології вирощування озимої пшениці у ТОВ “Аграрій”. У ТОВ “Аграрій” озима пшениця займає значну питому вагу у виробництві зерна та кормів для тваринництва. Нами запропонована сучасна технологія вирощування озимої пшениці, яка ґрунтується на комплексному та раціональному використанні ґрунтово-кліматичних, біологічних, технічних, матеріальних і грошових ресурсів для максимально можливого задоволення потреб рослин в основних факторах життя з метою отримання високого та стабільного врожаю. Вона органічно поєднує три основні напрями господарської діяльності: технологічний, технічний і розрахунково-економічний. Технологічний напрям передбачає розробку й послідовність проведення технологічних операцій та агротехнічних вимог до них; технічний напрям – комплектацію машинно-тракторних агрегатів, марочний підбір тракторів, сільськогосподарських та спеціальних машин і знарядь, установлення норм виробітку та кількості обслуговуючого персоналу; розрахунково-економічний напрям – визначення потреб у робочій силі та техніці, матеріально-грошових витратах за видами робіт і в цілому по культурі, а також собівартості вирощеної продукції. Пропонована сучасна технологія спрямована на виконання цілого комплексу науково обґрунтованих агротехнічних, фізико-механічних, селекційно-насіненевих, хімічних заходів, які обумовлюють отримання якісного врожаю

при найменших витратах праці та ресурсів на одиницю отриманої продукції. врожайність озимої пшениці при сучасних технологіях складає 45,8 ц/га, що на 3,7 ц/га більше, ніж при звичайних технологіях. При цьому матеріальні витрати склали 12,2 тис.грн., або на 3,6 тис.грн. менше, ніж на звичайні технології. Через зменшення матеріальних витрат на виробництво продукції зменшилась і собівартість 1 ц зерна. Так, собівартість 1 ц зерна при прогресивній технології складає 16,4 грн., що на 4,9 грн. за 1 ц. Введення сучасної технології приведе до зменшення витрат л/год. на 1 ц, внаслідок чого зменшаться затрати на оплату праці на одиницю продукції. Збільшення врожайності і зменшення затрат на 1 ц зерна при введенні сучасних технологій у ТОВ “Аграрій” зможе додатково одержати прибуток у сумі 256000 грн., а рентабельність складатиме 71,1%. Тому підприємству слід спрямувати свою діяльність на вирощування озимої пшениці за сучасною технологією.

Також доцільним буде впровадження технології внесення добрив із застосуванням соломи у діяльності ТОВ “Аграрій”. За даними українських дослідників, за останні 5 років спостерігається тенденція до зниження рівня внесення мінеральних та органічних добрив. Розширення площі під зернові культури привело до збільшення виробництва соломи, раніше її використовували здебільшого на корм. Скорочення поголів'я худоби, перехід до технології інтенсивної відгодівлі, в раціоні якої солома відсутня, або її відсоток зовсім незначний, дає можливість широко застосовувати солону для інших потреб. Внаслідок мінералізації рослинних решток із них вивільнюються значна кількість поживних речовин, які повертаються в ґрунт. Співвідношення зерна і соломи, в залежності від особливостей сорту і технології виготовлення, в озимої пшениці може складати 1:1,0-1,5. При урожайності 40 ц/га зерна на 1 га залишається 40-60ц соломи. За умови, що в соломці міститься по 0,5% азоту, 0,2% фосфору, 1% калію, 0,3% кальцію, по 0,15% магнію та сірки. Розрахунок проведений тільки по соломі, а ще частина органіки залишається у вигляді стерні та кореневої системи рослин. Найкращі результати отримують при об'єднанні 2 способів альтернативного внесення добрив органікою. Після

подрібнення та загортання соломи в ґрунт пропонуємо висіяти сидеральні культури. Сидерати (зелені добрива) – рослини, які тимчасово вирощують на вільних ділянках ґрунту з метою поліпшення структури ґрунту, збагачення його азотом та пригнічення росту бур'янів. В історії землеробства зелене добриво відоме більше 3 тисяч років. У перекладі з латинської мови “сидерація” тлумачиться як “зірковий, променевий”, тобто добриво, яке можна одержати шляхом перетворення сонячної енергії зеленими рослинами. Це екологічно чисте добриво, санітар ґрунту. Під його впливом знижується кислотність ґрунтового розчину, зменшується вміст рухомого алюмінію, змінюється видовий склад ґрунтової мікрофлори з переважанням корисних амоніфікуючих, нітрофікуючих і целюлозорозкладаючих мікроорганізмів, а також актиноміцетів. Крім того, з кожною тонною абсолютно сухої біомаси сидерату додатково надходить у ґрунт 15-30 кг азоту, 6-7 кг фосфору та 46-96 кг калію. Приорювання зеленої маси сидератів сприяє зниженню ураження рослин хворобами та зменшенню популяції шкідників сільськогосподарських культур. Коренева система сидератів, їх зелена маса сприяє мінералізації соломи.

Рекомендовано оновлення технологічного обладнання як можливість покращення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. Нова стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств повинна поєднувати в собі як активне державне регулювання, так і ринкові механізми саморегуляції. У сучасних умовах головним фактором подолання економічної кризи та виходу на траєкторію стійкого економічного розвитку на рівні розвинутих країн виступає науково-технічний прогрес, який не можливий без проведення активної фінансової політики. Для ефективної роботи ТОВ “Аграрій” пропонуємо закупити 2 сівалки іноземних виробників. Підприємство планує отримати у 2020 р. за рахунок цієї пропозиції значний прибуток. Ця пропозиція є досить вигідною для підприємства, оскільки вона окупиться менше, ніж за 1 рік з дня її реалізації і буде приносити ТОВ “Аграрій” суттєві прибутки.

У сучасних умовах для підвищення ефективності торговельної діяльності та збільшення сукупного потенціалу підприємств роздрібною торгівлі необхідним є використання альтернативних каналів продажу товарів. Світова практика переконує, що нині широкого розповсюдження набула Internet-торгівля, яка дозволяє оптимізувати витрати обігу торговельних підприємств, ефективно управляти системою продажів товарів та забезпечувати вищу прибутковість порівняно із традиційними каналами реалізації продукції. Після всіх проведених розрахунків можна зробити висновок, що цей проект є досить вигідним для ТОВ “Аграрій”, оскільки він окупиється менше, ніж за 1 рік з дня його реалізації і буде приносити підприємству доволі непоганий прибуток кожного місяця, що дозволить йому розширювати не тільки свої можливості, а й коло своїх потенційних покупців. Отже, є велика кількість підходів до покращення збутової політики підприємства, і їх характер залежить від специфіки роботи підприємства, стану вже існуючої збутової системи та ефективності її функціонування. Такий метод стимулювання збуту як створення Інтернет-магазину є економічно виправданим та доцільним. Очевидним є те, що такий метод має значно більше можливостей та більш низькі ризики в порівнянні з традиційним веденням бізнесу. Функціональні можливості інтернету щодня зростають, що дає можливість надавати все більше різноманітних послуг клієнту та якнайшвидше його інформувати про новинки та тенденції сільськогосподарського виробництва. Враховуючи тенденцію зростання інтернет-користувачів та інтернет-придбань, можна прогнозувати, що через декілька років мережа стане основним джерелом для здійснення покупок населенням і, відповідно, основним осередком торговельних точок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про власність. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 20, ст. 249.
2. Про охорону навколишнього середовища. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41.
3. Про підприємства. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 24, ст. 272.
4. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление; пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Кантуревского. СПб.: Питер, 2012.
5. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы: учеб.-метод. пособие. – М. : Финансы и статистика, 2007.
6. Андреева О.Д. Технология бизнеса: маркетинг: учеб. пособ. М.: ИНФРА-М. Норма, 2007.
7. Андрушків Б.М., Харів П.С., Кирич Н.Б. Економіка підприємства: посіб. з самост. вивч. курсу. Тернопіль: ТІСІТ, 2007. 312 с.
8. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми. Т.: Лілея, 1997.
9. Балабанова Л.В., Холод В.В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: навч. посіб. К.: Професіонал, 2006.
10. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. Фінансова діяльність підприємства. К: Либідь, 2008. 384 с.
11. Баранцева С. Стратегічне управління прибутком як регулятор діяльності підприємств. Торгівля і ринок України, 2008. вип. 14, т. 2. С. 81-86.
12. Білоус О.Г., Білоус О.Г., Панченко Є.Г. Менеджмент: конкурентоспроможність та ефективність. К.: Знання, 2008. 210 с.
13. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента; пер. с англ.; под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 2007.
14. Бригхем Е.Ф. Основы финансового менеджмента. К.: “Молодь”, 2004. 323 с.

15. Бутник О.М. Економіко-математичне моделювання динамічних закономірностей розвитку економічних систем. Харків: Інжек, 2008. 224 с.
16. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб., вид. 2-ге, виправл. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 504 с.
17. Василенко В.О., В.Г. Шматько. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К.: ЦУЛ, Фенікс, 2011. 440 с.
18. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. К.: НІОС, 2008. 416 с.
19. Веснин В.Р. Менеджмент: учеб., 3-е узд., перераб., испр. и доп.: ТК Велби, изд-во “Проспект”, 2009. 504 с.
20. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент: підруч. К.: КНЕУ, 2008. 290 с.
21. Гайворонський В.М., Жушман В.П., Погорецька Н.В. та ін. Господарське [право України](#): підруч. для студ. юр. спец. вищих закладів освіти; за ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. Х.: [Право](#), 2005. 384 с.
22. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2000.
23. Гримблат С., Воронов М. Організаційна культура та командна діяльність. Персонал. 2013. № 3. С. 67-74.
24. Гридчин М.В. Финансовый менеджмент: курс лекций.; 3-е изд. К.: МАУП, 2004. 160 с.
25. Гулик А. Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, 2004. 26 січня. С. 60-65.
26. Даерт Р.Л. Менеджмент. – СПб.: Изд-во “Питер”, 2000. – 832 с.
27. Дашкевич А.В., Ващенко К.О., Білоус Г.М. Практичні рекомендації щодо започаткування і ведення підприємницької діяльності. Посібник, 2006. 207 с.
28. Житна І.П. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств: навч. посіб.: пер. з рос. К.: Вища школа, 2007. 217 с.
29. Жнякін Б.О., Нескреба А.М. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Д.: Альфа-пресс, 2005. 160 с.

30. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. Т. 1. К.: УФІМБ, 2005. 543 с.
31. Зінь В.А. Планування діяльності підприємства: підруч. К.: ВД “Професіонал”, 2004. 320 с.
32. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Кондор, 2004. 364 с.
33. Іванова І.В. Менеджмент підприємства: практикум: навч. посіб. К.: Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 247 с.
34. Ізмайлова К.В. Сучасні технології фінансового аналізу: навч. посіб. К.: МАУП, 2005. 148 с.
35. Іващенко В.М., Болох М.А. Економічний аналіз господарської діяльності. К.: ЗАТ “Нічлава”, 2010. 204 с.
36. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К.: МАУП, 2009. 152 с.
37. Ильин А.И. Планирование на предприятии: учеб. пособ.: в 2 ч. Ч. 1: Стратегическое планирование. – Мн., 2008.
38. Ісаков М.Г. Види та організаційні форми підприємств в [Україні](#). Вісник Академії правових наук України. 2004. № 4 (39). С. 224-230.
39. Ісаков М.Г. Особенности юридических лиц как субъектов хозяйствования. Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского [выбора](#): Сб. науч. тр. Донецк: ИЭПИ НАН Украины, Юго-Восток ЛгТД, 2005. С. 218-223.
40. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: підруч.; за ред. проф. А.Г. Загороднього. Вид. 3-тє, переробл. і доповн. К.: Знання, 2008.
41. Ковалев В.В. Финансовый анализ. М.: Финансы и статистика, 2011. 210 с.
42. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб., 2-ге вид., перероб. і доповн. К.: Знання, 2010. 485 с.
43. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 378 с.

44. Коллас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия: проблемы, концепции и методы; пер. с франц. М.: Банки и биржи. ЮНИТИ, 2010. 300 с.
45. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений: учеб. пособ. К.: МАУП, 2004. 256 с.
46. Кононенко О.Д. Аналіз фінансової звітності. Х.: Фактор, 2008. 139 с.
47. Коробов М.Л. Фінанси промислового підприємства. К.: Вік-Глобус, 2011. 220 с.
48. Коробов М.Л. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. К: Знання, 2009. 350 с.
49. Кравчук В.М. Засновник – підприємство: сутність взаємовідносин. Право України. 1998. № 8. С. 103-108.
50. Кравчук В.М. Заміна власника (засновника) приватного підприємства. Підприємництво, [господарство](#) і право. 2000. №1. С. 50-53.
51. Крайник О.П., Барвінські Є.С. Економіка підприємства: навч. посіб. Львів: Інтелект, 2011. 240 с.
52. Кривонос А.О. Бізнес-планування на підприємстві: навч. посіб. К.: МАУП, 2009. 160 с.
53. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання. К.: КНЕУ, 2004. 352 с.
54. Ліпич О.М. Управління і регулювання виробничо-ресурсним потенціалом підприємств. Л.: Економічна думка, 2006. 245 с.
55. Осовська Г.В. Основи менеджменту: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. К.: “Кондор”, 2003. 556 с.
56. Павленко І.А., Гончарова Н.П., Швиданенко Г.О. Економіка та організація інноваційної діяльності: навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ, 2009. 150 с.
57. Паленичак О. В. Збереження й відтворення родючості ґрунтів як головна умова сталого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2012. № 6. С. 91.
58. Панас Р. М. Основи моніторингу та прогнозування використання

земель: навч. посіб. К. : Каравела, 2011. 224 с.

59. Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: зб. наук. праць; за заг. ред. Ю. О. Лупенка, О. В. Ходаківської. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 182 с.

60. Петрина М.Ю., Петрина М.Ю., Максим'юк С.В. Оцінка та аналіз конкурентоспроможності інноваційних проектів у стратегічному управлінні технологічних парків України. Наук. вісн. Івано-Франків. нац. техн. ун-ту нафти і газу. 2009. №3. С. 126-129.

61. Петрович Й.М., Луцак Н.С. Формування конкурентного потенціалу організації на інноваційних засадах. Вісн. нац. ун-ту "Львівська політехніка". Львів, 2011. Вип. 698 "Проблеми економіки та управління". С. 3-10.

62. Петруха С., Колотуша М. Методологічні засади аналізу фінансового стану хлібопекарської підгалузі харчової промисловості України. Економіст. 2007. № 5. С. 15-27.

63. Пинда О. Виробничий потенціал фермерських господарств Львівщини / О. Пинда // Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсоощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій: матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 18-21 верес. 2012 р. Львів, 2012. С. 338–342.

64. Пістун І.П. Охорона праці практикум: навч. посіб. Суми, 2009. 241 с.

65. Підлісецький Г. М. Стратегічні напрями формування матеріально-технічної бази сільського господарства. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: зб. матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 16-17 жовтня 2012 р. К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2013. С. 204–207.

66. Полукаров В.Л. Основы менеджмента: учеб. пособ. М.: КНОРУС, 2008. 240 с.

67. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підруч. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 454 с.

68. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Минск: МП “Экоперспектива”, 2011. 240 с.
69. Садеков А., Гусева О. Методичний підхід до оцінки ефективності стратегічних змін на підприємстві. Вісн. Київського нац. торг.-екон. ун-ту. 2006. №2. С. 5-9.
70. Сердюк О.Д. Теорія і практика менеджменту: навч. посіб. К.: Професіонал, 2008. 432 с.
71. Смоляр Л.Г., Халімон А.А. Роль соціального капіталу у стратегічному управлінні інноваційним розвитком підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2010. №2. С. 201-209.
72. Соловьев І.О., Мурзак О.О. Маркетингові аспекти діяльності суб’єктів ринку хлібобулочних виробів. Економіка АПК. 2005. № 2. С. 100-106.
73. Стрельникова Л. Процессы принятия решения. Секретарь-референт. 2010. №5. С. 15-22.
74. Самсонов Н.Ф., Баранникова Н.П., Володин А.А. Финансовый менеджмент. М.: Финансы: ЮНИТИ, 2009. 175 с.
75. Сердюк О.Д. Теорія і практика менеджменту: навч. посіб. К.: Професіонал, 2008. 432 с.
76. Сопко В.В. Облік та аналіз в управлінні підприємством. К: Техніка, 2009. 182 с.
77. Стеценко І.Т. Основи менеджменту. Хто такий менеджер: навч. посіб. К.: А. С. К., 2005. 224 с.
78. Тарасенко І.О., Королько О.М., Белявська К.С. Оцінка інноваційної активності підприємства в системі стратегічного управління. Актуальні проблеми економіки. 2009. №9. С. 133-141.
79. Тарнавська Н.П. Шляхи забезпечення інноваційного типу конкурентної поведінки підприємств в умовах розвитку к-суспільства. Актуальні проблеми економіки. 2010. №11. С. 156-164.

80. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. К.:КНЕУ, 2003. 565 с.
81. Техінов Ю.В. Бенчмаркінг, бізнес-розвідка як складові успішного розвитку бізнесу. Актуальні проблеми економіки. 2007. №9. С. 126-132.
82. Тирпак О.В., Тирпак В.І. Організаційні структури бізнесу: порядок створення і функціонування. Тернопіль: Джура, 2008. 340 с.
83. Гранченко Л.В. Формування організаційної структури підприємства відповідно до вимог програмно-цільового управління. Актуальні проблеми економіки. 2006. №4. С. 158-164.
84. Труш Ю.Л. Обґрунтування основних проблем та аналіз хлібопекарської галузі в Україні під час економічної кризи. Формування ринкових відносин в Україні. Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності. Київ, 2010. № 1. С. 98-101.
85. Труш І. Приватне підприємство як важливий чинник сприяння розвитку малого бізнесу. Право України. № 10. 2007. С. 50-54.
86. Туленков М. Особливості управління кадровим потенціалом сучасної організації. Довідник кадровика. 2007. №3. С. 102-108.
87. Фаріон І.Д., Чичун В.А. Стратегічний аналіз: навч. посіб. Тернопіль: Екон. думка, 2005. 528 с.
88. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. К.: КНЕУ, 2013. 324 с.
89. Федоренко, В.Ф. Гриньов В.Г., Федулова Л.І. Бізнес-менеджмент: навч. посіб.; за заг. ред. Л.І. Федулової. К.: МАУП, 2007.
90. Філімоненко О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: МАУП, 2011.190 с.
91. Фисенко М.К., Заяц Н.Е. Теория финансов: учеб. пособ. Минск: Высшая школа, 2010. 260 с.
92. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: підруч.; вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2007. 639 с.

93. Хелферт Э. Техника финансового анализа: пер. с англ. М.: Аудит, ЮНИТИ, 2006. 663 с.
94. Хміль Ф. Удосконалення управління вітчизняними організаціями в контексті економічних та суспільних змін. Вісн. Терноп. нац. екон. ун-ту. 2009. №1. С. 31-35.
95. Цуруль О.А. Менеджмент у державних організаціях: навч-метод. посіб. для сам ост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2003. 108 с.
96. Цигилик В.М., Кошулько О.П. Роль аналізу фінансової діяльності підприємства у системі стратегічного управління. Економіка. Фінанси. Право. 2006. №7. С. 8-13.
97. Шеремет О. Правове положення повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю. Підприємництво, господарство і право. 2003. № 11. С. 17-20.
98. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підруч.; 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2004. 699 с.
99. Шило В.П., Верхоглядова Н.І. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Кондор, 2005. 240 с.
100. Язвінська Н.В., Касперович Я.О. Маркетингова веб-стратегія підприємства – данина моді чи вимога сучасності? Маркетинг в Україні. 2011. №2. С. 51-54.
101. Ярошевич Н.Б. Управління виробничими ресурсами та функціональний поділ виробничої системи. Вісн. НУ “Львівська політехніка”: “Логістика”. Львів: В-во НУ “Львівська політехніка”, 2011. № 424. С. 367.